

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Diplomová práce

Indikace rématu v anglických a českých překladových textech

The Indication of Rheme in the English and Czech Parallel Texts

Kamila Žáčková

5. ročník

Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň ZŠ

Učitelství španělského jazyka pro 2. stupeň ZŠ

PhDr. Vladislav Smolka, Ph.D.

2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Indikace rématu v anglických a českých překladových textech“ vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

Tímto bych chtěla poděkovat
panu PhDr. Vladislavu Smolkovi, Ph.D.
a
paní Mgr. Miroslavě Aurové, Ph.D.
za cenné rady a trpělivost při zpracovávání této diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá určováním pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi na základě srovnání anglických psaných textů přeložených do češtiny, respektive českých textů přeložených do angličtiny.

V teoretické části jsou předloženy různé lingvistické směry zabývající se popisem a charakteristikou větné skladby, přičemž pro tuto práci relevantní je teorie aktuálního členění větného (AČV).

Na základě získaných teoretických poznatků je pak v praktické části proveden vlastní výzkum založený na analýze vzorků z různých stylových oblastí. V této analýze jsou nejprve porovnávány jednotlivé syntaktické struktury a následně je zjišťováno, do jaké míry došlo k zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi a jaké prostředky byly použity k jeho signalizaci (slovosled, sémantika, specifické syntaktické konstrukce, atd.)

V závěrečné části této práce jsou prezentovány kvantitativní výsledky studie.

Abstract

This thesis deals with the indication of the sentence position and the syntactic function of rheme. The key is the analysis based on the comparison of parallel texts, i.e. the English written texts translated into Czech and vice versa.

In the theoretical part some linguistic approaches to the description and characterization of syntax are presented. However, the most relevant theory for the thesis is the FSP theory.

In the practical part a proper research is conducted. The research is based on the analysis of samples coming from different genres.

Firstly separate syntactic structures are compared and then it is ascertained to what extent the sentence position and the syntactic function of rheme are retained. After that, the means of indication of rheme (word order, semantics, specific syntactic structures, etc.) are analyzed.

In the final part of the thesis the quantitative results of the study are presented.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Lingvistické směry zabývající se popisem a charakteristikou větné skladby.....	4
2.1. Jazyková typologie.....	4
2.2. Pražský lingvistický kroužek (Pražský škola).....	4
2.3. Nová pražská škola.....	5
2.4. Brněnská škola AČ	7
2.5. M. A. K. Halliday a jeho funkční gramatika.....	7
3. Teorie AČ.....	9
3.1. Výpovědní dynamičnost.....	12
3.2. Distribuční pole VD.....	13
3.3. První faktor AČ: Linearita/ lineární uspořádání.....	15
3.4. Druhý faktor AČ: Kontext	16
3.4.1. Bezprostředně relevantní kontext.....	18
3.4.2. Signalizace kontextové zapojenosti.....	20
3.4.3. Kontextová zapojenost a kontextová vázanost.....	23
3.4.4. Kontext jako odstupňovaný jev.....	23
3.4.5. Potencialita.....	24
3.5. Věta jako pole vztahů.....	24
3.6. Třetí faktor AČ: Sémantika.....	25
3.6.1. Kontextově nezapojený předmět.....	25
3.6.2. Kontextově nezapojená jmenná část přísudku.....	27
3.6.3. Kontextově nezapojená příslovečná určení.....	27
3.6.4. Kontextově nezapojený podmět.....	29

3.7. Dynamicko-sémantické škály.....	30
3.7.1. Funkce slovesa.....	31
4. Analýza.....	34
4.1. Popis jednotlivých vzorků.....	34
4.2. Popis procesu analýzy.....	35
4.3. Rozdělení predikací do skupin.....	37
4.3.1. Obdobná syntaktická struktura.....	38
4.3.2. Alternativní syntaktická struktura.....	42
4.4. Určování jádra výpovědi a obecné kvantitativní výsledky studie.....	46
4.4.1. Určování jádra výpovědi ve vzorku beletristického textu a kvantitativní výsledky studie.....	57
4.4.2. Určování jádra výpovědi ve vzorku řečnického stylu: přednášky a kvantitativní výsledky studie.....	62
4.4.3. Určování jádra výpovědi ve vzorku odborného textu a kvantitativní výsledky studie.....	66
4.4.4. Určování jádra výpovědi ve vzorku administrativního textu a kvantitativní výsledky studie.....	68
5. Závěr.....	72
6. Summary.....	77
7. Prameny.....	79
8. Literatura.....	80
9. Seznam příloh.....	82
8. Přílohy.....	83

1. Úvod

Z lingvistického hlediska jazyk funguje jako systém. Ferdinandem de Saussurem bývá jazyk přirovnáván k šachové hře „jazyk lze přirovnat jen k úplné představě šachové partie, zahrnující současně jak postavení a tahy, tak změny a stavy“ (Saussure 1997:23), protože stejně jako ona i jazyk má svůj vlastní řád a pravidla. Na základě tohoto řádu a pravidel lze jazyk zkoumat z několika úhlů pohledu. Záleží jenom na tom, co je předmětem bádání, zdali je to fonetický, morfologický nebo lexikální či syntaktický jazykový plán. Podstata každého jazykového plánu je tvořena určitou jednotkou, na niž je třeba nahlížet ze dvou hledisek. Při výzkumu si musíme uvědomit, zdali se zabýváme její podobou v oblasti *langue*, či v oblasti *parole*. *Langue* reprezentuje tzv. abstraktní systém jazyka, je to „[...] obecně zdroj společných jednotek a jejich kombinací, norem a principů klasifikace světa skrze jazyk i kolektivní a sociální model pro tvorbu promluv a jejich částí“ (Čermák 2001:20). Naproti tomu *parole* představuje realizaci „[...] možností systému *langue* v jednotlivých promluvách, resp. textech, které mají konkrétní, aktuální a individuální povahu a zřetelný rozsah, jaký mají akty *parole*“ (Čermák 2001:20).¹

Výše zmíněné rozlišování jazykových rovin analýzy se odráží i v koncepci této diplomové práce, která se zabývá syntaktickým jazykovým plánem, a to jak v rovině *langue*, tak i v rovině *parole*. Proto bude pro mou práci zásadní rozlišení následujících jednotek: základní jednotkou syntaktického plánu je *promluva* (propozice, syntaxém), naopak v oblasti *langue* se setkáváme s pojmy *textový typ* či *větný vzorec*; s výpovědí v oblasti *parole* těmto pojmům odpovídají pojmy *text / promluva* či *výpověď*. Jinými slovy, v oblasti *langue* nacházíme veškerá pravidla,

¹ Pro úplnost jen dodávám, že Ferdinand de Saussure však nezůstal u bipolárního dělení a představil tzv. *trichotomii*, tzn. že kromě *langue*(jazyk) a *parole* ((pro)mluva) uvedl ještě *langage* jako řeč.

způsoby a kombinace slov, která jsou nutně zapotřebí k utváření textů a promluv. Jakmile dojde k uskutečnění těchto pravidel, stanou se součástí *parole*. Z toho vyplývá, že minimální syntaktickou jednotkou v oblasti *langue* je věta (*sentence*) a v oblasti *parole* je jí *výpověď* (*utterance*).

Větu jako takovou se již snažilo definovat mnoho lingvistů („už v roce 1931 publikoval J. Ries na 140 definic věty“; Čermák 2001:151). Ve svém tradičním pojetí je však definována jako základní strukturní jednotka syntaktické roviny jazykového systému charakterizovaná přítomností a určitým uspořádáním jednotlivých větných členů.

Mezi základní větné členy patří přísudek, vedle něhož se ve větě ještě vyskytují další členy, a to v závislosti na tom, jakým valenčním typem slovesa je přísudek tvořen.² Na základě schopnosti slovesa vázat na sebe další větné členy se slovesa zařazují do tří základních kategorií dle charakteru povinných členů; samozřejmě, všechny tyto kategorie mohou mít ještě fakultativní větné členy:

(1) a. *Nepřechodná slovesa*, tj. slovesa, která nejsou doprovázená žádným obligatorním větným členem.

b. *Slovesa přechodná*, která k naplnění svého významu potřebují ještě předmět, tato slovesa na sebe mohou vázat i jiné fakultativní větné členy, jako např. jmennou část přísudku či příslovečné určení. V rámci těchto sloves se rozlišují ještě *neakuzativní a neergativní přechodná slovesa*.

c. Do třetí kategorie se zařazují tzv. *slovesa sponová*, pro která je obligatorní jmenná část přísudku nebo příslovečné určení.

² Generativní gramatika hovoří v tomto smyslu o tzv. subkategorizační vlastnosti slovesa (*subcategorization properties of a verb*), které vybírá (*select*) své argumenty (*S-selection*).

Těmto třem základním slovesným kategoriím určeným slovesnou valencí pak odpovídají různé typy *větných vzorců*, i.e. větný vzorec SV odpovídá kategorii nepřechodných sloves, větné vzorce SVO, SVOO, SVOC a SVOA odpovídají kategorii sloves přechodných a větné vzorce SVC a SVA odpovídají kategorii sponových sloves.

Je třeba si uvědomit, že když se jedná o větné vzorce, pohybujeme se stále v jazykové oblasti *langue*. V oblasti *parole* se tyto větné vzorce odrážejí např. v intonaci a samozřejmě záleží na typu jazyka, zdali si větné vzorce z oblasti *langue* a slovosled z oblasti *parole* odpovídají. Např. v anglickém jazyce aktuální slovosled odpovídá danému větnému vzorci, proto, ačkoliv se setkáme s větou, která bude mít větný vzorec ASVO, tento vzorec odpovídá základnímu větnému vzorci SVOA navzdory tomuto aktuálně odlišnému pořadí. Naopak český jazyk prokazatelně inklinuje k četným odchylkám v rámci aktuálního slovosledu od původního jazykového vzorce založeného na valenci slovesa tvořícího přísudek dané věty, což je mimo jiné způsobeno tím, že český jazyk projevuje silné tendence k tzv. lineárnímu rozložení výpovědní dynamičnosti, o které bude pojednáno níže (viz kapitola č. 3.1. Výpovědní dynamičnost) (dále jen VD).

Ve své diplomové práci se budu zabývat vztahem slovosledu a AČ. Zmíněné budu zjišťovat pomocí spočítání distribučních polí v ukázkových člancích, bude mě například zajímat, zdali překladatel pouze zkopíroval syntaktickou strukturu anglické věty, či si byl vědom odlišností vět českých a anglických. Dalšími body, které jsou relevantní pro tuto práci, je například míra použití rodu trpného místo rodu činného (v anglickém jazyce se rod trpný vyskytuje mnohem více než v češtině) a přesnost překladatelů ve vztahu k

aktuálnímu větnému členění. Závěrem práce bude vyhodnocení zmíněných bodů v podobě procentového vyjádření v tabulce.

2. Lingvistické směry zabývající se popisem a charakteristikou větné skladby

2.1. Jazyková typologie

Jedním z nejvýznamnějších lingvistů, kteří přispěli do této oblasti, byl typolog **J. H. Greenberg** (1915–2001), který na základě analýzy slovosledného chování³ zavedl termín *dominantní slovosled* větných členů. Podle něj dominance daného slovosledu není totéž co frekvence. Dále tvrdí, že se dominantní slovosled může vyskytovat vždy, zatímco jeho protiklad, tzv. *recesivní slovosled*, může vzniknout jen za určitých podmínek. Tyto dva typy slovosledů v podstatě odpovídají pojmům slovosled *neutrální/nepříznakový* a *příznakový*.

2.2. Pražský lingvistický kroužek (Pražská škola)

Mezi ty, kteří svými příspěvky výrazně obohatili celkový výzkum oblasti jazykovědy, patří také jazykovědci z tehdejšího Československa, členové Pražského lingvistického kroužku (dále jen PLK).

PLK byl založen v r. 1926 a jeho program byl zformulován v *Tezích* předložených prvému sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. Z těchto tezí vyplývá „[...]nejen orientace na strukturální jazykovědu, ale také důraz na funkční pojetí jazyka, které je pro Pražskou školu příznačné a které ji odlišuje od většiny ostatních směrů strukturální jazykovědy. Jazyk je tudíž chápán jako

³ Greenberg, J., *Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements.*, *Universals of Language*, Cambridge University Press 1963, pp. 73-113.

funkční systém a rovněž každá jeho část je posuzována podle toho, jakou funkci v systému jazyka zastává“ (Černý 1996:151). PLK má velice široký záběr co se týká míry působení v oblasti jazykovědy, a to od fonetiky přes morfologii až po syntax.

Pro mou práci je však relevantní teorie o AČ. Hlavními představiteli PLK, kteří se zabývali otázkami syntaxe, byli **Vilém Mathesius** a **Bohuslav Havránek**. Kladli důraz na funkčnost a vytvořili základy teorii o AČ. Dalšími neméně významnými představiteli jsou **Josef Vachek**, **František Daneš**, **František Kopečný**, **Ivan Poldauf**, a další.

2.3. Nová pražská škola

Po roce 1960 **Petr Sgall** vytvořil kolektiv vynikajících lingvistů skládající se z **Evy Hajičové**, **Evy Benešové-Buráňové**, **Jarmily Panékové**, **P. Piřhy**, a dalších. Ti se ujali nejnovějších výsledků bádání v oblasti generativní a transformační gramatiky a zkombinovali je s výsledky bádání Pražské školy. V rámci svého výzkumu vyvinuli svůj vlastní funkčně-strukturalistický systém. Mimo jiné přispěli nejen k užití matematické lingvistiky a k rozvoji teorie aktuálního členění větného a jejích typologických důsledků, nýbrž také ke zdokonalení počítačové analýzy přirozených jazyků.⁴

Společným dílem Sgalla, Hajičové a Benešové-Buráňové je *Aktuální členění věty v češtině*.⁵ Jejich cílem bylo teorii o AČ zbavit vágnosti a nejasnosti. Přestože je jejich koncepce bezpochyby postavena na teorii AČ, jejich přístup se od přístupu PLK liší, protože kromě funkčního popisu jazyka uplatnili také

⁴ Svoboda, A., *A Short History of the Prague Linguistic Circle and its Syntactic Followers in Czechoslovakia* [online].

⁵ Praha, Academia, 1980.

generativní metodu popisu jazyka. „[...]Tento přístup předpokládá rozložení jazykového systému do několika rovin, z nichž některé (nižší) se týkají hláskosloví a tvarosloví, jiné (vyšší) větné stavby“ (Sgall, Hajičová, Benešová-Buráňová 1980:18).

V rámci vyšších rovin se dále vydělují dvě další: 1) *tektogramatická* (významová/sémantická) rovina, ta představuje rovinu významových zápisů věty. 2) *fenogramatická* (větněčlenská) rovina představuje rovinu tzv. povrchové nebo formální syntaxe, přičemž „jednotky těchto i nižších rovin jsou spojeny vztahem formy a funkce...“ (Sgall, Hajičová, Benešová-Buráňová 1980:18). V jejich pojetí mají obě tyto roviny větné stavby povahu závislostní syntaxe, tj. „[...]stavba věty je tu viděna jako soubor vztahů mezi slovem řídícím a závislým (pojem všem známý: syntaktické dvojice), přičemž sloveso hlavní věty je považováno za řídící slovo věty“ (Sgall, Hajičová, Benešová-Buráňová 1980:18). Rozdíl mezi rovinou tektogramatickou a rovinou povrchové syntaxe spočívá v tom, že zápisy vět na rovině tektogramatické jsou zbaveny víceznačnosti a systémových elips.

S PLK se Nová pražská škola víceméně shoduje v pojetí AČ, a sice v tom, že AČ je součástí významové roviny. Na nižších rovinách však operuje ještě řada jevů, které slouží jako prostředky AČ. AČ je zde považována za jednu ze základních hierarchií vedle vlastní (statické) hierarchie slovesa a jeho doplnění (vycházejí z klasické Tesnierovy koncepce).

Výše zmíněné použití generativní metody spočívá v tom, že se věta v rámci svého povrchově syntaktického zápisu zakreslí do tzv. závislostních stromů a keřů. Základem každého keře ve významovém zápisu věty jsou kontextově zapojené uzly tohoto keře, ohniskem keře jsou pak jeho uzly kontextově nezapojené.

2.4. Brněnská škola AČ

Hlavním představitelem Brněnské školy AČ je **Jan Firbas**, který v Brně vchoval řadu excelentních lingvistů, jako jsou **Aleš Svoboda**, **Ludmila Urbanová** a další, kteří dále rozpracovávali Firbasovu koncepci AČ. Východiskem jeho teorie AČ je zpochybnění myšlenky Mathesia, že anglický jazyk je méně citlivý k AČ (ke členění věty na část tématickou a část rematickou) než čeština, protože při uspořádání slovosledu věty upřednostňuje gramatický princip. Teorii AČ podrobně rozepsal ve svém díle *Functional sentence perspective in written and spoken communication*.⁶ Členové Brněnské školy Mathesiovu teorii specifikovali a obohatili ji svými závěry na základě analýzy širšího materiálu.

2.5. M. A. K. Halliday a jeho funkční gramatika

M. A. K. Halliday je jedním z nejvýznamnějších představitelů tzv. neofirthovské školy.⁷ Hallidayova lingvistická teorie někdy bývá nazývána podle ústředních konceptů termínů „gramatikou škál a kategorií“ (*scale-and-category grammar*).

Svou lingvistickou teorii založil na tzv. *systémové teorii*, která pokračuje v evropské funkcionalistické tradici. Z velké části je založena na Firthově systémově-strukturální teorii. Co se týká abstraktních principů, čerpá Halliday z **Louise Hjelmsleva**⁸, mimo jiné vychází také z některých koncepcí Pražské školy.

⁶ Firbas, J., *Functional sentence perspective in written and spoken communication*, Cambridge University Press 1992.

⁷ John Rupert Firth (1890 -1960) vypracoval tzv. *kontextovou lingvistiku* „se zvláštním důrazem na estetické a antropologické aspekty jazykových jevů a na úlohu kontextu v jazykovém významu“ (Černý 1996:194).

⁸ představitel Kodaňské školy, který se věnoval otázkám syntagmatickosti a paradigmatickosti v jazyce, dále pak se zabýval otázkami týkajícími se jazykového systému a znakovosti

Výše zmíněná systémová teorie je založena na systému, který je v podstatě používán ve Firthově smyslu funkčního paradigmatu, jen je rozvinut do tzv. systémové sítě.

Systémová síť (Halliday 1994) je teorie pojednávající o řeči jakožto o prostředku vytváření významu. Každý systém v síti reprezentuje volbu, ne vědomé rozhodnutí provedené v reálném čase, nýbrž soubor možných alternativ, jako je prohlášení versus otázka, plurál versus singulár, atd.

Ve svém díle prezentuje struktury, které jsou výstupy těchto sítí a které společně vytvářejí soubor prostředků/rysů, které mohou být vybrány, nejde však o strukturální gramatiku. Strukturální gramatiky jsou syntagmatické, tj. struktura je jejich hlavním organizačním konceptem, přinášejí také speciální prostředky, jimiž se jednotlivé struktury usouvztažňují. Systémová gramatika není syntagmatická, nýbrž je paradigmatická, a proto zde není žádný rozdíl mezi popisováním něčeho a usouvztažňováním něčeho k něčemu jinému, protože popis jakéhokoli prostředku je jeho vztahem ke všem ostatním. Je zřejmé, že musíme popsat jednu část gramatiky najednou jako celek, avšak je nutné o každé části přemýšlet jako o součásti celé sítě.

Všechny řeči jsou uspořádány okolo dvou hlavních typů významů: „tvořící představy/reflektující a mezilidský/aktivní.“ Halliday je ve své koncepci nazývá *metafunkcemi*, v lingvistickém systému se stávají projevy dvou velmi obecných účelů, které vytvářejí základ pro veškeré použití jazyka, a sice 1) rozumět prostředí (*ideational*), 2) působit na vše v tomto prostředí (*interpersonal*). Výsledkem kombinace těchto dvou typů vzniká 3) složka metafunkční, textová, která již uvedeným prvním dvěma typům vdechuje význam, tj. důležitost. Dle

Hallidaye každý prvek v řeči se dá vysvětlit tím, že se určí jeho funkce v rámci celého lingvistického systému.

3. Teorie AČ

Nejstarším průkopníkem AČ byl francouzský učenec **Henry Weil**, na jehož komparativistická slovosledná bádání navázal Mathesius. Prohlašoval, že pohyb od počátečního pojmu k cíli výpovědi poodkryvá pohyb mysli jako takové. Na Weilovy myšlenky dále navázali na konci 19. století němečtí jazykovědci, když kromě existence gramatického podmětu a gramatického přísudku uznávali také existenci psychologického podmětu (o čem se mluví) a psychologickém přísudku (co se o tom říká).

Kdo ale skutečně rozpracoval teorii AČ, byl právě zakládající člen PLK Vilém Mathesius. Zabýval se srovnávacími studii českého a anglického slovosledu, ve kterých se věnoval výzkumu AČ z hlediska jeho role v rámci větné skladby. Dle Mathesia fenomén slovosledu vytváří systém, který se vyznačuje hierarchií slovosledných principů, z nichž jedním z nich je právě AČ. V každém jazyce se vždy uplatňuje jeden z daných slovosledných principů více než ty ostatní, tzv. princip prominentní. Mathesius přišel na to, že v češtině je slovosled věty nejvýrazněji určován principem AČ, zatímco v angličtině je vedoucím principem princip gramatický. Mathesius uveřejnil svůj názor, že „[...] angličtina je méně citlivá k AČ než čeština, protože při slovosledném uspořádání věty dává přednost principu gramatickému před principem AČ“.⁹ Jan Firbas se tohoto výroku ujal a na jeho základě vypracoval teorii AČ, která by se ve „[...] stručnosti

⁹ Svoboda, A., (2007): *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech*. Ostrava: Katedra anglistiky a amerikanistiky Ostravská univerzita v Ostravě. s. 4.

dala formulovat takto: Sdělování probíhá v přirozeném jazyce postupně prostřednictvím jednotlivých složek sdělení“(Firbas 1992:15).

Mathesius dále rozlišuje mezi větou jako vzorcem patřícím do *langue* a větou jako částí kontextu, výpovědi, rozmluvy *parole*. Tímto se nám potvrzuje výše zmíněné strukturální pojetí jazyka. Mathesius také stanovil tři typy gramatického slovosledu a nabídl mimo jiné také dva koncepty tématu (*theme*): a) téma vyjadřuje něco, „o čem se mluví“, b) téma vyjadřuje něco, „co je již známé, nebo přinejmenším zřejmé z dané situace.“

V tomto přístupu k tématu se logicky odlišuje například Firbas, který se domnívá, že v rámci AČ je téma nejlépe definováno jako prvek nesoucí nejnižší stupeň výpovědního dynamismu.

Dalšími lingvisty, kteří navázali na Mathesiovy myšlenky, jsou František Daneš a Miloslav Dokulil. Rozpracovali Mathesiovu teorii o tom, že v jazyce existují gramatické a lexikální prostředky, které v rámci komunikačního aktu slouží jistým speciálním účelům, které na ně mluvčí klade v bezprostřední výpovědi. Vytvořili tzv. Třírovinný přístup k syntaxi (*A three-level approach to syntax*), ve kterém rozlišují tři základní syntaktické roviny: gramatickou, sémantickou a rovinu organizace výpovědi (aktuálního členění větného). Metodologicky je v rámci tohoto přístupu každá zmíněná rovina pojatá jako samostatná a oddělená od ostatních, to způsobuje následně také to, že na pravidla a větné členy je nahlíženo jako na prvky určité jasně vymezené roviny. Nyní několik slov o jednotlivých rovinách a) rovina sémantická: Daneš zmiňuje, že z analytického úhlu pohledu je struktura věty založena na tzv. logických vztazích, ty vycházejí z přirozeného jazyka, který je utvářen společností a jejími potřebami. Příkladem logických vztahů může být činitel děje a děj, nositel nějaké schopnosti

či vlastnosti, děj a výsledný předmět děje, atd. V každém jazyce je se sémantickými vztahy zacházeno jiným způsobem, dle Daneše je však podstatné, že se sémantické kategorie nesmějí plést s klasickými gramatickými kategoriemi, jako jsou podmět, přísudek, předmět, atd. Co se týká gramatické roviny syntaxe, je třeba zdůraznit, že je více méně autonomní rovinnou a že již zmíněné gramatické kategorie jsou jenom nositeli jisté lingvistické funkce, která je jim přisuzována systémem. Třetí rovina Danešova přístupu je v podstatě shodná s přístupem Firbasovým. Ve srovnání s prvními dvěma rovinami, které jsou více méně statické, rovina aktuálního členění větného je velice dynamická a zahrnuje problémy při determinaci rématu a tématu ve větě. Daneš se zde dále věnuje konceptu věty v syntaxi a rozlišuje tři její základní typy.¹⁰

¹⁰ 1) věta jako jedinečná, individuální výpovědní událost, 2) věta jako jedna z mnoha rozlišných možných minimálních komunikačních jednotek (výpovědí) v dané řeči, 3) věta jako abstraktní struktura, jako vzorec rozlišovacích rysů (Daneš 2000:127)

3.1. Výpovědní dynamičnost

Všechny větné členy bez ohledu na to, zdali se jedná o větu jednoduchou či souvětí, nesou určitý význam, tzn., že jsou zatíženy jistou mírou výpovědní dynamičnosti (dále jen VD). Tím se větné členy stávají nositeli určitého stupně VD, jehož velikost se odvíjí od toho, do jaké míry ten který větný člen přispívá k rozvoji komunikace; proto Firbas pohlíží na tyto stupně jako na stupně relativní. Stupeň VD nesený jakýmkoli větným členem v rámci jedné věty je určen i tím, nakolik přispívá ve srovnání s ostatními větnými členy k dalšímu rozvoji komunikace.

Větný člen, ke kterému je věta směřována/orientována, nese informaci, která završuje rozvoj komunikace v rámci věty. Takový větný člen přispívá k tomuto rozvoji nejvíce, a proto se také stává nejdynamičtější větným členem věty: tento větný člen je považován za *réma*. Naproti tomu větný člen zatížený nejnižším stupněm VD nesoucí ve většině případů již známou informaci je považován za *téma*.

Doposud byly jako nositelé stupňů VD zmiňovány jen větné členy, spolu s nimi však do této role mohou vstupovat ještě samotné lingvistické prostředky, např. derivační či flektivní morfémy, pokud nesou nějaký význam, v češtině například: udělal, udělala nebo věta, fráze a slovo. Stupně VD nesené jednotlivými lingvistickými prostředky nejsou měřené či měřitelné ve smyslu částí významu, kterými jsou zatíženy.

Rozložení stupňů VD v rámci věty v psaném jazyce ovlivňuje vzájemné působení tří faktorů AČ. Jedná-li se o řeč mluvenou, přistupuje k těmto třem faktorům ještě faktor čtvrtý. Tyto čtyři faktory jsou za 1) *linearita* čili slovosled, 2) *sémantika* čili sémantický charakter lingvistických prostředků stejně tak i

charakter sémantických vztahů uplatňujících se ve větě, 3) *kontext*, tzn., že musíme zhodnotit, zdali jsou informace ve větě odvoditelné z bezprostředně relevantního kontextu nebo ne, 4) *intonace*. Nejvýše z těchto čtyř faktorů je postavena intonace, protože je všem ostatním faktorům nadřazena. V mluvené řeči bývá réma velice přesně označeno právě pomocí umístění intonačního centra. Na opačném konci pomyslné pyramidy stojí linearita. Všechny zmíněné faktory AČ dle Svobody představují aspekty přirozené jazykové komunikace, protože ta musí být linearizovatelná, musí nést význam, nemůže být uskutečněna v izolaci, vždy je zapotřebí určitého kontextu (viz kapitola č. 3.4.5. Potencialita) a v mluveném jazyce nemůže být uskutečněna bez rytmu, melodie a pauz, tj. bez prosodických prostředků. Faktory AČ pak určují směr, kterým se sémantická, syntaktická a gramatická struktura věty v aktu výpovědi orientují, určují tzv. aktuální členění větné či aktuálněčlenskou strukturu věty.

3.2. Distribuční pole VD

Již byly zmíněny čtyři faktory AČ ovlivňující rozložení stupňů VD v rámci věty, tzn., že věta se stane distribučním polem VD, avšak nejen to, věta se stává distribučním polem také pro prosodickou prominenci, tj. pro umístění přízvuků (větný přízvuk, atd.) Pokud považujeme jednu větu za jedno distribuční pole VD, znamená to, že jedno souvětí je tvořeno více distribučními poli v závislosti na tom, z kolika vět se skládá.¹¹ Firbas tato distribuční pole rozděluje na distribuční pole prvního, druhého a třetího řádu, a to v závislosti na jejich hierarchii. V rámci distribučního pole souvětí se ještě určují tzv. subdistribuční pole, jakými mohou

¹¹ Jedno souvětí se skládá nejméně ze dvou vět hlavních spojených v určitém poměru (souvětí souřadné), či z jedné věty hlavní a z druhé věty vedlejší (souvětí podřadné).

být např. věty vedlejší, v rámci jednotlivých vět pak polovětné konstrukce a nominální fráze.

Ještě krátká poznámka k nositelům VD. V procesu syntaktického uspořádání nositelé VD spoluvytvářejí tzv. *komunikační jednotku* (Firbas 1992:18). Dle Firbase, přísudkové sloveso v rámci AČ vyjadřuje dvě *komunikační jednotky*, jedna z nich je tvořena *složkou pojmovou/nociální*¹² a druhá je tvořena *kategoriálními exponenty*, tj. formálními prostředky indikujícími čas, slovesný způsob, modalitu, osobu, číslo, rod mužský/ženský, rod činný/trpný, aspekt a polaritu kladná/záporná. Kategoriální exponenty mohou být uskutečněny jako izolovaná pomocná slova (*would, have – I would have decided*), jako afixy, koncovky, submorfematické prostředky (*sing, sang, sung*) nebo jako nulové prostředky (*zero features*) (*ring* -jako rozkazovací způsob), atd.

Když Firbas mluví o uskutečnění **označení** (*indications*), má na mysli exponent osoby (PE), exponent čísla (NE), exponent obojího, tj. osoby a čísla (PNEs), exponent času (TE) a exponent způsobu (ME) nebo exponent obojího, tj. času a způsobu (TMEs). S výjimkou exponentu negativní polarity (NegPolE) se spolu exponenty velice často shodují ve své formě. Např. *-s* ve slovese *walks* v *He sleeps every day* slouží jako PE, NE, TE, ME, VE (exponent pasiva) a PosPolE (exponent pozitivní polarity). Kromě toho, že exponenty V, A a PosPol jsou spolu s exponenty TMEs nositeli základních přísudkových kategorií, jsou také hlavními představiteli podskupiny, která hraje rozhodující roli v AČ.

Dle Firbase jsou komunikační jednotky a nositelé VD uspořádány pomocí syntaktických pravidel, což způsobuje, že v rámci distribučních polí pracují na základě hierarchie. Následující tabulka představuje jednotky seřazené dle

¹² Slovní význam obecně zahrnuje složku sociální, vnitřní stavbu slova, tj. jeho slovtvornou stavbu, způsob zapojení do jazykového systému, složku citovou a stylistickou.

stoupajících stupňů VD, nicméně následující řazení nemá nic společného se slovosledem věty, který se objevuje v AČ v rámci jednoho distribučního pole.

Přitom jednotlivé prvky se ve větě mohou, ale nemusí vyskytovat všechny.

Tabulka 1: Jednotky seřazené dle stoupajících stupňů VD

THEMATIC (T)		TRANSITIONAL (Tr)		RHEMATIC (R)	
THEME PROPER (Thp)	DIATHEME (DTh)	TRANSITION PROPER (Trp)	TRANSITION (Tr)	RHEME (Rh)	RHEME PROPER (Rhp)
often personal endings of verbs, unstressed personal pronouns	any elements	(in verbal fields) grammaticalized temporal and modal indications	(in verbal fields) often the notional content of verbs	any elements	any elements

3.3. První faktor AČ: Linearita/ lineární uspořádání

Uspořádání větných členů ve větě/slovosled je jedním ze základních faktorů AČ.

Firbas v rámci slovosledu rozlišuje dva typy uspořádání: a) *aktuální lineární uspořádání*, b) *interpretační uspořádání*.

Aktuální lineární uspořádání lze definovat jako konkrétní slovosled věty, např. *Mary came into the room*. V případě, že by jediným organizačním principem věty byl slovosledný princip, příslovečné určení místa *into the room* by se považovalo za réma věty. Je to v podstatě ten slovosled, který upřednostňuje čeština. Větné členy jsou ve větě uspořádány v souladu se stoupající VD, tzn., že na počátku věty je umístěno téma a na jejím konci se nachází réma.

Interpretační uspořádání by se dalo definovat jako uspořádání věty (rématu a tématu) na základě podvědomé analýzy věty. Například věty *Mary came into the room* by si mluvčí mohl vyložit jako *Mary* (réma) *came* (přechod) *into the room*

(téma). Nebo by také byla možná varianta *Mary* (téma) *came* (přechod) *into the room* (réma).¹³

V angličtině se tyto dva typy uspořádání mohou, ale nemusí shodovat, naproti tomu v češtině je velká pravděpodobnost toho, že se shodovat budou. Český jazyk prokazuje silné tendence k takovému slovosledu, který se shoduje s postupným vzestupem stupňů VD. Slovosled tedy nakonec vypadá tak, že téma se vyskytuje na počátku věty a réma na jejím konci, přičemž přísudkové sloveso tvoří přechod mezi tématem a rématem. Dle Firbase takový větný člen zatížený největším stupeň VD nese prezentovaný fenomén, nebo dále neurčenou kvalitu, nebo naopak její bližší určení.

3.4. Druhý faktor AČ: Kontext

K určení tématu a rématu je třeba již zmíněný kontextový faktor. Vezměme si za příklad větu *Mary came into the room*. V odpovědi na otázku **Who** *came into the room?* by byla rématem *Mary*. Zatímco v odpovědi na otázku **Where** *did Mary come?* **Mary/She** *came into the room*, by bylo rématem příslovečné určení místa *into the room*, přičemž přísudkové sloveso *came* by bylo přechodem. Z toho vyplývá, že vždy existuje více potenciálních interpretací věty/výpovědi. Tento jev Firbas nazývá potencialitou (viz Firbas 1992:11). Obecně lze konstatovat, že existují tři typy kontextu: slovní, situační a zkušenostní. Dle rozsahu pole, ve kterém kontext působí v rámci věty, Firbas rozlišuje tři stupně kontextu: 1) kontext běžný (kontext ve větě nepůsobí, všechny členy jsou kontextově nezapojené), 2) kontext první instance (věta je kontextem částečně ovlivněna, tzn.,

¹³ Tato podvědomá analýza záleží samozřejmě ještě na třetím faktoru AČ, tj. na kontextu, kterému se budu věnovat později. Dále bych chtěla znovu zmínit, že v mluvené řeči se potenciální varianty interpretace jedné věty dají úspěšně vyloučit, a to za pomoci umístění intonačního centra.

že ne všechny větné členy jsou kontextově zapojené), 3) kontext druhé instance (všechny větné členy jsou ovlivněné kontextem až na jeden). Všechny větné členy, které mají nějaký význam, tudíž nesou nějakou informaci, a tím zastávají určitou funkci v AČ, jsou ovlivňovány bezprostředním slovním a situačním kontextem.

Musíme si vždy uvědomit, jaký typ informace jednotlivé větné členy nesou, zdali se jedná o naprosto novou informaci z bezprostředního kontextu naprosto neodvoditelnou, či zdali se jedná o informaci již známou, odvoditelnou z bezprostředně předcházejícího kontextu či z kontextu bezprostředně následujícího. Dle Firbase existují dva typy již známé informace. Zprvé je to informace, která, i když obsahuje znalost společnou oběma mluvčím, musí být považována za neznámou, pokud se týká bezprostředně relevantního komunikačního kroku, ke kterému musí dojít. V tomto smyslu je tato informace neodvoditelnou z kontextu. Druhý typ známé informace nejenom obsahuje obecnou znalost sdílenou mluvčími, ale také je plně odvoditelná z kontextu, a to i pokud se týká bezprostředně relevantního komunikačního kroku.

S ohledem na AČ koncept známé informace musí být podroben detailnějšímu rozboru. Firbas ve svém díle představuje dva koncepty kontextu: **bezprostředně relevantní slovesný kontext** a **bezprostředně relevantní situační kontext**. Bezprostřední platnost je určována ve vztahu k bodu toku komunikace, ve kterém je vytvářena nová věta anebo ve kterém je přijímána a ve kterém je oddělováno množství již naakumulované informace od množství informace, která bude dále akumulována. Bezprostředně relevantní verbální a situační kontext je jenom zlomek komplexního fenoménu kontextu.¹⁴

¹⁴ Kontext je odstupňovaný jev, tzn., že nemůže být omezen pouze na opozice dané (známé, staré) informace a nové (neznáme, z kontextu neodvoditelné) informace.

Bezprostředně relevantní kontext je začleněn do sféry tvořené veškerým bezprostředním verbálním kontextem, veškerým situačním a veškerým zkušenostním kontextem, který je doprovází. Dále je tato sféra začleněna do širší sféry, kterou tvoří veškerá znalost a zkušenost sdílená mezi mluvčími, ta pak vytváří část obecného kontextu lidské znalosti a zkušenosti. Složitost kontextu je ještě zvyšována možnými hraničními oblastmi mezi těmito sférami. Z těchto hraničních oblastí je jedna z těch nejdůležitějších ta, která se nachází mezi bezprostředně relevantním kontextem a zbytkem celého kontextu.

3.4.1. Bezprostředně relevantní kontext

Bezprostředně relevantní kontext a odvoditelnost či neodvoditelnost z něho hraje velice důležitou roli v AČ. Firbas si pokládá dvě otázky. Jak dlouho může být informace odvoditelná (a v tomto smyslu i známá s ohledem na bezprostředně relevantní komunikační krok, který nastane), aniž by byla znovu zmíněna? Dále se ohledně situačního kontextu táže, jak úzká může být sféra zahrnující referenty, které nesou informaci, která může být považována za odvoditelnou (a v tomto smyslu i známou s ohledem na bezprostředně relevantní komunikační krok, který nastane).

Co se týká první otázky, Firbas zmiňuje Svobodova pozorování, ve kterých zkoumal kázání ze staré angličtiny a došel k závěru, že po svém posledním výskytu v textu daný prvek zůstává odvoditelný po dobu sedmi vět. Sám Firbas však podotýká, že by nebylo vhodné uvést přesný počet distribučních polí, které mohou zasáhnout mezi informace a které nezastírají odvoditelnost dřívějšího výskytu. Hraniční případy dovolují různé interpretace, následkem toho evokují fenomén již zmíněné potenciality. Nejistota panující ohledně

odvoditelnosti daného elementu nutně nemusí ovlivnit interpretaci stupňů VD, ty jsou určovány vzájemným působením faktorů AČ.

Co se týče druhé otázky, je dle Firbase bezprostředně relevantní situační kontext tvořen dvěma skupinami referentů, které se zásadně liší ve svém charakteru, ale které jsou odvoditelné. Hlavním zástupcem první skupiny je mluvčí či pisatel, jakožto tvůrce. On nebo ona jsou neustále přítomni v neustále se měnícím situačním kontextu. Dalším důležitým zástupcem této skupiny je posluchač či čtenář, kterému je věta adresována. Jakmile je věta vnímána, on nebo ona je dokonce přítomen/přítomna osobně. Těmto zástupcům (mluvčí/pisatel a posluchač/ čtenář) odpovídají čtyři pojmy *I* a *you* a neosobní *it* a *one*, které odpovídají také místům, které obsazují v neustále se měnícím bezprostředně relevantním situačním kontextu. Totéž se vztahuje k příslovci *there* v existenciálních konstrukcích, kde je sémanticky velice slabé, avšak to neznamená, že by bylo zproštěno veškerého významu. V existenciálních konstrukcích se *there* stává jejich základní součástí a slouží jako indikátor scény vyjádřené pouhým příslovečným určením místa. Množství pojmů v této skupině je velice malé a mají jedno společné: vysoký stupeň stálé očitosti (*obviousness*).

Druhá skupina referentů je tvořena takovými členy extralingvistické reality, které bezprostředně zahrnují jak mluvčího, tak posluchače. Firbas pro ilustraci uvádí příklad dvou přátel, jejichž pozornost upoutal pád chlapce z kola. Jejich zájem byl ještě zvýšen zvukem, který pád způsobil. *'I hope he hasn't hurt himself'*, říká jeden přítel tomu druhému, *he* nese informaci odvoditelnou z extralingvistické situace v okamžiku výpovědi. Tito dva přátelé mohou také vidět rozrušeného psa, což se samozřejmě stane objektem jejich bezprostředního zájmu. *'I do hope he won't bite us'*, říká jeden druhému, z *he* se znovu stává

zájmeno vyjadřující referent, který je odvoditelný ze situačního kontextu. Tento typ interakce v rámci bezprostředně relevantního kontextu je omezen prakticky na sféru mluvené řeči.

Informace může být odvoditelná či neodvoditelná z té části kontextu, která je vně bezprostředně relevantní kontextové sféry, a proto závislá nebo nezávislá na dané části kontextu. Vzhledem k bezprostředně relevantnímu komunikačnímu kroku, řečeno jinými slovy, vzhledem k bezprostředně relevantní komunikační orientaci věty, zde hraje rozhodnou a nejvíce určující roli právě bezprostředně relevantního kontextu.

3.4.2. Signalizace kontextové zapojenosti

Tato kapitola se věnuje funkci koheze v rámci signalizace kontextové zapojenosti jednotlivých prvků věty. Prostředky, které v této kapitole budou zmíněny, se dají obecně shrnout na referenci (situační x textová: anaforická x kataforická), substituci (proformy), elipsy, vypouštění, spojky a lexikální prostředky koheze.

Odvoditelnost, která způsobuje, že daný prvek je kontextově zapojený, je signalizována např. těmito prostředky: opakováním nezájmných (non-pronominal) výrazů, pomocí zájmen, prostřednictvím morfologických exponentů nebo elips. Všechny tyto prostředky signalizují koreferenci. Velice blízko k již zmíněným nezájmným výrazům mají výrazy, které vykazují jistou formální shodu a koreferencialitu s jejich předchůdci, např. *rider* a *riding* ve větě *Grace is a perfect rider but there is no step forward in her riding*.

Další skupina je tvořena synonymy a velikou škálou dalších typů koreferenčních výrazů. Zástupci této skupiny přinášejí ještě dodatečný odvoditelný význam. Nejsou plně kontextově zapojeni, jsou heterogenní

vzhledem k odvoditelnosti/neodvoditelnosti a následkem toho jsou heterogenní i vzhledem ke kontextové zapojenosti či nezapojenosti. (viz Firbas 1992:32)

Za další skupinu lze považovat dle Firbase ne-koreferenční výrazy, které nesou pouze asociativní význam. Takovéto výrazy jsou např. *restaurant* a *lunch*, *summer* a *vacation*, *science* a *investigators*, *school* a *pupils* a *teachers*. Tyto výrazy nesou informaci, která je v úzkém vztahu k informaci nesené jejich předchůdci, v tomto ohledu sdílejí jistý sémantický asociativní rys, např. *restaurant* a *lunch* nesou *catering*. Firbas toto ilustruje příkladem:

I have been to all three resaturants in that strange place. At the most expensive of them I had breakfast, at the least expensive dinner, and at a third, with prices just acceptable, lunch. (Firbas 1992:34)

V těchto větách slova *breakfast*, *dinner* a *lunch* významově spojeny s *restaurant* nesou informaci, ke které je komunikace směřována. Tyto výrazy jsou prostředky koheze textu a jsou jimi bez ohledu na AČ. Koncept kohezivního vztahu není proto identický s kontextovou zapojeností, je totiž mnohem širším konceptem. Prvky, které jsou kontextově zapojené nebo jsou kontextově zapojené z větší části, nenesou informaci, ke které je komunikace směřována. Dle Firbase prvky vyjadřují kohezi (*cohesiveness*) bez ohledu na to, zda se vyskytují v pozici rématu či tématu věty.

Neodvoditelná informace převažuje ve větách vedlejších a v polovětných konstrukcích, které se pak chovají, jako by byly zcela kontextově nezapojenými komunikačními jednotkami. Za příznivých podmínek věty vedlejší a polovětné konstrukce nesou informaci, ke které směřuje základní distribuční pole. Naopak však existují ještě typy vedlejších vět, jako například vedlejší věty příslovečné,

kteřé mají významnou poziční variabilitu, tj. kopírují lineární rozložení věty. V případě, že tento typ vedlejší věty zaujímá koncovou pozici v podřadném souvětí, dá se konstatovat, že bude jádrem výpovědi daného souvětí. Na druhou stranu pokud se bude nacházet v počáteční pozici, stává se jádrem výpovědi věty věta hlavní. Jinými příklady jsou například věty podmětne (v angličtině se zařazují pod souhrnný název tzv. nominal clauses, do této skupiny jsou řazeny také věty předmětne a přívlastkové), kterých existuje více typů:

(2)

a) *iniciální*: *That she did not come is **interesting***. Přičemž jmenná část přísudku, v tomto případě tedy doplněk podmětu, se stává rématickým.

b) *extraponované*: *It is interesting that she did not come*. V tomto případě se réma a téma nedá přesně určit.

c) *postponované*: *Interesting is that **she did not come***. Tento poslední příklad věty podmětne je kontextově velice omezený, zde je doplněk podmětu tématický.

Komunikační jednotka, která je zcela kontextově zapojená nebo z velké části kontextově zapojená, nemůže nikdy vyjadřovat z kontextu neodvoditelnou informaci.

Závěrem lze říci, že komunikační jednotky, které jsou odvoditelné, se chovají jako by byly zcela kontextově zapojené, zatímco komunikační jednotky, které jsou neodvoditelné, se chovají jako by byly zcela kontextově nezapojené.

3.4.3. Kontextová zapojenost a kontextová vázanost

Koncept kontextové zapojenosti je užší než koncept kontextové vázanosti. Určení kontextové zapojenosti či nezapojenosti je založen na průzkumu bezprostředně relevantního verbálního a situačního kontextu. Na druhou stranu kontextová vázanost se určuje pomocí rozboru prvků, které jsou v momentě, kdy je věta vytvářena nebo vnímána, aktivovány z celé zásoby znalostí, které sdílají účastníci promluvy.

Kontextová vázanost je širším konceptem než kontextová zapojenost. Kontextově vázaný prvek může být neodvoditelný z bezprostředně relevantního kontextu, a jakmile je neodvoditelný, je kontextově nezapojený. Dle Firbase se výsledky průzkumů kontextové vázanosti mohou využít k lepšímu porozumění hraniční oblasti mezi bezprostředně relevantním verbálním a situačním kontextem a zbytkem kontextu.

3.4.4. Kontext jako odstupňovaný jev

Důkazem toho, že je kontext odstupňovaným jevem, je např. existence kontextových sfér, z nichž právě bezprostředně relevantní kontext hraje rozhodující roli. Samotný bezprostředně relevantní kontext je stupňovaný. Jakmile daný pojem není znovu vyjádřen v průběhu komunikace, postupně ztrácí svůj odvoditelný charakter. Avšak v některých případech může dojít k tomu, že informace, i když je neodvoditelná z bezprostředně relevantního verbálního či situačního kontextu, může být prezentována jako kontextově zapojená. Tento typ vět se vyskytuje hlavně na začátku vyprávění, kdy autor chce docílit toho, aby měl čtenář pocit, že je vržen do centra dění.

3.4.5. Potencialita

Když se srovnají sémantické a gramatické větné struktury v aktuálním užití, zjistíme, že jedna a ta samá struktura se může objevit v odlišných funkčních perspektivách, což je výsledkem vzájemného působení tří faktorů AČ, které vede v některých případech k více než k jedné interpretaci dané věty. V mluveném jazyce se může tato potencialita bezpečně vyloučit pomocí umístění intonačního centra ve větě, intonace je tedy tím, již zmiňovaným, čtvrtým důležitým faktorem AČ.

3.5. Věta jako pole vztahů

Jak vlastně interpretovat vztah mezi významem a významovými vazbami, který je spojuje s větou na jedné straně a s gramatickou či syntaktickou strukturou věty na straně druhé. Dále je zde na místě otázka vztahu sémantického a gramatického souhrnu (komplex) k AČ.

AČ je v rámci věty uskutečňováno dvojitým procesem. První z těchto dvou procesů spočívá ve vybírání či vytváření pojmenovávacích jednotek (viz Mathesiova funkční onomatologie) a ten druhý v syntaktické strukturaci (viz Mathesiova funkční syntax). Firbas vychází v tomto ohledu z Vachkovy definice věty, která zní: *věta je základní reakce na jakoukoli extralingvistickou realitu existující jak objektivně, tak subjektivně, a proto výsledná sémantická a gramatická struktura věty vychází z již zmíněného dvojitého procesu a směřuje k určité perspektivě.*

Firbas zmiňuje definici věty od Trosta, který větu považuje za pole syntaktických vztahů a přidává k ní to, že slouží jako distribuční pole VD.

3.6. Třetí faktor AČ: Sémantika

Pod označením sémantický faktor Firbas rozumí dopad, který má sémantický charakter lingvistického prvku a jeho sémantické vztahy na distribuci stupňů VD, a tímto i na lineární uspořádání. Lineární uspořádání se totiž nemůže prosadit, když proti němu pracuje faktor kontextový nebo právě faktor sémantický. Již jsem zmínila, že vždy existují větné členy, které posunují komunikaci dál, které jsou dynamicky silnější než samotné sloveso, tzn., že nesou vyšší stupeň VD, Firbas je nazývá úspěšnými konkurenty slovesa za podmínky, že jsou kontextově nezapojené. Také zmiňuje případy, kde tyto sémantické rysy přimějí kontextově nezapojený větný člen převýšit sloveso ve stupni VD bez ohledu na lineární uspořádání věty.

3.6.1. Kontextově nezapojený předmět

Kontextově nezapojené předměty, ať již přímé či nepřímé, prepozicionální či neprepozicionální, jsou dynamičtější než samotné sloveso nezávisle na jejich pozici ve větě. Obecně řečeno, jakákoli informace nesená předmětem, kontextově zapojeným či nezapojeným, doplňuje, a tím rozvíjí informaci nesenou slovesem.

Jakmile je předmět kontextově nezapojený, posunuje komunikaci dál, a to i v případě, že existují jiné větné členy, které jsou dynamicky silnější, než je on sám. Kontextově nezapojený předmět může danou komunikaci završit, a tím se stát rématem věty.

Dle Firbase není pravidlem, že je kontextově nezapojený předmět vždy dynamicky silnější než sloveso, zde uvádím několik příkladů:

- 1) Např. předměty tvořené neurčitým zájmenem *something*, např. *I want to show you something*. Žádný takový předmět tvořený zájmenem nerozvíjí význam nesený slovesem, a tak neposunuje komunikaci dál. Dle Firbase užití zájmen slouží jen jako významová výplň.
- 2) Kontextově nezapojený předmět není dynamicky silnější než sloveso v případě, že spolu s ním představují na scéně jev, který je vyjádřen právě daným kontextově nezapojeným předmětem, např. *A cold blue light filled the window panes* (Firbas 1992:45).
- 3) Počáteční kontextově nezapojený předmět není dynamicky silnější než sloveso v případě, že vyjadřuje pojem, který je dán do kontrastu k jinému pojmu, který je stejnou měrou vyjádřen počátečním prvkem, dalším předpokladem je kontextová nezapojenost slovesa, např. *The towns they attacked with tanks, and the villages with aeroplanes* (Firbas 1992:46). *The towns* je dáno do kontrastu s *the villages*, které jsou hned po spojce počátečním prvkem druhé věty. Sloveso je kontextově nezapojené. Firbas dodává, že se tento případ řadí k těm výjimečným, protože zde dochází ke spolupráci sémantiky (vlození dvou prvků do kontrastu) a lineárního uspořádání (počáteční pozice předmětů).
- 4) Posledním příkladem je kontextově nezapojený předmět, který se vyskytuje před kontextově nezávislým podmětem. Za těchto podmínek se může lineární uspořádání prosadit na úkor zbylých faktorů AČ tím, že zabrání tomu, aby se věta orientovala k předmětu umístěnému v počáteční pozici. Tento případ je ukázkou potenciality.

3.6.2. Kontextově nezapojená jmenná část přísudku

Jmenná část přísudku patří mezi další větné členy, které, když jsou kontextově nezapojené, převyšují sloveso svými stupni VD, tudíž se stávají jeho úspěšnými konkurenty. Stejně jako předmět, tak i doplněk předmětu přináší do věty informaci, která posunuje komunikaci vpřed, avšak pod podmínkou, že se ve větě nevyskytuje žádný jiný větný člen nesoucí ještě další dodatečně specifikující informaci. Další vlastností jmenné části přísudku obecně je, že poskytuje popis či charakteristiku podmětu nebo předmětu, kterou jim přisuzuje sloveso.

3.6.3. Kontextově nezapojená příslovečná určení

Obecně řečeno, příslovečné určení vykonává jednu ze tří výpovědních funkcí v komunikaci. Firbas příslovečná určení dělí na dvě skupiny: 1) Příslopečná určení nesoucí specifikaci (specification) a za 2) příslovečná určení určující kulisu děje (setting). Záleží právě na vzájemném působení tří faktorů AČ, zdali příslovečné určení nese specifikaci, nebo představuje kulisu děje. Firbas nám nabízí několik možných charakteristik příslovečného určení. V případě, že je příslovečné určení kontextově zapojené, představuje kulisu děje bez ohledu na svůj sémantický charakter a pozici ve větě. Naopak v případě, že je příslovečné určení kontextově nezapojené, tvoří kulisu děje, specifikaci či má dynamickou funkci. Příslopečné určení kontextově zapojené nesoucí povinné rozšíření sémantického obsahu slovesa, tzn., že je obligatorním větným členem, slouží jako specifikace bez ohledu na svou pozici ve větě. Podobně se chová také kontextově nezapojené příslovečné určení, které, ačkoliv není obligatorním větným členem, nese rozšíření sémantického významu slovesa dosti klíčové k tomu, aby bylo považováno za specifikaci. Dle Firbase, oslabení vztahu slovesa a příslovečného

určení dovoluje prosadit se lineárnímu uspořádání, to pak může způsobit, že kontextově nezapojené příslovečné určení v počáteční pozici slouží jako kulisa děje, zatímco kontextově nezapojené příslovečné určení nacházející se poblíž koncové pozice či přímo v ní představuje specifikaci. Kontextově nezapojené příslovečné určení však může představovat kulisu děje či specifikaci také díky sugestivní sémantické stopě, kterou poskytuje perspektiva dané věty nacházející se v bezprostředně relevantním předcházejícím kontextu. Díky tomu, že příslovečná určení a vedlejší věty příslovečné vykazují silnou poziční variabilitu, dokáží svou pozicí následovat princip AČV, tudíž v případě, že se vyskytují v počáteční pozici věty, jsou s velkou pravděpodobností tematické, zatímco v koncové pozici jsou považovány za rématické.

Případy, ve kterých vzájemné působení tří faktorů AČ jasne neurčuje, zdali příslovečné určení představuje kulisu děje nebo specifikaci, jsou dalšími, které zahrnuje pojem potencialita. Jak jsem již několikrát zmínila, i v těchto případech do hry vstupuje čtvrtý faktor AČ uplatňující se v mluvené řeči, a to intonace, která pak odstraní případné pochybnosti o funkci daného příslovečného určení (viz kapitola č. 3.4.5. Potentialita)

Speciálním případem jsou dle Firbase příslovečná určení způsobu zakončená příponou – ly. Na základě výzkumu Chládkové (1979) jsou tato příslovečná určení způsobu téměř vždy kontextově nezapojená a nesou informaci, která významně rozšiřuje informaci nesenou slovesem. Vždy posouvají komunikaci vpřed, a tudíž se stávají dynamicky nejsilnějšími větnými členy. V pozici za slovesem jsou dynamicky silnější než v pozici před ním.

Závěrem, příslovečná určení představující kulisu děje jsou obvykle považována za tematická a příslovečná určení nesoucí specifikaci jsou naopak považována za

rématická. Věta může obsahovat více než jeden člen plnící dynamickou významovou funkci specifikace.

3.6.4. Kontextově nezapojený podmět

Za určitých podmínek může být i podmět dynamicky silnější bez ohledu na to, zdali se nachází v počáteční, střední či v koncové pozici ve větě.

V případě, že se ve větě vyskytuje sloveso, které svým významem vyjadřuje vzhled či existenci něčeho na „scéně“¹⁵, se podmět jeví kontextově nezapojeným a stává se prvkem věty, ke kterému je komunikace směřována, tzn. rématem věty.

Kontextově nezapojený podmět se vyskytuje také ve větách, které předkládají něco, co se nachází na lidském těle. Zbylé větné členy pak slouží jen jako příslovečná určení ve funkci kulisy děje.

Firbas také zmiňuje roli trpného rodu. Pasivum slouží k tomu, aby nám komunikaci směřovalo od podmětu, avšak v některých případech je to právě naopak. To, jestli komunikace v pasivních konstrukcích bude směřovat k podmětu, či naopak od něho, se odvíjí právě od vzájemného působení faktorů AČ, to rozhoduje o tom, zdali bude podmět dynamicky nejsilnějším větným členem, a tudíž i rématem věty.

Závěrem, v rámci svého distribučního pole a za přítomnosti úspěšného konkurenta splňujícího určité podmínky se sloveso nikdy nemůže stát dynamicky nejsilnějším větným členem, z čehož vyplývá, že nikdy nemůže zakončit proces komunikace, a tím se stát rématem věty.

¹⁵Např.: „*exit, be in existence, be in sight, be within view, obtain, appear, arrive, become plain, begin, come forth, come forward, come into sight, come into view, come up, commence, crop up, develop, emerge, ensue, evolve, grow out of, happen issue, loom, materialize, occur, recur, rise, set in, show up, spring up, stand out, start, surface, take place, turn up, unfold, etc.*” (Firbas 1992: 60)

3.7. Dynamicko-sémantické škály

Doposud byly představeny čtyři faktory ovlivňující stupně VD jednotlivých komunikačních jednotek/větných členů přímo v procesu komunikace. Dále nás zajímalo, do jaké míry komunikační jednotky/větné členy přispívají k rozvoji komunikace v rámci jednotlivých distribučních polí a ke kterým větným členům je komunikace směřována (koncept AČ). V další části práce se budu zabývat tím, jakou funkci nesou jednotlivé větné členy v rámci AČ a jak fungují jako celek.

Informace nesené jednotlivými větnými členy mohou rozvíjet komunikaci dvěma směry:

- a) komunikace je směřována k fenoménu, který představuje podmět.
- b) komunikace je směřována k vlastnosti, která je připisována fenoménu vyjadřovanému podmětem, nebo směřována ke specifikaci daného fenoménu.

Dle Firbase komunikace vykonává funkci **představování na scéně** (dále jen *Pr–Presentation of Phenomenon*) nebo **vyjadřuje vlastnost** (dále jen *Q–Quality*). Následkem toho pak podmět vyjadřuje **představovaný fenomén** (*Ph–Phenomenon presented*) nebo **nositele určité vlastnosti** (*B–Bearer of Quality*). Dále se zde budeme zabývat takovými konkurenty slovesa, kteří mají významovou funkci, která vyjadřuje kulisu děje (*Set–Setting*) a specifikaci (*Sp–Specification*).

Kromě již zmíněných dynamicko-sémantických komunikačních funkcí je sem zařazována ještě tzv. dynamicko-sémantická funkce připisování nějaké kvality (*AofQ–ascribing a quality*).

Na základě těchto dynamicko-sémantických funkcí Firbas sestavuje dvě základní dynamicko-sémantické škály a jednu kombinovanou ze dvou předchozích:

- 1) Presentation Scale: Set – Pr - Ph
- 2) Quality Scale: Set – B – AofQ – Q – Sp - FSp
- 3) Combined Scale: Set – Pr – Ph – B – AofQ – Q – Sp – FSp

V celé své podobě by tyto škály byly jen za předpokladu, že by všechny větné členy dané věty byly kontextově nezapojené. Avšak jednotlivé věty jsou do toku komunikace zapojovány vždy společně s prvky, které jsou kontextově zapojené a posléze ustupují do pozadí nezávisle na svém významu a pozici ve větě, stávají se zároveň dynamicky nejslabšími prvky věty. Kontextová zapojenost za těchto podmínek inklinuje k neutralizaci dynamicko-sémantické funkce větného členu, tzn., že na příklad snižují tuto funkci na úroveň kulisy děje. Firbas říká, že jenom díky přítomnosti kontextově zapojených prvků se může i kontextově zapojený prvek stát něčím jiným než pouhou kulisou děje.

3.7.1. Funkce slovesa

Sloveso dokáže jen málokdy završit proces komunikace, protože ve většině případů ve větě existují ještě další větné členy, které jsou dynamicky silnější než samotné sloveso, které pak přebírá funkci tzv. *přechodu (tranzit)*. Sloveso se skládá ze složky pojmové (jako každé plnovýznamové slovo) a kategoriálních exponentů. Dle Firbase je třeba rozlišit mezi informací nesenou pojmovou složkou a informací nesenou kategoriálními exponenty (osoba, číslo, způsob, čas, aspekt, rod a polarita). Právě složka pojmová slouží jako přechod mezi jednotlivými typy větných členů, tj. větných členů představujících téma a réma věty.

Dle Firbase je tento přechod tvořen buď TMEs, které je v tomto případě tzv. *řádným přechodem*, anebo větnými členy zastávajícími funkci AofQ a Pr či větnými členy vyjadřujícími Q v přítomnosti úspěšných konkurentů slovesa. V nepřítomnosti úspěšných konkurentů větný člen vyjadřující Q završuje proces komunikace a slouží jako tzv. *řádné réma*, tím se může stát také větný člen vykonávající funkci Ph ve spojení s větným členem vyjadřujícím Pr. Dalšími větnými členy, které mohou zastávat funkci řádného rématu v nepřítomnosti úspěšných konkurentů, jsou větné členy vyjadřující Sp nebo FSp. V případě, že existuje takový úspěšný konkurent, větné členy vykonávající funkci Sp nebo FSp náleží ke zbytku jádra výpovědi. (viz tabulka č. 1).

Netématické části věty lze ještě rozdělit na *řádný přechod*, *řádný přechod?oriented part?*, *zbytek přechodu*, *réma* s výjimkou řádného rématu a *řádného rématu*. V rámci distribučního pole se vždy musí jistě objevit dvě z těchto částí, a to řádné réma a řádný přechod, zbylé části se mohou, ale nemusí objevit. Realizace všech zmíněných částí ve větě se může, ale nemusí shodovat s aktuálním větným uspořádáním, z čehož vyplývá, že jejich výskyt není vázán k určité pozici ve větě.

Do jaké míry jsou zmíněné části dynamicky silné, záleží na tom, zdali patří do části tématické či netématické. Tématické větné členy jsou zatíženy nižším stupněm VD než větné členy netématické. V rámci tématických větných členů jsou členy tvořící přechod dynamicky slabší než větné členy tvořící réma. V části přechodové jsou dynamicky nejslabší prvky tvořící řádný přechod, dynamicky silnější jsou prvky řádného přechodu *oriented* a *zbytku přechodu*. V rématu věty je dynamicky nejsilnější větný člen tvořící řádné réma, tzn. větný člen, ke kterému je orientovaná komunikace.

Jak bude vypadat interpretační uspořádání v souvislosti s tématickými a netématickými větnými členy? Tématický větný člen vytváří počáteční bod interpretačního uspořádání, z čehož vyplývá, že je zatížen nejnižším stupněm VD ze všech tématických větných členů ve větě. Pokud takový tématický větný člen neexistuje, počáteční bod interpretačního uspořádání je tvořen nejméně dynamickým netématickým větným členem. V nepřítomnosti tématu se počátečním bodem interpretačního uspořádání stává řádný přechod. Interpretační uspořádání se může, ale nemusí shodovat s aktuálním lineárním uspořádáním (aktuální užití) (SVOA-AVSO).

Dle Firbase tématické a netématické větné členy nutně nemusí být spojovány s určitou syntaktickou funkcí či strukturou, to však neznamená, že by mezi nimi neexistoval žádný vztah. To, jak tyto vztahy fungují a budou fungovat, záleží na určitých podmínkách, které jsou určeny právě vzájemným působením čtyř faktorů.

Na základě získaných teoretických poznatků o AČV nyní bude provedena analýza vzorků v rámci určování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi.

4. Analýza

4.1. Popis jednotlivých vzorků

Tématem této diplomové práce je určování pozice jádra výpovědi věty v anglických a českých překladových textech. Abych mohla zkoumat prostředky určující rematické prvky v obou jazycích, vybrala jsem čtyři, resp. osm dostupných současných autentických překladových textů a to z různých stylových oblastí.

Beletrie je zastoupena vzorkem z románu *Nesnesitelná lehkost bytí* (*The Unbearable Lightness of Being*), přičemž originální text je napsán v češtině a byl posléze přeložen do angličtiny. Tento text je, dle mého názoru, typickým pro beletrii. Vyznačuje se zpravidla krátkými větami, popřípadě nekomplikovanými souvětími. Ve vzorku se objevují převážně dějová slovesa napomáhající v textu udržet napětí. Jedná se o retrospektivní vyprávění v první osobě střídající se s vnitřním monologem Tomáše, který je hlavní románovou postavou. Ten se ve svém monologu zabývá Terezou, která se pro něho zdá být osudovou ženou.

Zástupcem administrativního stylu je vzorek převzatý z administrativního textu Evropské unie *Rights of the Child* (*Práva dítěte*), *Human Rights Dialogue with China* (*Dialog o lidských právech s Čínou*) a *Human Rights Dialogue with Iran* (*Dialog o lidských právech s Íránem*). Je zřejmé, že tento text je naprostým opakem textu beletristického. Jako každý text v administrativním stylu má i tento svá specifika, jako jsou např. struktura textu a větná skladba, která se vyznačuje např. častým výskytem jmenných frází, neporovnatelně delšími větami a složitějšími syntaktickými konstrukcemi. Originální text je napsán v anglickém jazyce.

Styl řečnický, resp. přednáška, je zastoupen vzorkem z přednášky s názvem *Úloha katolické univerzity v Nové Evropě (Role of Catholic Universities in the New Europe)*. Problém, který skýtá řečnický styl, spočívá v tom, že přednáška je sice mluveným projevem, avšak tento mluvený projev není ani spontánní ani nepřipravený a svou formou je psaný. Tudíž pro překladatele bylo nelehkou záležitostí zvolit jakýsi kompromis mezi přednáškou, jakožto textem určeným k přednesu, a textem psaným a ještě k tomu docílit toho, aby nedošlo k porušení celkového významu textu, a tím také k porušení vyznění jeho hlavní myšlenky a jádra výpovědi jednotlivých predikací. Výchozím jazykem tohoto textu je čeština.

Posledním stylem, o který se opírá analýza v této diplomové práci, je styl odborný, jehož vzorek je převzatý ze *Zprávy o stavu vodního hospodářství České republiky (Report on the State of Water Management in the Czech Republic)* z roku 2006, vydávané každý rok Ministerstvem zemědělství a Ministerstvem životního prostředí. Je to typický odborný text specifický odbornými výrazy a složitějšími syntaktickými konstrukcemi. Svojí strukturou ho lze velice dobře přirovnat ke vzorku administrativního stylu.

4.2. Popis procesu analýzy

Poté, kdy byly tyto texty pečlivě vybrány a prokonzultovány, bylo odpočítáno z každého textu ve výchozím jazyce sto predikací, které se staly základním materiálem pro určování pozice jádra výpovědi, která je pro tuto diplomovou práci klíčovou. Zdůrazňuji „ve výchozím jazyce“, protože se zde vyskytují dva druhy textu, jeden přeložený z angličtiny do češtiny a druhý přeložený z češtiny do angličtiny. Jinými slovy, do tohoto počtu predikací byly zahrnuty pouze věty, které jsou ve výchozím jazyce finitní. Tím, že jsem

odpočítala jenom predikace ve výchozím jazyce, jsem se vyhnula problémům vyplývajícím z toho, že angličtina je samozřejmě na rozdíl od češtiny jazykem analytickým a to se projevuje mimo jiné tím, že se počet predikací (finitních vět) v češtině a v angličtině logicky liší. Tento jev se mimo jiné projevuje také tím, že v anglickém textu se mnohem více setkáme s nefinitními větami než v češtině a ve většině případů, jsou tyto nefinitní věty překládány do češtiny právě větami finitními, např. pomocí vět vedlejších různého typu. Pro ilustraci výše zmíněného jsou zde uvedeny dva příklady, části věty zvýrazněné kurzívou ilustrují jevy, o které se nám nyní jedná.

The strong commitment shown by the participants in the first meeting[...]

(PDE)

Pevné odhodlání, které vyjádřili účastníci tohoto prvního zasedání,[...]

(PDC)

In spring 2006, the European Council asked Member States to take the necessary measures[...]

(PDE)

Na jaře roku 2006 vyzvala Evropská rada členské státy, aby přijaly nezbytná opatření[...]

(PDC)

Podotýkám jen, že každá z takto odpočítaných predikací je považována za jedno distribuční pole stupňů výpovědní dynamičnosti, tudíž v rámci každé predikace je určováno jádro výpovědi. Z toho tedy vyplývá, co predikace, to jedno jádro výpovědi.

4.3. Rozdělení predikací do skupin

Všechny tyto predikace byly posléze rozděleny do dvou hlavních základních skupin. Tyto skupiny jsou za A) skupina *Obdobná syntaktická struktura* a za B) skupina *Alternativní syntaktická struktura*. Základní rozdíl mezi nimi spočívá v tom, zdali se syntaktická struktura jednotlivých přeložených predikací shoduje se syntaktickou strukturou predikací překládaných, nebo ne. Co znamená daná shoda jednotlivých syntaktických struktur? Aby k této shodě mohlo dojít, je nutné, aby v přeložených predikacích nedošlo k žádné změně větněčlenské příslušnosti jednotlivých větných členů. Když dojde ke splnění této podmínky, lze hovořit o shodě dvou syntaktických struktur. V případě, že se tedy shodují, jsou zařazeny do skupiny A. Ostatní přeložené predikace, které se svou syntaktickou strukturou neshodují s predikacemi překládanými, jsou zařazeny logicky do skupiny B. Ta samozřejmě tvoří jakýsi protipól skupině A. Poměr obou typů predikací v jednotlivých zkoumaných typech textů i v celém korpusu je patrný z následující tabulky.

Tabulka 2: Počet predikací zařazených do skupiny A a do skupiny B

	Vzorek administrativního textu	Vzorek beletristického textu	Vzorek odborného textu	Vzorek řečnického stylu: přednáška	Celkem
Počet predikací	100	100	100	100	400
Obdobná syntaktická struktura	56%	71%	72%	66%	66% (265)
Alternativní syntaktická Struktura	44%	29%	28%	34%	34% (135)

Z této tabulky vyplývá, že ve většině případů (66 %) byly jednotlivé predikace přeloženy tak, že u nich byla zachována syntaktická struktura predikace ve výchozím jazyce. Zbývající procento (34 %) náleží alternativním syntaktickým strukturám, které nám nabízí širokou škálu možností, jak lze vyjádřit syntakticky

nestejnou strukturou týž obsah výpovědi s tím, že dojde např. i k zachování pozice i větného členu, který je zatížen nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti, a tudíž se stává jádrem celé výpovědi. Upozorňuji jen, že v procentuálním vyjádření došlo k vyloučení dvou predikací, jejichž lexikální jednotky nebyly překladatelem vůbec přeloženy. Nyní se budu každé z těchto dvou základních skupin věnovat zvlášť.

4.3.1. Obdobná syntaktická struktura

A) Obdobná syntaktická struktura

Jak bylo již výše zmíněno, do této skupiny jsou zařazeny ty výchozí predikace, které jsou svou syntaktickou strukturou shodné se syntaktickou strukturou predikací přeložených. Tuto skupinu lze dále rozdělit na základě lineárního rozložení větných členů. Zde může dojít ke dvěma možnostem, i.e. buď se samozřejmě lineární rozložení větných členů ve dvou predikacích shoduje, nebo neshoduje. Druhá tabulka, která je zde uvedena, demonstruje to, do jaké míry se lineární rozložení jednotlivých větných členů přeložené predikace shoduje s lineárním rozložením větných členů predikace překládané, včetně jejich procentuálního vyjádření.

Tabulka 3: Míra shody lineárního rozložení větných členů v predikacích

	Vzorek administrativního textu		Vzorek beletristického textu		Vzorek odborného textu	
	Lin. shodné	lin. neshodné	lin. shodné	lin. neshodné	lin. shodné	lin. neshodné
Obdobná syntaktická struktura	29 52 %	27 48 %	58 82 %	13 18 %	42 58 %	30 42 %

	Vzorek řečnického stylu: přednáška		Celkem	
	lin. shodné	lin. neshodné	lin. shodné	lin. neshodné
Obdobná syntaktická struktura	51 77 %	15 23 %	178 68 %	85 32 %

Z této tabulky lze vyčíst, že je i v podskupinách v rámci skupiny *Obdobná syntaktická struktura* poměrně markantní rozdíl. Z celkového počtu 263 predikací patřících do skupiny *Obdobná syntaktická struktura* tvoří 68 % predikace, které jsou lineárním rozložením větných členů shodné. Zbytek 32 % zůstává na predikace, ve kterých se lineární rozložení větných členů liší. Toto je velice důležitá informace pro pozdější určování jádra výpovědi té které predikace. To, že nám většinu skupiny *Obdobná syntaktická struktura* tvoří predikace, ve kterých je stejné lineární rozložení větných členů, znamená, že dochází k dodržování tzv. koncového postavení jádra výpovědi, které obecně platí v češtině. Ovšem lze si představit i situaci, kdy nezkušený překladatel jednoduše převezme výchozí strukturu a převede ji do cílového jazyka, čímž může zkreslit AČV. Jak již Dušková poznamenala „[...]platnost tohoto principu byla v angličtině prokázána sice nikoliv obecně, nicméně ve velké většině případů“ (Dušková 2005:24). Případy, ve kterých se lineární rozložení větných členů neshoduje, jsou ty, kde dochází k rozporu mezi aktuálněčlenskou syntaktickou strukturou a strukturou syntaktickou, tj. mezi principem, na kterém je založena čeština a snahou angličtiny zachovat v co nejvíce případech určité větné vzorce vyplývající z valence daného slovesa. To však neznamená, jak uvidíme později, že by tento stav nějakým způsobem zabránil tomu, aby bylo jádro výpovědi z hlediska své pozice a větněčlenské příslušnosti zachováno.

Pro ilustraci je zde uvedeno několik příkladů predikací, které reprezentují jak podskupinu, kde se lineární rozložení větných členů shoduje, tak skupinu, kde se lineární rozložení větných členů neshoduje.

Příklady podskupiny, kde se lineární rozložení větných členů shoduje:

The EU explicitly recognized children's rights in the European Charter of Fundamental Rights, specifically in Article 24. (PDE)

EU výslovně uznala práva dětí v Listině základních práv Evropské unie, konkrétně v článku 24. (PDC)

Hned na tomto prvním příkladu lze dokázat shodné lineární rozložení větných členů. Když se zaměříme na jednotlivé větné členy, zjistíme, že splňují podmínku, že v překládané i v přeložené predikaci mají stejnou větněčlenskou příslušnost, proto mohou být zařazeny do skupiny *Obdobná syntaktická struktura*. V této analýze však budeme ještě dál pokračovat, zkontrolujeme si pozici jednotlivých větných členů, protože jenom v tom případě, že se budou větné členy obou predikací pozičně shodovat, je lze zařadit do podskupiny, kde se jejich lineární rozložení shoduje. Někdo by mohl namítat, že je rozdíl mezi „European Charter of Fundamentals Rights“ a „Listinou základních práv Evropské unie“. Pro tuto analýzu je však podstatné to, že větněčlenskou funkcí obou těchto větných členů je příslovečné určení místa.

Následující příklad tvoří text přeložený z češtiny do angličtiny.

V noci pak dostala horečku[...] (KC, 15)

That night she came down with a fever[...] (KE, 6)

Tato dvojice představuje další příklad shody v lineárním rozložení sémantických prvků vět. V rámci této skupiny bych zde ještě chtěla uvést příklad pasivní konstrukce.

China was represented by officials of the Ministry of Foreign Affairs, including their Special Representative on Human Rights, and included officials of other departments. (DČE)

Čína byla zastoupena úředníky ministerstva zahraničních věcí, včetně jejich zvláštního zástupce pro otázky lidských práv a včetně úředníků z dalších oddělení. (DČC)

V tomto případě se setkáváme s pasivní konstrukcí v angličtině, která byla do češtiny přeložena také pomocí pasivní konstrukce, přičemž došlo k zachování lineárního rozložení větných členů původní predikace. Další příklady se vztahují na skupinu, kde se lineární rozložení větných členů neshoduje.

Nad touto formulací tématu přednášky mne okamžitě napadly tři otázky.
(HC, 227)

Three questions immediately struck me about very title of the lecture.
(HE)

Tento příklad se jeví velice zajímavým, protože dokazuje to, že anglický slovosled je založený na gramatickém principu, tudíž se svou povrchovou strukturou snaží co nejvíce respektovat větné vzorce. Všimněme si pozice předmětu věty. V češtině je předmět umístěn v pozici koncové, zatímco v angličtině v pozici počáteční. Důvodem pro tuto pozici je, že na rozdíl od češtiny, která je založena na principu aktuálního členění větného, a proto inklinuje k deviaci od základních větných vzorců, v angličtině, když dojde k odchýlení od základních větných vzorců, tak se tak stane buď za použití specifických syntaktických struktur a konstrukcí, kterým bude věnována pozornost dále v textu,

nebo ve speciálním kontextu, přičemž takový slovosled je pak považován za příznakový, zatímco v češtině se příznakovost projevuje jinými znaky. Výše zmíněné dokazuje i další uvedený příklad.

[...]že by její smrt nepřežil. (KC, 16)

[...]that he would not survive her death. (KE, 7)

V průběhu května bylo v několika časových vlnách vydatnými dešti zasaženo území povodí Moravy. (ZC, 37)

In the course of May, the territory of the Morava catchment area was impacted by several waves of heavy rain. (ZC, 41)

Je samozřejmé, že i u pasivních konstrukcí může dojít k porušení lineárního rozložení větných členů predikace ve výchozím jazyce. U pasivních konstrukcí bude zajímavé sledovat, do jaké míry zachovají pozici jádra výpovědi a jeho větněčlenskou příslušnost.

4.3.2. Alternativní syntaktická struktura

Jak bylo již řečeno, skupina *Obdobná syntaktická struktura* tvoří 66 % (viz tabulka č. 2) a zbylé procento predikací 34 % (viz tabulka č. 2) připadá na skupinu *Alternativní syntaktická struktura*. Do této skupiny byly zahrnuty ty příklady predikací, ve kterých v cílovém jazyce došlo z jakýchkoli důvodů ke změně větněčlenské příslušnosti některého z větných členů, což se pro predikaci stává samozřejmě jednou ze základních podmínek pro to, aby mohla být do této skupiny zařazena. Následující příklady reprezentují typické alternativní syntaktické struktury, se kterými bylo běžné se ve vzorcích setkat.

[...]kdy nasedl do vlaku. (KC, 15)

[...]until he boarded the train. (KE, 6)

V tomto případě se jedná o to, že se změnila větněčlenská příslušnost „vlaku“ ve výchozím jazyce, kde má funkci příslovečného určení místa, na „the train“ v jazyce cílovém, kde však „the train“ reprezentuje předmět. K této změně došlo i přesto, že bylo zachováno původní sloveso. Tato změna byla motivována intranzitivností českého slovesa „nasedl“ a tranzitivností anglického slovesa „boarded“. V angličtině lze v podstatě z predikace *until he boarded the train* vytvořit novou alternativní syntaktickou strukturu, i. e. *The train was boarded by ...* V těchto konstrukcích typicky dochází právě ke změnám ve větněčlenských funkcích jednotlivých větných členů.

[...]a ozvalo se slaboučné zaúpění. (KC, 16)

[...]and she gave out a weak moan. (KE, 6)

Tento případ je dalším typickým příkladem alternativní syntaktické struktury. V české predikaci se vyskytuje podmět „slaboučné zaúpění“ a sloveso „ozvalo se“. Zatímco v anglické predikaci se setkáváme s podmětem „she“, se slovesem „gave out“ a předmětem „a weak moan“. Jak vidíme, došlo ke změně větněčlenské příslušnosti „slaboučné zaúpění“ a „a weak moan“, sémanticky tyto jmenné fráze zůstávají shodné. Tato změna mohla být motivována tím, že se jedná o jednorázový děj, který čeština, jakožto syntetický jazyk flektivní, má možnost vyjádřit pomocí morfologických prostředků, které vyjadřují dokonavost či nedokonavost slovesného děje, v tomto případě se jedná o vid dokonavý. Angličtina, protože je na rozdíl od češtiny jazykem analytickým, tuto možnost nemá. K vyjádření tohoto jevu slouží použití spojení slovesa s oslabeným

lexikálním význam s neverbálním substantivem, přičemž požadovaný význam je nesen právě neverbálním substantivem, v našem případě se jedná o „weak moan“.

Children's rights form part of the human rights[...] (PDE)

Práva dětí jsou součástí lidských práv[...] (PDC)

Tento příklad demonstruje změnu větněčlenského příslušnosti větného členu, která je motivována změnou slovesa v cílovém jazyce. V angličtině se jedná o předmět „part of the human rights“ a o jmenné doplnění slovesa „součástí lidských práv“. V tomto případě nedošlo k žádné změně v původní sémantice predikace.

The first meeting of the Forum was held in Berlin on 4 June 2007.
(PDE)

První zasedání tohoto fóra se uskutečnilo v Berlíně dne 4. června 2007. (PDC)

Když se podíváme na syntaktickou strukturu anglické predikace, zjistíme, že se jedná o pasivní konstrukci, která byla v české predikaci přeložena pomocí rodu činného. Následující příklad ilustruje případ, kdy je česká predikace vyjádřena rodem činným a je pak do angličtiny přeložena pomocí pasivní konstrukce.

Další zasaženou oblastí bylo především povodí horní Vltavy a povodí Berounky. (ZC, 37)

The catchment area of the upper Vltava and the catchment area of the Berounka were the other areas primarily affected. (ZE, 41)

Jinými příklady alternativních syntaktických struktur jsou případy, kdy je použito nějaké pro angličtinu specifické vazby k vyjádření určitého významu nebo jevu, který čeština má možnost vyjádřit pomocí morfologických prostředků. Pro ilustraci uvádím několik typických příkladů těchto specifických vazeb.

[...]že mne tento pojem poněkud irituje.(HC, 228)

[...]I find the term somewhat irritating. (HE)

Tato vazba v angličtině je motivována sémanticky, zatímco v češtině je gramatikalizovaná.

[...]co jsme na adresu svobodného světa slyšávali od komunistických ideologů. (HC, 230)

[...]what we used to hear from Communist ideologists in respect of the free world. (HE)

Tato vazba v angličtině slouží k vyjádření toho, co čeština vyjadřuje právě pomocí morfologických prostředků, v tomto případě se jedná o vid nedokonavý.

Posledním příkladem specifické vazby spadající do skupiny *Alternativní syntaktická struktura* je příklad existenciální konstrukce, resp. její dějové varianty, která se ve vzorcích vyskytovala buď se slovesem „to be,, nebo se slovesem „to exist“. V 99 % svého výskytu byla tvořena pomocí „there“ a slovesa „to be“.

Koncem března došlo k výraznému oteplení vzduchu[...]

(ZC, 37)

At the end of April there was a marked warming[...]

(ZE, 41)

Doposud byly zmíněny jenom celkové počty predikací, které byly zařazeny do skupiny *Obdobná syntaktická struktura* a do skupiny *Alternativní syntaktická struktura* anebo v rámci podskupiny *Obdobná syntaktická struktura*, které byly nazvány dle toho, zdali se lineární rozložení větných členů predikace v cílovém jazyce shoduje či neshoduje s predikací ve výchozím jazyce. Nyní se budu

zabývat tedy samotným jádrem výpovědi ve vztahu jak k celkovému počtu všech 400 predikací, tak ke každému vzorku určitého stylu zvlášť.

4.4. Určování jádra výpovědi a obecné kvantitativní výsledky studie

Při určování jádra výpovědi bylo v rámci skupiny *Obdobná syntaktická struktura*, resp. podskupin lineárně shodných a neshodných syntaktických struktur, a skupiny *Alternativní syntaktická struktura* zjišťováno, do jaké míry zůstala zachována pozice jádra výpovědi v cílovém jazyce ve srovnání s pozicí jádra výpovědi v jazyce výchozím a zdali je jádro výpovědi stále neseno jedním a tím samým větným členem, a tím byla zachována jeho větněčlenská příslušnost. Texty byly vybrány tak, aby byly přeloženy kvalitně, tudíž zde odpadá problém s nezachovaným sémantickým charakterem jádra výpovědi. V případě, že by se ve vzorcích nacházely predikace, ve kterých by nebyl zachován sémantický charakter jádra výpovědi, musely by tyto vzorky být označeny jako příklady špatného překladu a vyloučeny z analýzy. S čím jsem se však v textu setkala, bylo, že některé lexikální jednotky či celé predikace vůbec přeloženy nebyly. Následující tabulka demonstruje to, do jaké míry byla zachována pozice jádra výpovědi a jeho větněčlenská příslušnost.

Tabulka 4: Zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi

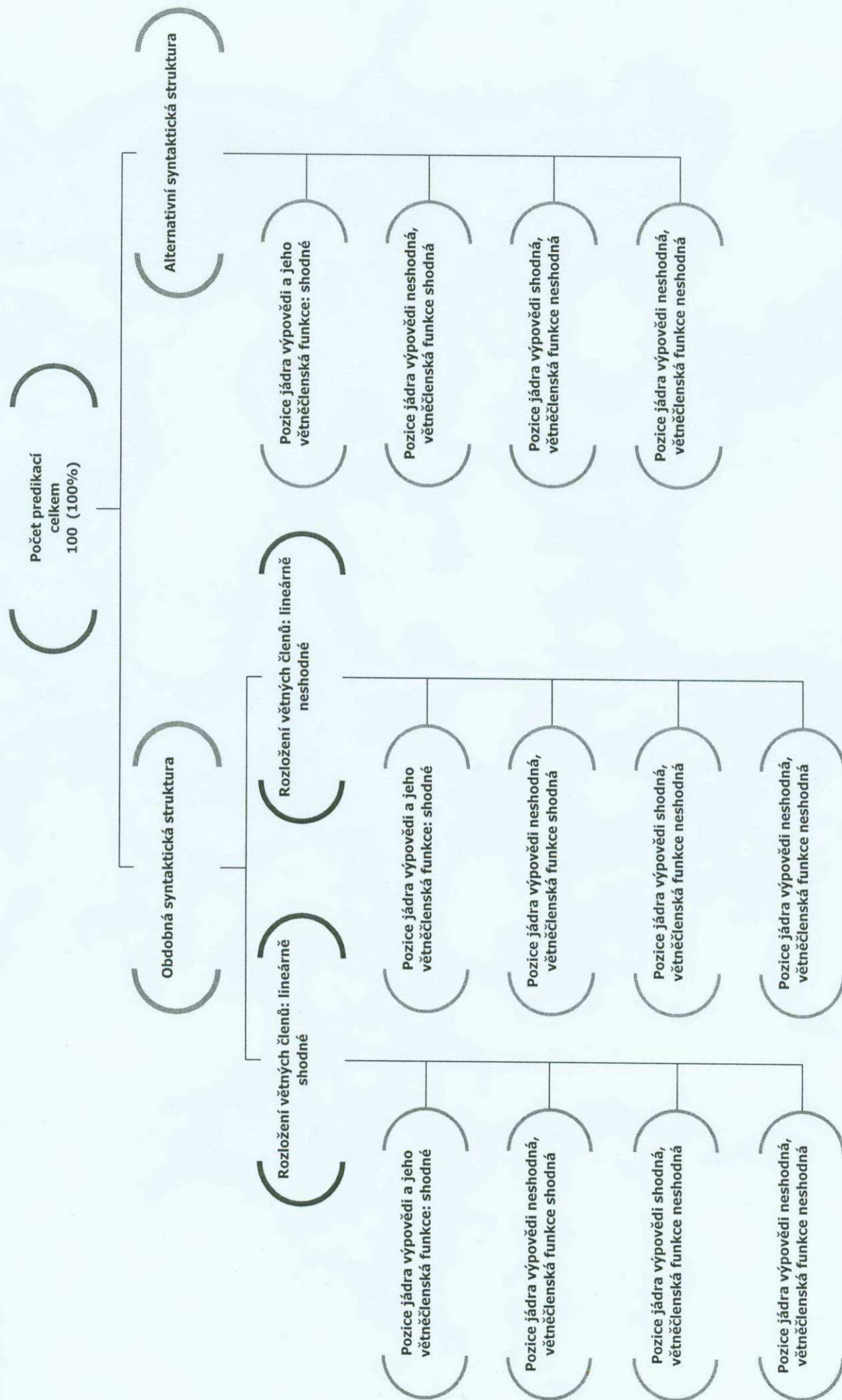
	Vzorek administrativního textu (100 predikací)	Vzorek beletristického textu (100 predikací)	Vzorek odborného textu (100 predikací)	Vzorek řečnického stylu: přednáška (100 predikací)	Celkem (400 predikací)
Pozice shodná, větněčlenská funkce neshodná	74 %	78 %	60 %	68 %	70 % (278)
Pozice neshodná, větněčlenská funkce shodná	14 %	9 %	22 %	15 %	15 % (62)
Pozice shodná, větněčlenská funkce neshodná	8 %	11 %	15 %	15 %	12 % (49)
Pozice neshodná, větněčlenská funkce neshodná	4 %	2 %	3 %	2 %	3 % (11)

Z tabulky vyplývá, že největší procento tvoří predikace, které byly přeloženy tak, že u nich byla zachována pozice i větněčlenská příslušnost jádra výpovědi. Uvážíme-li, že pro češtinu je dokázána univerzální platnost principu koncového postavení jádra výpovědi, tudíž bezpříznakového užití, lze tedy konstatovat, že, ačkoli je platnost zmíněného principu v angličtině do jisté míry omezena, u těchto predikací došlo k jeho zachování. Jinak řečeno, u těchto predikací došlo k prosazení aktuálněčlenské struktury na úkor struktury syntaktické, z čehož vyplývá, že aktuálněčlenská struktura je nadřazena struktuře syntaktické. V případech, kdy se změnila pozice jádra výpovědi, lze očekávat, že u takových predikací nebyl princip koncového postavení jádra výpovědi uplatněn, tudíž se prosadila syntaktická struktura, která se v tomto případě stává nadřazenou struktuře aktuálněčlenské.

Nyní se zde budu obecně zabývat jednotlivými variantami, které mohou nastat. Pro přehlednost je na následující stránce uvedeno schéma postupu při určování jádra výpovědi v rámci celkového počtu 400 predikací a jejich rozdělení do dvou, již zmíněných, hlavních skupin. (**Schéma č. 1**)

Určování jádra výpovědi

Schéma č. 1

Tímto způsobem bylo tedy u excerpovaných vět každého vzorku určováno jádro výpovědi. Jak bylo již dříve naznačeno, poskytnu obecné komentáře ke každé z těchto možných variant.

Ad. A I.)

Pokud byla predikace zařazena do skupiny *Obdobná syntaktická struktura* a do podskupiny lineárně shodných a pozice a větněčlenská funkce jádra výpovědi zůstaly zachovány, lze předpokládat, že zde došlo k zachování principu koncového postavení jádra výpovědi, jehož univerzální platnost byla v češtině již dříve dokázána, zatímco v angličtině tento princip byl prokázán pouze ve většině případů, což znamená, že není univerzálně platný. Z toho tedy vyplývá, že „[...] lze předpokládat, že identický obsah bude v obou jazycích prezentován ve stejném lineárním pořadí [...]“ (Dušková 2005:244). A to bylo, jak později uvidíme, také prokázáno. Ale obecně řečeno, právě v těchto případech, ať se jedná o obdobné syntaktické struktury nebo syntaktické struktury alternativní, musíme být obezřetní, protože právě to, že je většina predikací ve výchozím jazyce přeložena obdobným způsobem do jazyka cílového, může natolik otupit naši pozornost, že potom nevnímáme právě to menší procento příkladů, které se v některých zdánlivě nedůležitých „drobnostech“ liší.

Případy lineárně shodných syntaktických struktur, u nichž se pozice jádra výpovědi lišila, zatímco jeho větněčlenská příslušnost zůstala stejná, jsou velice řídké, protože se jedná právě o lineárně shodné syntaktické struktury. Případy lineárně shodných syntaktických struktur,

u nichž byla pozice jádra výpovědi zachována, zatímco větněčlenská funkce nikoliv, se ukázalo, že jsou také velice řídké. Pro ilustraci je zde uveden následující příklad.

[...]a tím způsobily škody na státním vodohospodářském majetku. (ZC, 37)

[...]and thus cause damage to state water management assets. (ZE, 41)

Tento příklad demonstruje nejen zachování syntaktické struktury původní věty, nýbrž i zachování sémantického charakteru jádra výpovědi a jeho původní pozice s tím, že došlo právě ke změně jeho větněčlenské příslušnosti. V tomto případě se z původního příslovečného určení stal předmět. Tato změna je spojena se sémantikou anglického podstatného jména „damage“, u něhož předložkové doplnění není jako v češtině způsobit škody, „kde“ nebo „komu“ ale jenom „komu“.

Poslední možností v této skupině je ta, kde ani pozice jádra výpovědi ani jeho větněčlenská funkce nebyly zachovány. V žádné excerpovaných vět se tento případ nevyskytl.

Ad. A II.)

V predikacích, které mají obdobnou syntaktickou strukturu a jejich lineární rozložení je neshodné, přičemž pozice jádra větné výpovědi a jeho větněčlenská funkce jsou zachovány, lze očekávat, že neshoda v lineárním rozložení větných členů se netýkala větného členu nesoucího jádro výpovědi, a tudíž, i přestože došlo k této neshodě, nebyla pozice ani větněčlenská příslušnost jádra výpovědi ovlivněna. Následující příklad demonstruje to, že došlo jenom ke změně pozice mezi podmětem

a slovesem. Zde v podstatě zafungovalo to, že v češtině došlo k prosazení aktuálněčlenské struktury na úkor struktury syntaktické. To znamená, že jednotlivé větné členy jsou v české větě seřazeny dle míry zatíženosti stupni VD, a to vzestupně.

In spring 2006, the European Council asked Member
states[...] (PDE)

Na jaře roku 2006 vyzvala evropská rada členské státy, [...] (PDC)

Další možností v této skupině je, že se pozice jádra výpovědi liší, přičemž došlo k zachování jeho větněčlenské příslušnosti. Jak později uvidíme v rozborech jednotlivých vzorků, tato varianta je hned po variantě první v této skupině zastoupena nejvyšší procentuální mírou. Je samozřejmé, že se její procentuální zastoupení, stejně tak jako procentuální zastoupení ostatních skupin, vzorek od vzorku liší, toto je však něco, co mají všechny společné. Na druhou stranu je logické, že lineárně neshodné rozložení větných členů se musí také do jisté míry odrazit v pozici jádra výpovědi, když si znovu uvědomíme principy, na kterých jsou čeština a angličtina založené.

Nad touto formulací tématu přednášky mne okamžitě napadly
tři otázky. (KC, 227)

Three questions immediately struck me about very title of the
lecture. (KE)

Tento příklad je velice typický pro probíranou skupinu. Zde je velice názorně vidět, že se opravdu jedná o obdobné syntaktické struktury, u nichž je jenom lineární rozložení větných členů odlišné, s tím tedy, že

došlo k nepatrné sémantické úpravě v anglickém překladu, přičemž celkový sémantický charakter predikace však změněn nebyl. Z toho vyplývá, že nebyl změněn ani sémantický charakter jádra výpovědi. Další, co nám tento příklad ukazuje, je, jak si čeština může libovolně měnit pozice větných členů, viz podmět této predikace, který je zároveň také jádrem výpovědi, je umístěn v koncové pozici, tudíž zde znovu došlo k zachování principu koncového postavení jádra výpovědi. Jinak řečeno, tento příklad nám ukazuje, jak je čeština v rámci svého volného slovosledu díky užití morfologických prostředků schopna vyjádřit syntaktickou funkci sémantické jednotky bez ohledu na její pozici ve větě, zatímco angličtina se striktně drží svého gramatického principu, z čehož vyplývá, že svým lineárním rozložením větných členů absolutně respektuje větné vzorce, tudíž v této větě je podmět umístěn pro něj v typické pozici. Mohlo by se zdát zvláštní, že se v angličtině podmět stal jádrem větné výpovědi, opak je však pravdou, protože to, že se podmět v angličtině stal jádrem výpovědi, vyplývá právě z toho, že je užito prezentační škály a podmět je tímto prezentovaný na scéně. Zvláštní by bylo, kdyby se v angličtině rematický podmět přesunul na konec. Kdyby k této situaci došlo, byla by tato odchylka od gramatického slovosledu považována za příznakovou odchylku od obvyklé pozice podmětu v počáteční pozici věty. Naopak v češtině, jak již bylo zmíněno, je příznakové takové umístění jádra výpovědi, které se nachází jinde než v koncové pozici (bez ohledu na jeho větněčlenskou příslušnost).

Třetí možností, která v této skupině může nastat, je ta, ve které se pozice jádra výpovědi liší, zatímco jeho větněčlenská funkce je shodná. Výskyt této možnosti byl velice omezený a objevil se velice zřídka. Nemluvě o poslední možnosti v této skupině, kterou tvoří ty predikace, v nichž došlo stejně tak ke změně pozice jádra výpovědi, jako ke změně jeho větněčlenské funkce. Výskyt této možnosti byl také velice řídký.

Ad. B)

Jak již bylo zmíněno, alternativní syntaktické struktury nabízejí širokou škálu možností, jak vyjádřit stejný obsah za pomoci jiné syntaktické struktury, přičemž, když dojde k zachování obsahu výpovědi, dojde také k zachování jejího jádra. Kvantitativní výsledky studie ukázaly, že nejvyšší procentuální zastoupení má zase skupina, ve které je zachována jak pozice jádra výpovědi, tak i jeho větněčlenská příslušnost. Pro ilustraci této varianty nám poslouží následující příklad.

[...]vychází nevědomky spíše z ideálu disciplíny a konformity,[...] (HC, 230)

[...]is based unwittingly more on the ideals of discipline and conformity[...] (HE)

Tento příklad se znovu jeví velice typickým pro tuto skupinu predikací. Ve výchozím jazyce je užito aktivní konstrukce, avšak v jazyce cílovém byla tato konstrukce přetransformována na konstrukci pasivní, přičemž nedošlo ke změně pozice jádra výpovědi, ale ani ke změně jeho větněčlenské funkce.

Další variantu v rámci alternativních syntaktických struktur tvoří ty predikace, ve kterých došlo k zachování pozice jádra výpovědi, avšak došlo ke změně jeho větněčlenské funkce.

Ze závěrečné zprávy o jakosti vod ke koupání, zaslané Evropské komisi, vyplývá, že jakost vody ke koupání v oblastech hlášených do EU, má v ČR zvyšující se trend. (ZC, 42)

From the final report on the quality of bathing water sent to the EC it is evident that the quality of bathing water in areas announced for the EU displays an increasing trend in the Czech Republic. (ZE, 46)

V tomto případě je ve zvýrazněné predikaci české věty sloveso „vyplývá“ nejdynamičtější prvkem, tudíž tvoří jádro výpovědi dané predikace a je umístěno, dle principu koncového postavení jádra výpovědi, v koncové pozici, zatímco v překladu je jádro výpovědi predikace neseno jmennou částí přísudku. Podstatné však je, že sémantický charakter jádra výpovědi znovu zůstal zachován, jenom došlo ke změně jeho větněčlenské příslušnosti. Avšak skutečným jádrem výpovědi celého souvětí je „[...]že jakost vody ke koupání v oblastech hlášených do EU, má v ČR zvyšující se trend“ a „[...]that the quality of bathing water in areas announced for the EU displays an increasing trend in the Czech Republic“, která je podmětem celého souvětí.

Předposlední možností v alternativních strukturách je, že pozice jádra výpovědi nezůstala zachována, ale naopak jeho větněčlenská funkce je stejná. Jak vyplývá z kvantitativních výsledků studie, záleželo vzorek od vzorku na tom, jaké měla procentuální zastoupení. Tudíž není to jako v případě varianty, kdy jsou pozice jádra výpovědi i jeho větněčlenská

příslušnost zachovány, že by se dalo říci, že její výskyt obecně ve vzorcích převažoval. Pro ilustraci této možnosti nám poslouží následující příklad, kde v české větě je „dostatečné penzum otázek k zamyšlení“ jádrem výpovědi, ale do angličtiny je tato věta přeložena pomocí alternativní syntaktické struktury, v níž došlo ke změně pozice jádra výpovědi, zatímco jeho větněčlenská funkce zůstala zachována.

[...]že na jednu zahajovací přednášku je to dostatečné penzum otázek k zamyšlení. (HC, 227)

[...]these are more than enough questions for one inaugural lecture. (HE)

Poslední variantou v rámci alternativních syntaktických struktur je varianta, ve které došlo ke změně jak pozice jádra výpovědi, tak ke změně jeho větněčlenské příslušnosti. I když se tedy jedná o alternativní syntaktické struktury, u kterých lze tuto variantu možná očekávat ve větším procentuálním zastoupení, ukázalo se, že opak je pravdou a tato varianta tvoří pouze 3 % všech případů (viz tabulka č. 4). Jako ukázkou této varianty lze považovat např. tuto dvojici.

Po pádu komunismu se občas vynořila otázka, [...] (HC, 230)

After the fall of Communism, the question was sometimes raised[...] (HE)

V této dvojici jsou jak v české větě, tak ve větě anglické „otázka“ a „the question“ jádra výpovědi, ale díky tomu, že se jedná o alternativní syntaktickou strukturu, a to zaměnění aktivní konstrukce za pasivní, se

pozice jádra výpovědi i jeho větněčlenská příslušnost změnily (podmět a trpítel děje).

Po celkové rekapitulaci postupu při určování jádra výpovědi každé predikace a po výčtu možností, které nastaly či mohly nastat v rámci tohoto určování, se nyní budu věnovat každému vzorku zvlášť, přičemž bude uvedené také detailní procentuální vyjádření jednotlivých jevů.

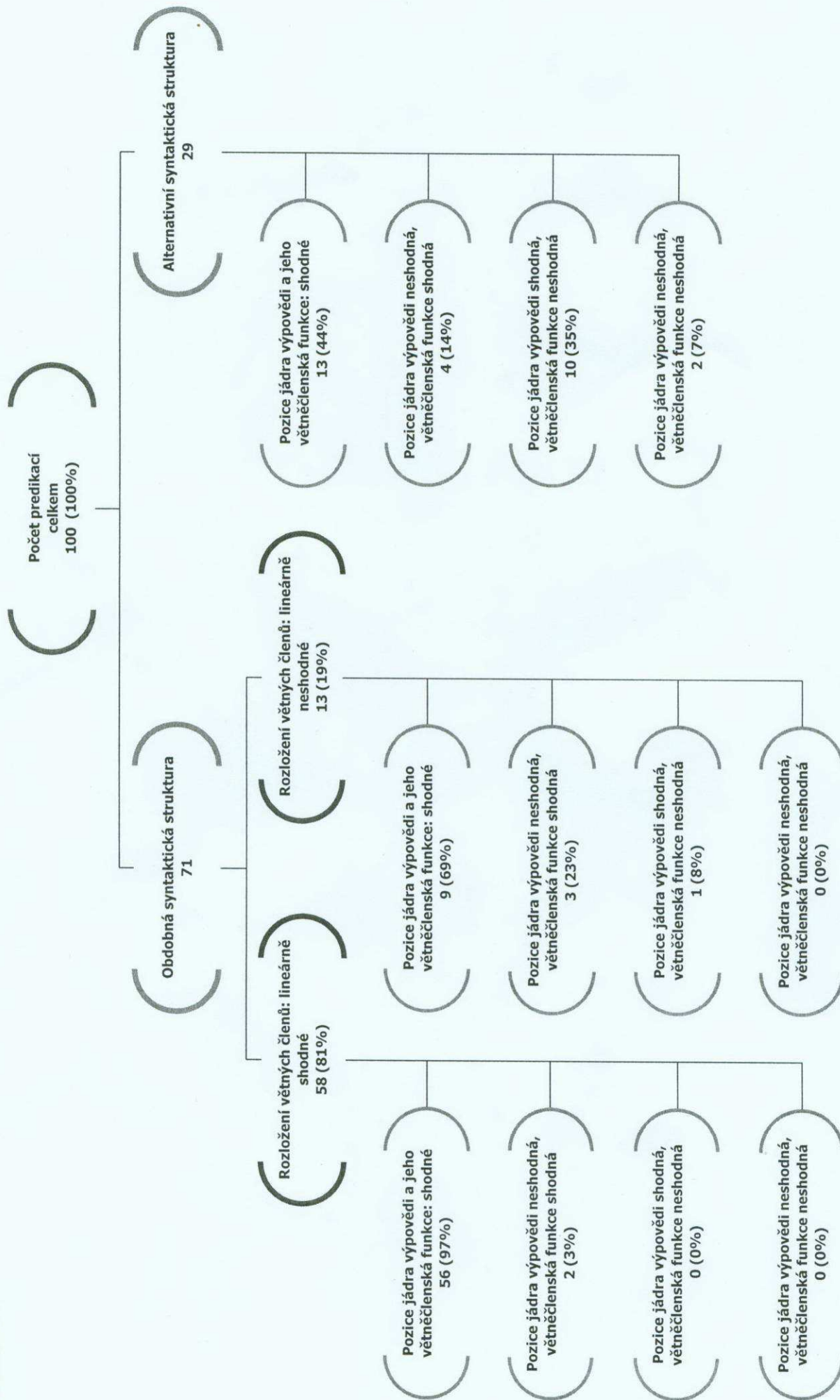
4.4.1. Určování jádra výpovědi ve vzorku beletristického textu a kvantitativní výsledky studie

Výchozím jazykem beletristického textu je čeština.

Některé z výsledků se již objevily v tabulkách č. 2 a 3, avšak z důvodů lepší orientace budou v této podkapitole uvedeny ještě jednou. Z kvantitativních výsledků studie vzorku beletristického textu vyplývá, že z celkových 100 procent predikací je 66 % zařazeno do skupiny obdobná syntaktická struktura (viz tabulka č. 2) a zbylých 34 % do skupiny alternativní syntaktická struktura (viz tabulka č. 2). Lineární rozložení větných členů se shoduje u 51 % predikací (viz tabulka č. 3) a u 15 % predikací se lineární rozložení větných členů neshoduje. Následující schéma (**Schéma č. 2**) je podobné schématu č. 1 a demonstruje, do jaké míry došlo k zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi s tím, že sémantický charakter jádra výpovědi zůstal u 100 % případů zachován.

Zachování pozice a větňčlenských příslušnosti jádra výpovědi (vzorek beletristického textu)

Schéma č. 2

Vycházíme-li z toho, že v češtině byl zachován princip koncového postavení jádra výpovědi, obecně řečeno, případy, ve kterých se shodovala jak pozice jádra výpovědi, tak jeho větněčlenská příslušnost, nebyly až tak zajímavé, protože, když došlo ke shodě pozice i větněčlenské příslušnosti, znamená to, že se v angličtině jedná o pozici postverbální, která je typická pro většinu větných členů kromě několika výjimek. Těmito výjimkami jsou např. podmět či příslovečné určení způsobu v postverbální pozici. V rámci vzorku beletristického textu bych zde chtěla uvést několik zajímavých příkladů. První z nich je možné zařadit k těm, ve kterých se shoduje jak pozice jádra výpovědi, tak i jeho větněčlenská příslušnost.

A tehdy přišla ta chvíle, [...] (KC, 15)

And then came the time[...] (KE, 6)

Přeloženou anglickou predikaci lze zařadit do obdobných syntaktických struktur a lineární rozložení větných členů se v obou predikacích shoduje. Tento příklad je zajímavý tím, že v angličtině byl porušen tzv. gramatický slovosled. Typickou pozicí podmětu je pozice preverbální, kterou dle Duškové zaujímá ve svých 80 % svého výskytu, zatímco zde je podmět umístěn do pozice postverbální, tudíž pro něj v atypické pozici. Odchýlení od gramatického slovosledu je právě jedním ze způsobů, jak angličtina může indikovat jádro výpovědi. Dalším faktem je, že se zde objevuje sloveso „to come“, které je považováno za sloveso tzv. objevení se na scéně, a v případě, že se ve větě takové sloveso nachází, jedná se o prezentační škálu, kde je podmět vždy považován za rématický. Je jasné, že v češtině se koncová pozice podmětu nejeví nijak zvláštní, a z výzkumu Duškové vyplývá,

že“[...]rématická funkce českého podmětu (v koncové pozici) je téměř dvakrát tak častá jako rématický podmět v angličtině“(Dušková 2005:244).

Další příklad je zařazen mezi ty, ve kterých je pozice jádra výpovědi zachována, zatímco jeho větněčlenská příslušnost se liší.

[...]kdy nasedl do vlaku. (KC, 15)

[...]until he boarded the train. (KE, 6)

Tento příklad byl již zmíněn jednou, a to v souvislosti s vysvětlením pojetí alternativních syntaktických struktur. Avšak je zajímavý i z hlediska určování jádra výpovědi, které je v tomto případě neseno větným členem, u kterého došlo ke změně větněčlenské příslušnosti. V češtině je lexikální jednotka „do vlaku“ považována za příslovečné určení místa, zatímco „the train“ se změnilo na předmět i přesto, že zachovalo svou pozici. Stalo se tak kvůli tomu, že sloveso „nasedl“ je v češtině intransitivní, zatímco v angličtině je „to board“ tranzitivní. Takže mohu např. anglickou predikaci přetvořit na „the train was boarded by him“, přičemž by mi tato pasivní konstrukce sloužila k poukázání na trpitele děje (podmět pasivní konstrukce) jako na rématický prvek. Je nutné podotknout, že tato konstrukce je hodně násilná. Ještě krátce k příslovečným určením, v angličtině většinou pozice příslovečného určení či pozice věty vedlejší příslovečné pozicí odpovídá aktuálněčlenské funkci. Dle Duškové se však tato dispozice týká jen některých sémantických rolí.

Následující příklad ilustruje to, jak angličtina vyjádřila český vid dokonavý

Usnula. (KC, 16)

She fell asleep. (KE, 6)

Zatímco v češtině jádro výpovědi tvoří samotné sloveso, v angličtině je nesené jmennou částí přísudku. Tím, že v angličtině byla použita tato struktura, byla správně vyjádřena i dokonavost celého děje. Dalším faktem je, že se zde prokázala analytičnost anglického jazyka.

Další typickou ukázkou, jak angličtina dokáže poukázat na rematický prvek ve větě, jsou tyto dvě predikace.

[...]a ozvalo se slabounké zaúpění. (KC, 16)

[...]and she gave out a weak moan. (KE, 6)

Lze konstatovat, že zde došlo k zachování aktuálněčlenské funkce, i když větněčlenská funkce jádra výpovědi byla porušena, protože „slabounké zaúpění“ v české predikaci je podmětem, zatímco v angličtině se stalo předmětem. V angličtině se tedy stalo to, že překladatel použil alternativní syntaktickou strukturu za účelem zachování AČV české predikace.

Následující příklad je poslední, kterému v rámci beletristického textu bude věnována pozornost.

[...]že neví, [...] (KC, 16)

[...]he had no idea[...] (KE, 7)

Když tento příklad blíže prozkoumáme, zjistíme, že v české větě je jádrem výpovědi sloveso, zatímco v angličtině je jádrem výpovědi předmět. Je zajímavé, že zase došlo k zachování sémantického charakteru jádra výpovědi, jenom bylo přenesené z jednoho větného členu na druhý, přičemž se u něho nezměnila ani pozice ve větě. Nyní přistoupím k dalšímu vzorku.

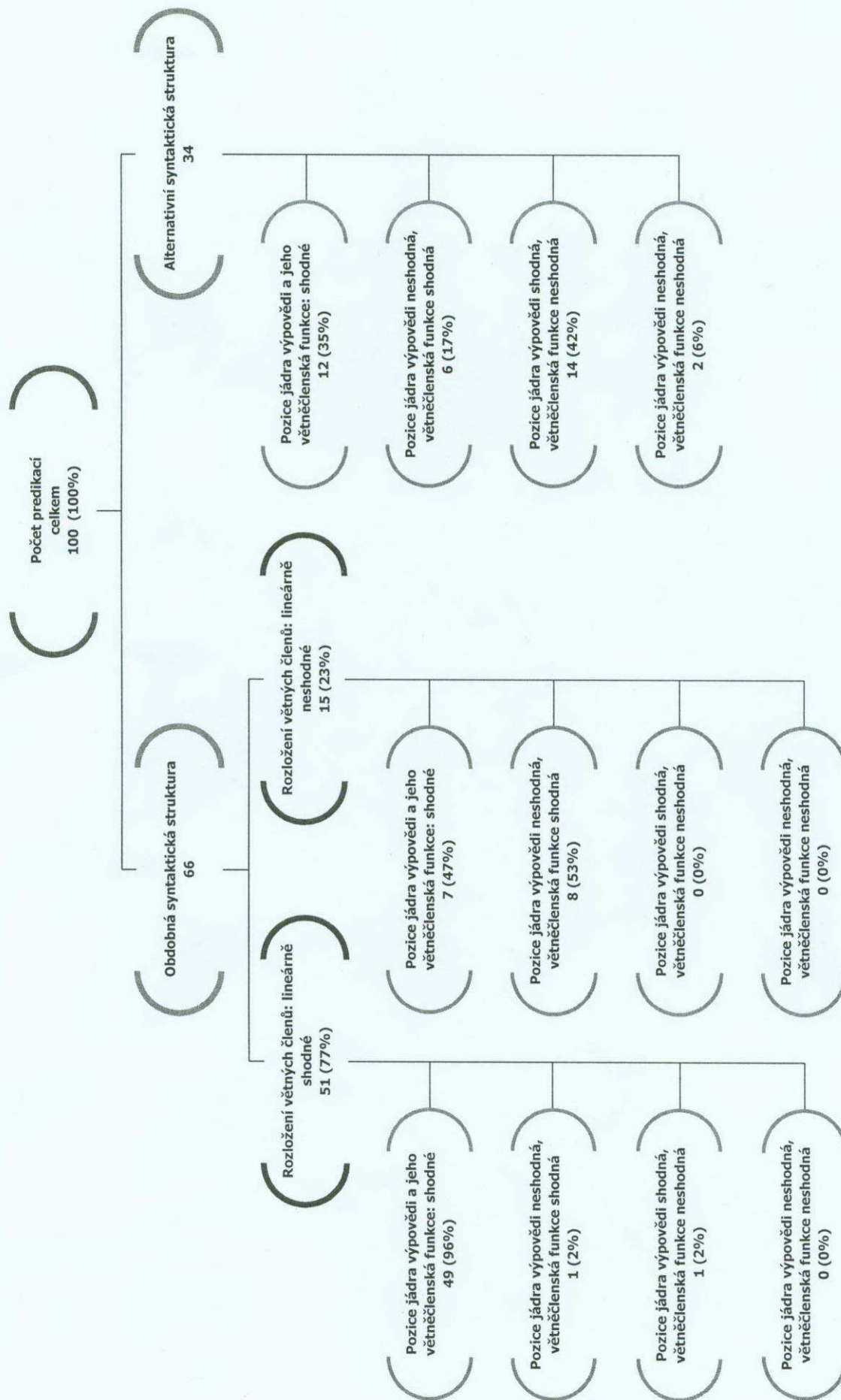
4.4.2. Určování jádra výpovědi ve vzorku řečnického stylu: přednášky a kvantitativní výsledky studie

Výchozím jazykem tohoto vzorku je čeština.

Jako u předchozí podkapitoly v předcházejících tabulkách č. 2 a 3 jsou již některé z následujících kvantitativních výsledků studie zahrnuty, ale pro přehlednost jsou znovu v následujícím schématu (**Schéma č. 3**) zmíněny.

Zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi (vzorek řečnického stylu: přednášky)

Schéma č.3

V rámci tohoto vzorku, stejně tak jako u vzorku předcházejícího, bych chtěla zmínit několik zajímavých příkladů. Stále platí to, že příkladům, ve kterých se shoduje pozice jádra výpovědi a jeho větněčlenská příslušnost, pokud nebyly něčím výjimečné, např. již zmíněným anglickým podmětem v postverbální pozici, nebude věnována taková pozornost. Následující příklad uvádím pro srovnání s podobným příkladem již uvedeným v předcházející kapitole.

Nad touto formulací tématu přednášky mne okamžitě napadly tři otázky. (HC, 227)

Three questions immediately struck me about very title of the lecture. (HE)

Tyto dvě predikace mají obdobné syntaktické struktury, avšak vidíme, že lineární rozložení větných členů je odlišné. Česká věta má typicky umístěný rematický podmět na konci a uspořádání větných členů je samozřejmě v souladu s aktuálněčlenskou strukturou. Zatímco věta anglická má podmět také na svém typickém místě, a to na začátku věty. Zde je vidět snaha angličtiny o zachování slovosledu v souladu se syntaktickou strukturou.

Dalším poměrně zajímavým příkladem jsou následující predikace.

[...]ukazuje se, (HC, 229)

[...]the fact is[...] (HE)

Zatímco v češtině je jádro výpovědi neseno slovesem, v angličtině je umístěné na místě podmětu, který se v tu chvíli stává rematickým prvkem celé predikace. Zase si zde můžeme povšimnout, že došlo zachování sémantického charakteru jádra výpovědi.

Další příklad je opět typický tím, jak angličtině indikuje rematicky prvek ve větě.

Po pádu komunismu se občas vynořila otázka[...] (HC, 230)

After the fall of Communism, the question was sometimes raised.

(HE)

Zde bych chtěla podat komentář ke dvěma jevům. Prvním je příslovečné určení času umístěné v počáteční pozici. Jak vyplývá z výzkumů, které uvádí Dušková, je v češtině velice typické spojení tematického příslovečného určení umístěného v počáteční pozici s rematickým podmětem v koncové pozici. Obecně lze konstatovat, že příslovečné určení místa či času, které je umístěné v počáteční pozici věty, se považuje za kulisu děje, tudíž za prvek tematický, který nejméně přispívá k rozvoji komunikace. Druhým jevem těchto dvou predikací je, že se v české predikaci objevuje aktivní konstrukce a je přeložena pomocí alternativní syntaktické struktury, a to pasivní konstrukce. Pasivum má v angličtině obecně dvě hlavní funkce, buď má za úkol posílit konatele děje, nebo ho naopak vyloučit. K tomu může dojít z různých důvodů, např. protože není známý, či je naopak zřejmý. Dle toho poté, buď odkazuje na konatele děje, jako na rematický prvek, nebo na samotné sloveso, či, jako je to v našem případě, na trpitele děje (podmět pasivní konstrukce) jako na rematický prvek. V tomto příkladě zase překladatel použil alternativní syntaktickou strukturu ke správnému vyjádření jádra výpovědi. Pro ilustraci ostatních funkcí pasivní konstrukce je zde uveden ještě jeden obdobný příklad, v němž právě pasivum odkazuje na konatele děje jako na jádro výpovědi dané predikace.

[...]na prahu 21. století jej použila administrativa prezidenta Bushe,[...]
(HC, 228)

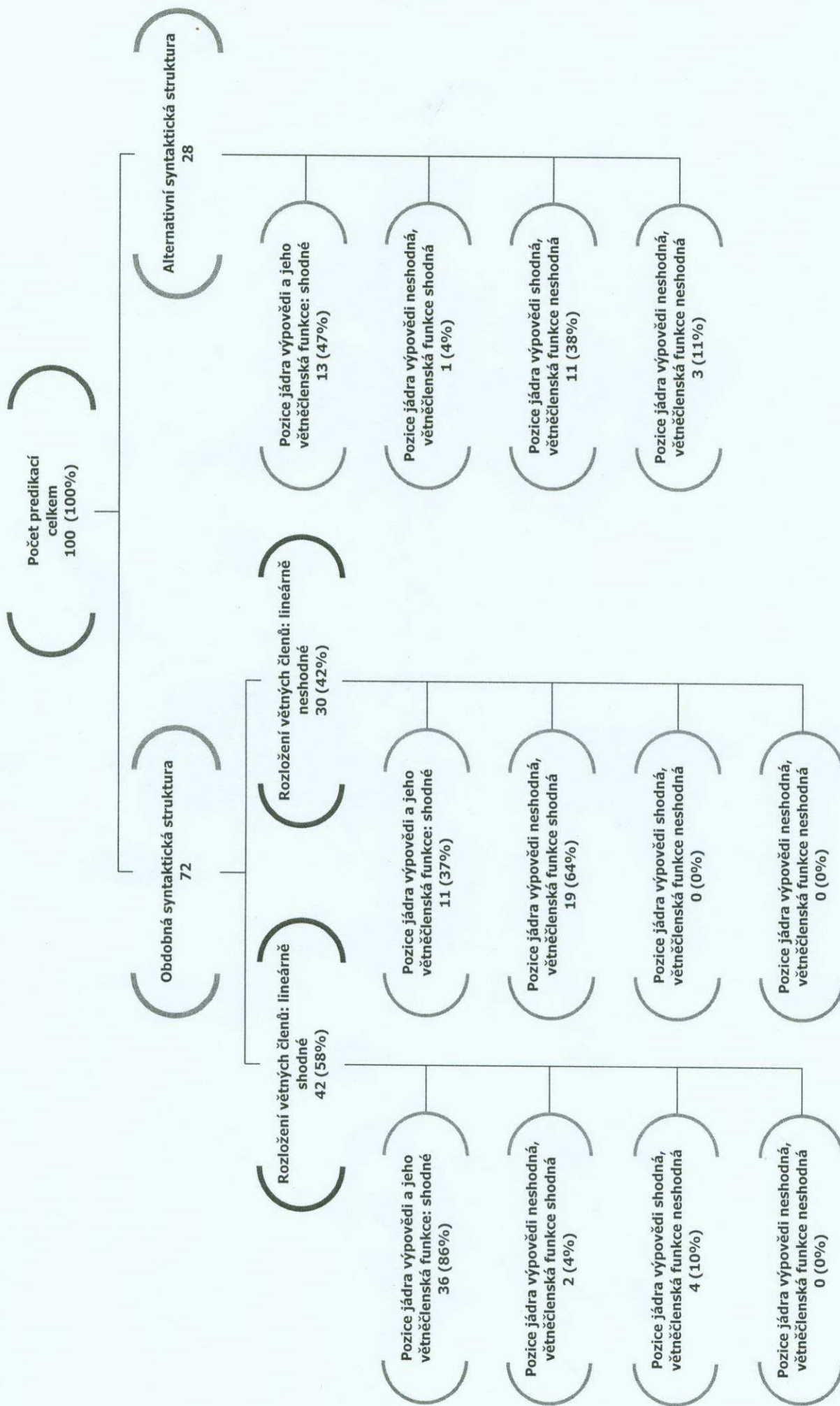
[...]on the threshold of the 21st century it was used by the administration
of President Bush. (HE)

4.4.3. Určování jádra výpovědi ve vzorku odborného textu a kvantitativní výsledky studie

Výchozím jazykem tohoto vzorku je čeština.

Zachování pozice a větňčlenských příslušností jádra výpovědi (vzorek odborného textu)

Schéma č. 4

I v rámci tohoto vzorku se vyskytly některé příklady, které stojí za zmínku.

Koncem března došlo k výraznému oteplení vzduchu a následně k velmi intenzivnímu odtávání sněhové pokrývky,[...] (ZC, 37)

At the end of April there was a marked warming of the air and subsequent intense thaw of the snow cover[...] (ZE, 41)

Tento příklad demonstruje užití existenciální vazby, kde primární funkcí „there“ je předjímat prvek s nejvyšším stupněm VD, tedy jádro výpovědi. Pro překlad této vazby do češtiny je typické, že je takto rématizovaný prvek umístěn v koncové pozici a jednotné číslo v angličtině má vždy neurčitý člen.

Posledním příkladem, který bude zmíněn, je dvojice predikací, z nichž v jedné je použito neosobní konstrukce, která je posléze přeložena pomocí pasivní konstrukce, která zde slouží k tomu, aby mohlo dojít k vynechání konatele děje.

podrobnější informace lze nalézt na stránkách[...] (ZC, 41)

more detailed information can be found on the pages of[...]

(ZE, 45)

4.4.4. Určování jádra výpovědi ve vzorku administrativního textu a kvantitativní výsledky studie

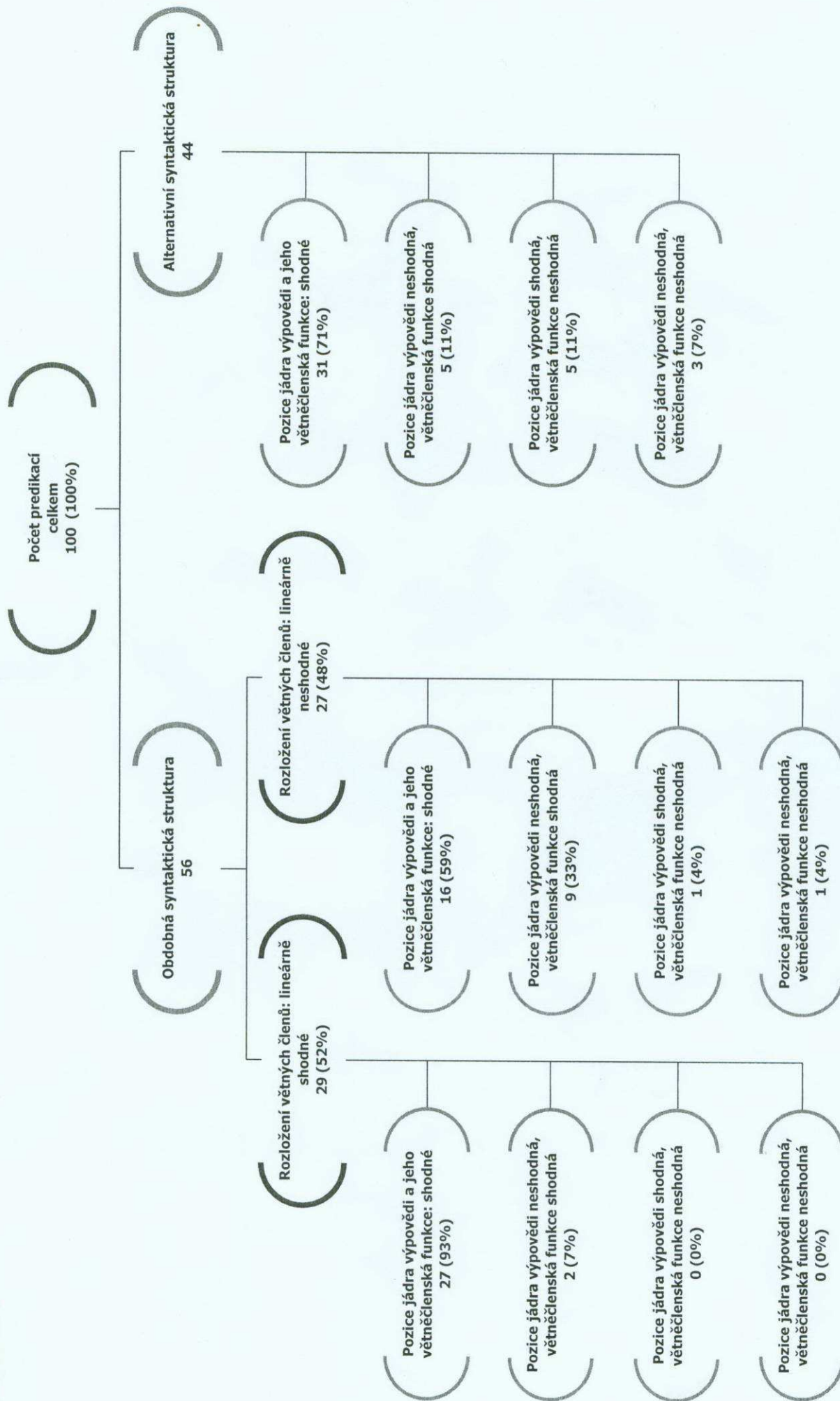
Tento text je v podstatě jediný ze všech čtyř vzorků, jehož výchozím jazykem je angličtina. Určování jádra výpovědi v tomto případě bylo poměrně složité, protože jsem se nemohla řídit citem pro mateřskou řeč, který je vlastní všem rodilým mluvčím jakéhokoli jazyka. Na druhou stranu tento vzorek umožňuje sledovat, do jaké míry se nechal překladatel ovlivnit syntaktickými strukturami

v angličtině, a případně mohl poskytnout příklady, kdy překladatel nebyl citlivý k aktuálněčlenské struktuře, která je základem pro české věty.

Jak je však z následujícího schématu (**Schéma č. 5**) patrné, to, že nejde o překlad z češtiny do angličtiny, ale o překlad z angličtiny do češtiny, nehraje tak markantní roli. Také u tohoto vzorku lze konstatovat, že převažuje použití obdobných syntaktických struktur nad užitím syntaktických struktur alternativních a že procento predikací, ve kterých se pozice jádra výpovědi ani jeho větněčlenská příslušnost neliší, je poměrně podobné ve srovnání s ostatními vzorky.

Zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi (vzorek administrativního textu)

Schéma č. 5

I v rámci tohoto vzorku bych chtěla zmínit několik relevantních příkladů.

The spring 2007 European Council reiterated this message.

(PDE)

Na jaře roku 2007 Evropská rada tuto výzvu opět zopakovala.

(PDC)

Na tomto příkladu lze ukázat, jakou roli hraje kontextová zapojenost či nezapojenost větného členu, a tím také jakou roli hraje bezprostředně relevantní kontext. Musím souhlasit s překladatelem, že sloveso je nositelem nejvyššího stupně VD, a tudíž jádrem celé výpovědi, protože z kontextu je známé, že jde o Evropskou radu. Z dané predikace je díky ukazovacímu zájmenu také jasné, že „this message“ je kontextově zapojeným větným členem.

V předchozí kapitole byl věnován nemalý prostor funkci pasivní konstrukce, proto zde uvádím další příklad toho, že to, co bylo o pasivní konstrukci řečeno z hlediska překladu z češtiny do angličtiny, platí i naopak.

Both meetings were preceded by a meeting at political level[...]

(PDE)

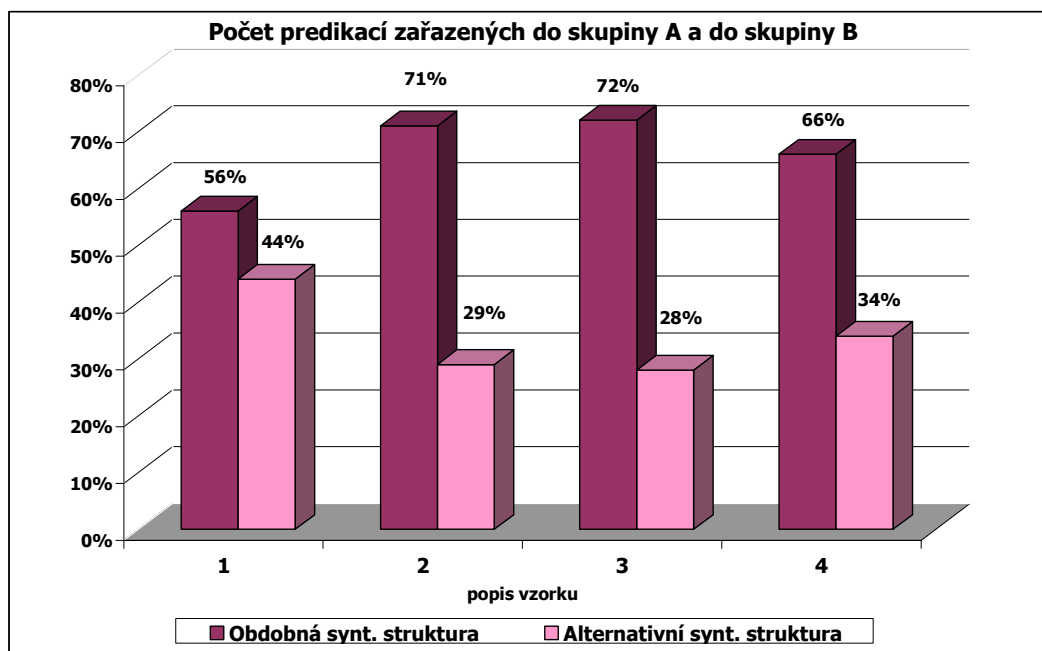
Oběma setkáním předcházela zasedání na politické úrovni[...]

(PDC)

Zde se jedná o pasivní konstrukci, která v anglické predikaci odkazuje na konatele děje, zatímco v češtině je tato pasivní konstrukce přeložena pomocí konstrukce aktivní, kde se konatel děje stal rématickým podmětem české věty v koncové pozici.

5. Závěr

Tématem této diplomové práce je určování jádra výpovědi v anglických a českých překladových textech založené na zkoumání jeho pozice ve větě a jeho větněčlenské funkce. Nejprve bylo zajímavé porovnávat výchozí predikace s přeloženými predikacemi vzhledem k jejich příznakovosti či bezpříznakovosti, protože mezi predikacemi v češtině a v angličtině existuje markantní rozdíl. Jak již bylo konstatováno, každý z těchto dvou jazyků má svůj slovosled založený na jiném principu: angličtina na principu gramatickém a čeština na principu AČV, tím je tedy zdůvodněn tento markantní rozdíl při určování příznakovosti či bezpříznakovosti slovosledů jednotlivých jazyků. V češtině je považován za příznakový takový slovosled, ve kterém je jádro výpovědi umístěno na jiném místě než v koncové pozici, logicky tedy, slovosledy, ve kterých je jádro výpovědi umístěno v koncové pozici, jsou považovány za bezpříznakové. Zatímco v angličtině je za příznakový slovosled považován takový slovosled, ve kterém došlo k odchýlení od gramatického principu, např. ve kterém došlo k příznakové odchylce od obvyklé pozice některého z větných členů. Jedná se např. o počáteční pozici příslovečného určení místa či času, které je však z hlediska určování jádra výpovědi věty považováno za tématické, dalším příkladem je koncová pozice příslovečného určení způsobu, které je však v tomto případě považováno za jádro výpovědi nebo samozřejmě koncová pozice podmětu v angličtině, který se typicky vyskytuje v pozici počáteční. Obecně lze tedy konstatovat, že k porovnání příznakovosti a bezpříznakovosti jednotlivých slovosledů nám slouží studium a porovnávání jednotlivých syntaktických struktur. Výsledky analýzy provedené v rámci jednotlivých syntaktických struktur prezentuje následující graf.

Popis vzorku:

č. 1 - Vzorek administrativního textu (100 predikací)

č. 2 – Vzorek beletristického textu (100 predikací)

č. 3 – Vzorek odborného textu (100 predikací)

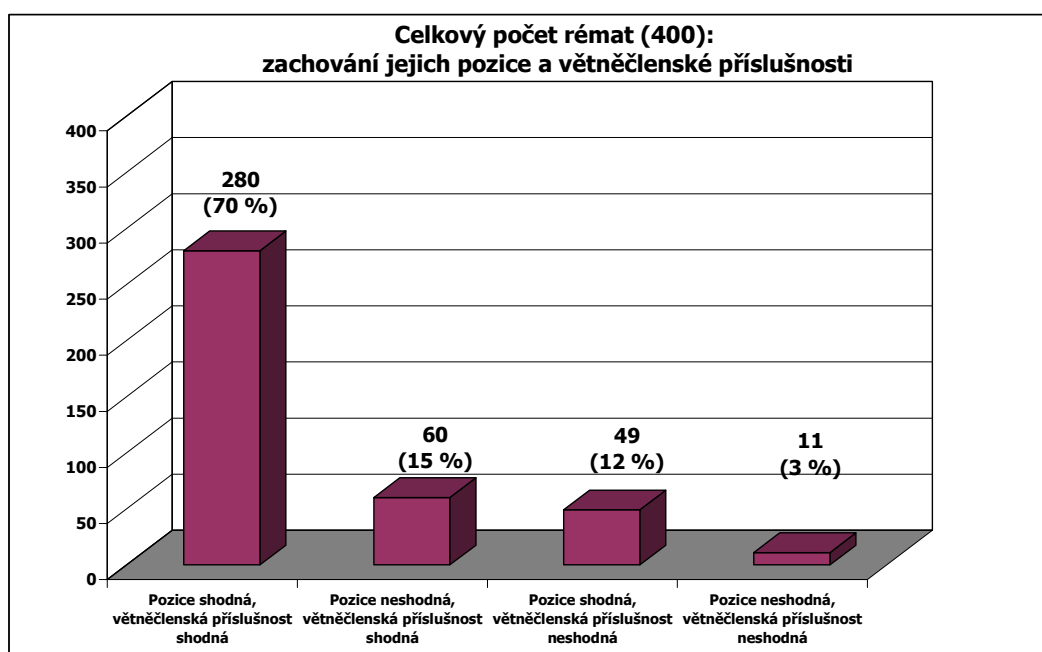
č. 4 - Vzorek řečnického stylu: přednáška (100 predikací)

Z grafu vyplývá, že ve většině případů došlo k zachování jednotlivých syntaktických struktur, ve zbylých případech tedy došlo ke změně syntaktické struktury, což znamenalo i změnu větněčlenských příslušností některého z větných členů výchozí predikace. V analýze se ještě obdobné syntaktické struktury rozdělují na dvě podskupiny, výsledky (viz tabulka č. 3). V rámci obdobných syntaktických struktur se jednalo nejen o lineární rozložení jednotlivých větných členů, ale i o sémantické rozložení prvků predikací. Je třeba mít na paměti, že je rozdíl mezi slovosledem a sémantikou (tvoří dva ze čtyř faktorů AČV).

Při porovnávání jednotlivých výchozích a posléze přeložených predikací bylo možné setkat se ještě s mnoha specifickými syntaktickými prostředky vyjádření

obsahu výchozí predikace. Použití specifických syntaktických prostředků, které jsou v této práci zařazeny k alternativním syntaktickým strukturám, je způsobeno například tím, že na rozdíl od češtiny, která je ve své podstatě jazykem syntetickým, flektivním, je angličtina jazykem analytickým. Tudíž např. otázka vidu dokonavého a nedokonavého v češtině je v angličtině řešena např. užitím předmětové vazby (to have a shower, etc.) pro vid dokonavý či „used to have a shower“ nebo „keep doing sth“ pro vid nedokonavý. Za specifickou syntaktickou strukturu lze považovat i pasivní konstrukci v přeložené predikaci v angličtině, když v češtině bylo použito klasického rodu činného. Funkci pasiva v angličtině bylo již v této práci věnováno dostatek prostoru, tudíž se jí zde nebudu více zabývat, jenom je třeba zdůraznit, že užití pasivní konstrukce není motivováno AČV, ale snahou vynechat konatele děje, např. z důvodu jeho zřejmosti. V podstatě mezi tyto specifické syntaktické struktury lze zařadit i typ „I find sth + Adj. nebo N“, která slouží k vyjádření specifického pocitu či názoru.

Jak vyplývá z kvantitativních výsledků studie o určování zachování pozice a větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi z následujícího grafu,

došlo k zachování pozice i větněčlenské příslušnosti jádra výpovědi v 70 % celkového výskytu. Tento výsledek jasně dokazuje to, že angličtina je také do jisté míry citlivá k AČV, protože, aby k této absolutní shodně mohlo dojít, je třeba, aby i angličtina absolutně respektovala AČV, protože princip AČV je v češtině považován za univerzální.

Další poměrně vysokou míru výskytu (15 %) ukázala varianta, kdy nedošlo k zachování pozice jádra výpovědi, zatímco jeho větněčlenská příslušnost zůstala stejná.

Přínos této diplomové práce vidím v tom, že případnému čtenáři může poodhalit roušku tajemství toho, jak čeština a angličtina fungují. Jakožto rodilí mluvčí českého jazyka vůbec neuvažujeme nad tím, jak vlastně konstruujeme jednotlivé věty a jak řadíme jednotlivé větné členy za sebou. Již jenom to zjištění, že v češtině je jádro výpovědi umístěno ve většině případů v koncové pozici (viz princip AČV), je velice podstatné pro vnímání a použití obou jazyků. U začínajících či „amatérských“ překladatelů je možné se setkat s jistou necitlivostí k tomuto principu. Jsou to ty příklady, kdy se v textu setkáváme s konstrukcemi, které bychom většinou nepoužili, tzv. překladatel překládá text slovo od slova, bez respektu k odlišnostem vyskytujícím se v obou jazycích. Myslím si, že v této diplomové práci je zajímavé i to, jaké jednotlivé struktury lze použít k vyjádření určitého obsahu (viz vid dokonavý a nedokonavý v češtině) nebo k vyjádření jádra výpovědi (viz použití existenciální či existenciálně lokativní konstrukce) či jenom změnění rodu činného za pasivní konstrukci. Dalším, co v této práci bylo zmíněno, je, že se v angličtině setkáváme mnohem více s nefinitními větami než s větami finitními, a jsou zde uvedeny také příklady a komentář k možnostem, jak

české věty vedlejší překládat pomocí kondenzátorů, jako jsou různé druhy infinitivu, participií a gerundií.

Přínos této diplomové práce pro mou budoucí praxi vidím mimo jiné v tom, že mi umožní lépe porozumět příčinám chyb studentů při tvoření anglických vět či při případném překládání z češtiny do angličtiny a naopak.

6. Summary

I decided to choose the topic of *The Indication of Rheme in the English and Czech Parallel Texts* because I am interested in linguistics, in syntax in particular. And, this topic provides me with great opportunity to explore how the English and Czech language function in terms of the word order, semantics, etc. In fact, it may even help me to understand mistakes made by students when trying to compose an English sentence. A case in point is when the student is asked to translate a sentence from Czech into English. If he or she “has good luck” the syntactic structures are the same in both languages, yet, in case the Czech syntactic structure differs from the English one, he or she may encounter some difficulties in translation that are caused mainly by the fact that “[...]the primary word order principle differs in English (grammatical function based on verb valency) and Czech (functional sentence perspective or FSP)” (Dušková 2005:243). Another problem might be caused by the difference in character of both languages (English is an analytic language whereas Czech is a synthetic one).

In order to gain information I acquainted myself with different approaches to the description of syntax and problems resulting from syntactic differences between English and Czech that have already been mentioned. However, the most relevant approach is “[...]the Prague School theory of functional sentence perspective (FSP), which is concerned with the distribution of information as determined by all meaningful elements” (Firbas 1992:úvod).

I was engaged with this theory and, as it is considered very important for the analysis, I devote to it a special part in the thesis.

At first four parallel texts were chosen. Three of them are translated from Czech into English and the remaining one is translated from English into Czech. Then 100 predications out of each parallel text were selected. It follows that the total amount of predications is 400. Predications were divided into two main groups. The first one is so called *Analogous syntactic structures* and the second one is so called *Alternative syntactic structures*. In terms of the Analogous syntactic structures predications were further divided according to their either similar linear word order or different linear word order. The group of Alternative syntactic structures includes a wide range of possibilities how to express the same content by means of different syntactic structures.

After analyzing syntactic structures I concerned myself with the accurate determination of the sentence position and syntactic function of rheme. After that I found out to what extent the sentence position and syntactic function of rheme remained the same. The analysis shows that the sentence position and syntactic function of rheme remained the same in the majority of cases, which proves that the principle of end focus (basic distribution of communicative dynamism) is to some extent valid not only for the Czech language (where its general validity was proven) but also for the English language.

In the final part of the thesis quantitative results of the analysis together with some strategies for translating are presented.

7. Prameny

- KC Kundera, M. (2006): *Nesnesitelná lehkost bytí*. Brno: Atlantis. s. 15-16.
- KE Kundera, M. (1999): *The Unbearable Lightness of Being*. Překlad M. H. Heim. London: Faber and Faber. s. 5-7.
- HC Halík, T. (2004): *Vzýván i nevzýván*, Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství: Úloha katolické univerzity v nové Evropě (Lublinská přednáška). Praha: Nakladatelství Lidové noviny. s. 227-232.
- HE Halík, T., *Role of Catholic Universities in the New Europe* [online]. c2008, Datum poslední revize 4.2.2009 [cit. 3.3. 2009]. <http://www.halik.cz/ja/catholic_universities.php>.
- PDC *Práva dítěte*
Rada Evropské unie, *Výroční zpráva EU o lidských právech 2007* [online]. c2007, Datum poslední revize 4.2. 2009 [cit. 23.3. 2009]. <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st13288-re01.cs07.pdf>>.
- PDE *Rights of the Child*
The Council of the European Union, The European Commission, *EU Annual Report on Human Rights 2007* [online].c2007, Datum poslední revize 3.9. 2008 [cit. 10.3. 2009]. <http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report07_en.pdf>.
- DČC *Dialog o lidských právech s Čínou*
Rada Evropské unie, *Výroční zpráva EU o lidských právech 2007* [online]. c2007, Datum poslední revize 6.2. 2009 [cit. 23.3. 2009]. <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st13288-re01.cs07.pdf>>.
- DČE *Human Rights Dialogue with China*
The Council of the European Union, The European Commission, *EU Annual Report on Human Rights 2007* [online].c2007, Datum poslední revize 3.9. 2008 [cit. 10.3. 2009]. <http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report07_en.pdf>.
- DIC *Dialog o lidských právech s Íránem*
Rada Evropské unie, *Výroční zpráva EU o lidských právech 2007* [online]. c2007, Datum poslední revize 6.2. 2009 [cit. 1.4. 2009]. <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st13288-re01.cs07.pdf>>.
- DIE *Human Rights Dialogue with Iran*
The Council of the European Union, The European Commission, *EU Annual Report on Human Rights 2007* [online].c2007, Datum poslední revize 3.9. 2008 [cit. 10.3. 2009]. <http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/doc/report07_en.pdf>.
- ZC Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo životního prostředí. (2007): *Zpráva o stavu vodního hospodářství 2006*. Praha: Ministerstvo zemědělství. s. 37/41-42.

ZE Ministry of Agriculture and Ministry of the Environment. (2007): *Report on the State of Water Management in the Czech Republic 2006*. Praha: Ministry of Agriculture. s. 41/45-47.

8. Literatura

Primární literatura

FIRBAS, J. (1992): *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*, Cambridge: Cambridge University Press.

Sekundární literatura

ADAM, M. (2007): *A Handbook of Functional Sentence Perspective*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra anglického jazyka a literatury.

ČERNÝ, J. (1996): *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia

DUŠKOVÁ, L. – KLÉR, - MALÁ, - ŠALDOVÁ (2001): *Morfologie současné angličtiny*. Praha: Karolinum.

DUŠKOVÁ, L. (2005): *Konstantnost syntaktické funkce mezi jazyky*. Slovo a slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka, sv. 66, č. 4, s. 243-261.

DANEŠ, F. – HLAVSA, Z. – KOŘENSKÝ, J. a kol. (1973): *Práce o sémantické struktuře věty*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.

DANEŠ, F. – HLAVSA, Z. a kol. (1987): *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.

DE SAUSSURE, F. (2007): *Kurs obecné lingvistiky*. Překlad F. Čermák. Praha: Academia.

FIRBAS, J. – GOLKOVÁ, E. (1976): *An Analytical Bibliography of Czechoslovak Studies in FSP*. Brno.

HAJIČOVÁ, E. (1993): *Issues of Sentence Structure and Discourse Patterns*. Praha.

SGALL, P. – HAJIČOVÁ, E. – BURÁŇOVÁ, E. (1980): *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia.

SGALL, P. – HAJIČOVÁ, E. – PANÉVOVÁ, J. (1986): *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha: Academia.

SVOBODA, A. (2005): *An ABC of Functional Sentence Perspective* (An e-learning text for the students of English). Opava: Aleš Svoboda.

SVOBODA, A. (2007): *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech* (E-learningový text pro posluchače výběrového semináře z funkční větné perspektivy). Ostrava: Katedra anglistiky a amerikanistiky Ostravská univerzita v Ostravě.

SVOBODA, A. *A Short History of the Prague Linguistic Circle and its Syntactic Followers in Czechoslovakia* [online]. Datum poslední revize 3.2. 2009 [cit. 12. 11. 2008].
<http://web.iol.cz/alesvo/vyuka/Short_History_PLC.pdf>.

VACHEK, J. – FIRBAS, J. (1962): *Lingvistická charakteristika současné angličtiny*. Praha: SPN.

Issues of Valency and Meaning- Studies in Honour of Jarmila Paněvová (1998). Praha: Karolinum.

Články

CHAMONIKOLASOVÁ, J. – ADAM, M. (2005): The Presentation Scale in the Theory of Functional Sentence Perspective. In: Čermák, J., Klégr, A., Malá, M. and Šaldová, P. (eds.): *Patterns (A Festschrift for Libuše Dušková)*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 59-69.

SVOBODA, A. (2005): Firbasian semantic scales and comparative studies. In: Čermák, J., Klégr, A., Malá, M. and Šaldová, P. (eds.): *Patterns (A Festschrift for Libuše Dušková)*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 217-229.

SMOLKA, V. (2005): Postposed Subject That-clauses. In: Čermák, J., Klégr, A., Malá, M. and Šaldová, P. (eds.): *Patterns - A Festschrift for Libuše Dušková*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 209-215.

PALA, K. (1974): Semantic classes of verbs and FSP. In: F. Daneš (ed.): *Papers on functional sentence perspective*, The Hague. s. 196-207.

DANEŠ, F. Jazyk a text II., Výbor z lingvistického díla Františka Daneše: *A Three-level Approach to Syntax*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. s. 124-139.

DANEŠ, F. Jazyk a text II., Výbor z lingvistického díla Františka Daneše: *Some Thoughts on the Semantic Structure of the Sentence*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. s. 140-151.

9. Seznam příloh

1. Vzorek administrativního textu (83 – 96)

1.1.

Práva dítěte

Rights of the Child

1.2.

Dialog o lidských právech s Čínou

Human Rights Dialogue with China

1.3.

Dialog o lidských právech s Íránem

Human Rights Dialogue with Iran

2. Vzorek řečnického stylu: přednášky (97 – 104)

2.1.

Role of Catholic Universities in the Europe

Úloha katolické univerzity v Nové Evropě

3. Vzorek beletristického textu (105 – 109)

4. Vzorek odborného textu (110 – 116)

1.1. Práva dítěte

Práva dětí jsou součástí lidských práv, k jejichž dodržování jsou EU a členské státy zavázány mezinárodními a evropskými nástroji a závazky, zejména Úmluvou Organizace spojených národů o právech dítěte a jejími dvěma opčními protokoly, Rozvojovými cíli tisíciletí a Evropskou úmluvu o lidských právech. EU výslovně uznala práva dětí v Listině základních práv Evropské unie, konkrétně v článku 24.

Komise určila práva dětí za jednu z hlavních priorit ve svém sdělení o strategických cílech na období let 2005 až 2009. V souladu s tím bylo dne 4. července 2006 vydáno sdělení Komise s názvem „Směrem ke strategii EU o právech dítěte“. Sdělením Komise zahájila dlouhodobou strategii, jež má zajistit, aby činnost EU aktivně prosazovala a chránila práva dětí, a podpořit úsilí členských států EU v této oblasti.

Jedním ze šesti cílů sdělení bylo vytvoření struktur a procesů formálních konzultací mezi Radou Evropy a ES/EU o politikách a činnostech týkajících se práv dětí. Mezi hlavní činnosti v rámci tohoto cíle patřilo vytvoření Evropského fóra o právech dítěte, na kterém by se setkávali všichni aktéři zapojení do otázky práv dětí v EU a mimo ni. První zasedání tohoto fóra se uskutečnilo v Berlíně dne 4. června 2007. Pevné odhodlání, které vyjádřili účastníci tohoto prvního zasedání, je pozitivním signálem pro další spolupráci se všemi aktéry, zejména s členskými státy EU, agenturami OSN, s ombudsmany pro děti, občanskou společností, Radou Evropy, Evropským parlamentem a Evropskou komisí.

Vývoj ve vnitřní politice

Sdělení Komise z prosince roku 2005 o novém rámci práce v oblastech politik sociálního začlenění a sociální ochrany v rámci EU uvádí dětskou chudobu jako jednu z nejdůležitějších politických priorit, na které by členské státy měly zaměřit své úsilí. Na jaře roku 2006 vyzvala Evropská rada členské státy, aby přijaly nezbytná opatření pro rychlé a výrazné snížení dětské chudoby a aby tak poskytly rovné příležitosti všem dětem. Na jaře roku 2007 Evropská rada tuto výzvu opět zopakovala a v současnosti je připravována řada činností týkajících se předcházení chudobě a sociálnímu vyloučení dětí v rámci EU.

Azylová politika EU obsahuje konkrétní ustanovení o ochraně práv dětí, a to zvláště pokud jde o nezletilé osoby bez doprovodu. Rovněž rámcový program

týkající se solidarity a řízení migračních toků (2007–2013) v oblasti spravedlnosti, svobody a bezpečnosti se ve většině svých nástrojů (Evropský uprchlický fond, Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí a Evropský návratový fond) přímo či nepřímo zabývá stavem zranitelných nezletilých osob bez doprovodu.

Komise řeší možná rizika vyplývající pro děti z používání nových technologií. V této souvislosti Komise zřídila program s částkou 45 miliónů EUR (Bezpečnější internet plus 2005–20081) jehož jedním z cílů je ochrana dětí před sexuálním vykořisťováním po internetu. Dne 22. května 2007 vydala Komise sdělení nazvané „K obecné politice v boji proti počítačové kriminalitě“, které zahrnuje ustanovení o ochraně dětí před riziky vyplývajícími z používání internetu a elektronických médií obecně. Rozhodnutím Komise ze dne 15. února 2007 o harmonizovaných telefonních číslech služeb se sociální hodnotou bylo vytvořeno zvláštní evropské telefonní číslo pro oznamování případů ztracených dětí.

Také bylo dosaženo pokroku, pokud jde o aktivní účast mládeže ve společnosti. V rámci navazujících činností na bílou knihu nazvanou „Nový podnět pro evropskou mládež“ (2001) přijala Komise v červenci 2006 sdělení o podpoře aktivního evropského občanství mládeže¹. Sdělení zavádí skutečný dialog tvůrců politiky s mladými lidmi prostřednictvím pravidelných setkání a akcí, a to od místní až po evropskou úroveň. Konkrétním příkladem tohoto dialogu s mladými lidmi je Evropský týden mládeže, který byl v červnu roku 2007 uspořádán již po třetí.

Práva dětí a rozšíření Práva dětí jsou součástí problematiky lidských práv, která musí kandidátské země dodržovat jako nedílnou součást společných evropských hodnot uvedených v článku 6 Smlouvy o EU. Evropská komise během přístupového procesu pečlivě sledovala pokrok všech kandidátských zemí v této oblasti a zveřejnila výsledky ve svých stanoviscích a výročních zprávách. Pokračuje rovněž sledování potenciálních kandidátských zemí jihovýchodní Evropy.

Vývoj ve vnější politice

EU aktivně pracuje v oblasti prosazování práv dětí v rámci Organizace spojených národů. Na 61. Valném shromáždění OSN byla jednání o výroční rezoluci o právech dítěte, podporovaná zejména americkou a karibskou skupinou GRULAC,

završena uspokojivě, vzhledem k tomu, že ji podpořil rekordní počet zemí (120). Tato rezoluce rovněž poskytla východisko pro souhrnnou studii o násilí vůči dětem a oproti minulým rokům nebylo k jejímu přijetí třeba velkého počtu hlasovacích kol o jednotlivých ustanoveních.

Během období, na které se vztahuje tato zpráva, uspořádala Komise několik setkání s klíčovými aktéry, jako např. s odborníky ze členských států, s OSN, Evropským parlamentem a organizacemi občanské společnosti s cílem vypracovat Akční plán týkající se práv dětí ve vnějších vztazích – záměr tento dokument vypracovat oznámila Komise ve svém sdělení z roku 2006. Přijetí tohoto dokumentu se očekává během druhé poloviny roku 2007.

Současně pod záštitou německého předsednictví započala Pracovní skupina pro lidská práva s prací na souboru nových obecných zásad EU ohledně lidských práv týkající se práv dítěte. Bylo zde přesvědčení, že obecné zásady týkající konkrétně prosazování práv dětí zintenzívní politickou činnost EU v této oblasti. Očekává se, že obecné zásady budou dokončeny během portugalského předsednictví.

Během období, které je předmětem této zprávy, EU zintenzívnila svou činnost, aby byly provedeny obecné zásady EU týkající se dětí v ozbrojených konfliktech z roku 2003. Obecné zásady zavazují EU, aby se zabývala krátkodobým, střednědobým i dlouhodobým dopadem ozbrojeného konfliktu na děti, a to mimo jiné prostřednictvím sledování a podávání zpráv vedoucích misí EU, vojenských velitelů a zvláštních zástupců EU, demarší, politického dialogu, vícestranné spolupráce a operací pro řešení krizí.

Rights of the Child

Children's rights form part of the human rights that the EU and the Member States are bound to respect under international and European instruments and commitments, in particular the UN Convention on the Rights of the Child (CRC) and its two Optional Protocols, the Millennium Development Goals and the European Convention on Human Rights (ECHR). The EU explicitly recognized children's rights in the European Charter of Fundamental Rights, specifically in Article 24.

The Commission identified children's rights as one of its main priorities in its Communication on Strategic Objectives 2005-2009. This priority was reflected by the issuing, on 4 July 2006, of a Commission Communication entitled "Towards an EU Strategy on the Rights of the Child". The Communication marks the Commission's launch of a long-term strategy to ensure that EU action actively promotes and safeguards children's rights and to support the efforts of EU Member States in this field.

One of the six objectives of the Communication was the creation of structures and processes of formal EC/EU consultation on policies and actions with regard to children's rights. Among the main actions within this objective was to create an EU Forum on the Rights of the Child, bringing together actors involved in children's rights in the EU and globally. The first meeting of the Forum was held in Berlin on 4 June 2007. The strong commitment shown by the participants in the first meeting is a positive sign for future collaboration with all stakeholders, namely the EU Member States, the ombudspersons for children, UN agencies, civil society, the Council of Europe, the European Parliament and the European Commission.

Developments in internal policy

The December 2005 Commission Communication on the new framework of work in the areas of social inclusion and social protection policies within the EU mentions child poverty amongst the most important policy priorities on which Member States should focus their efforts. In spring 2006, the European Council asked Member States to take the necessary measures to rapidly and significantly reduce child poverty, giving all children equal opportunities. The spring 2007 European Council reiterated this message and a number of activities are currently

being developed in respect of preventing poverty and social exclusion of children within the EU.

The EU asylum policy contains specific provisions protecting the rights of children, and in particular unaccompanied minors. Also, the framework programme dealing with solidarity and management of migration flows (2007-2013) in the area of Justice, Freedom and Security, addresses in most of its instruments (the European Refugee Fund, the European Fund for Integration of Third-country Nationals and the Return Fund) directly or indirectly, the vulnerable situation of unaccompanied minors.

The Commission is tackling the potential hazards to children posed by new technologies. In this connection, it has set up a EUR 45 million programme (Safer Internet Plus 2005-200831), with the protection of children from web-based sexual exploitation as one of its objectives. On 22 May 2007 the Commission issued a communication “Towards a general policy on the fight against cyber crime” which includes provisions to protect children from hazards on the Internet and in electronic media in general. The Commission decision of 15 February 2007 concerning harmonised telephone numbers for services of social value created a special European telephone number for reporting missing children.

Progress has also been made in terms of young people’s active participation in society. As a follow-up to the White Paper “A new impetus for European youth” (2001), in July 2006 the Commission adopted a communication on promoting young people’s active European Citizenship. The communication puts in place a genuine dialogue between policy makers and young people structured from the local to the European level through regular meetings and events. A concrete example of this dialogue with young people is the European Youth Week, organised for the third time in June 2007.

Children’s rights and enlargement

Children’s rights form part of the human rights issues which have to be respected by candidate countries as an integral element of the common European values referred to in Article 6 of the EU Treaty. The European Commission has throughout the accession process closely monitored the progress of all the candidate countries in that respect and published the results in its opinions and

annual reports. Monitoring continues also with regard to the potential candidate countries in South-East Europe.

Developments in external policy

The EU works actively to promote children's rights within the framework of the United Nations. At the 61st UN General Assembly (UNGA), the end result of the annual resolution on the rights of the child, led by the Latin American and Caribbean Group (GRULAC), was satisfactory in terms of the record number of cosponsors (120). It also provided a basis for follow-up on the comprehensive study on violence against children, and was spared the numerous paragraph votes of the past few years. During the period under consideration, the Commission organized several meetings with key stakeholders such as Member States' experts, the UN, the European Parliament and civil society organisations in order to elaborate an Action Plan on Children's Rights in External Relations – this document was announced in the 2006 Commission Communication. The document is due to be adopted during the second half of 2007.

In parallel, under the auspices of the German Presidency, the Council Working Party on Human Rights (COHOM) initiated work on a set of new EU Human Rights Guidelines on Children's Rights. It was felt that specific guidelines would intensify the political action of the EU in the promotion of children's rights. The guidelines are due to be finalised under the Portuguese Presidency.

During the period under consideration, the EU has intensified action to implement the 2003 EU Guidelines on Children and Armed Conflict (CAAC). The Guidelines commit the EU to addressing the short, medium and long-term impact of armed conflict on children, including through monitoring and reporting by EU Heads of Mission, EU Military Commanders and Special Representatives, démarches, political dialogue, multilateral cooperation and crisis management operations.

1.2. Dialog o lidských právech s Čínou

V období, které je předmětem této zprávy, se uskutečnily dva dialogy o lidských právech a jeden právní seminář o lidských právech. 22. dialog se konal dne 19. října 2006 v Pekingu. 23. kolo se konalo ve dnech 15. až 16. května 2007 v Berlíně. Čína byla zastoupena úředníky ministerstva zahraničních věcí, včetně jejich zvláštního zástupce pro otázky lidských práv a včetně úředníků z dalších oddělení. Oběma setkáním předcházela zasedání na politické úrovni, na kterých EU upozornila na řadu klíčových problémů, přičemž zejména zdůraznila propuštění vězňů ve spojitosti s událostmi na náměstí Tiananmen z roku 1989, rychlou ratifikaci a provádění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR), reformu systému převýchovy prací (RTL) a význam umožnění větší svobody projevu, včetně projevu prostřednictvím internetu.

Jedním z hlavních témat dialogu v roce 2006 byla svoboda projevu. Dialog byl v roce 2007 zaměřen na reformu systému trestního soudnictví, svobodu projevu a svobodu tisku, včetně internetu. EU jako vždy předala seznam jednotlivých případů vyvolávajících znepokojení, na který Čína poskytla písemné odpovědi. Konkrétní otázky, které zazněly na obou dialozích, v souladu s kritérii zahrnovaly: ratifikaci Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR) a právní reformy nutné k provedení jeho ustanovení; práva etnických menšin v Tibetu a Xinjiangu, včetně výsledků vyšetřování zastřelení Tibetanů pokoušejících o útěk do Nepálu; zrušení a uplatňování trestu smrti a potřebu získat statistické údaje o jeho používání; údajné transplantace orgánů popravených vězňů; reformu systému převýchovy prací (RTL) a podobných opatření, užívaných bez soudního dohledu pro přečiny; předcházení všem formám mučení a jejich vymýcení a práva vězňů; nezávislost soudců, právo na právního zástupce a spravedlivý a nestranný proces; ochranu lidských práv v boji proti terorismu; spolupráci s OSN, zejména s nově zřízenou Radou pro lidská práva a se zvláštními postupy, jakož i s Úřadem vysoké komisařky OSN pro lidská práva (OHCHR), Úřadem vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), Mezinárodním výborem Červeného kříže (MVČK) a Mezinárodním trestním soudem. EU rovněž Čínu vyzvala, aby v souladu se svými mezinárodními závazky uplatňovala zásadu nenavracení v případě severokorejských uprchlíků v Číně. V roce 2006 EU hovořila s čínskými partnery rovněž o otázce ochrany sociálních a hospodářských práv a nezávislosti nevládních organizací.

Čínská strana informovala EU o řadě uskutečněných i prováděných právních reforem, zahrnujících mimo jiné přezkoumání všech případů trestu smrti nejvyšším soudem, zvláštní soud pro nezletilé osoby, úpravy výslechů a zadržování a práv vězňů v souvislosti s celonárodní kampaní o předcházení mučení a jeho vymýcení, připravovanou reformu systému převýchovy prací a novou úpravu transplantace orgánů, platnou od 1. července 2006. Byly rovněž poskytnuty informace o řadě nových předpisů týkajících se mimo jiné: právní pomoci zranitelným sociálním skupinám, opatření na podporu demokratické správy věcí veřejných na úrovni obcí, nových úprav v oblasti trestního řízení a budoucích právních předpisů týkajících se pracovních smluv, jakož i vlastnického práva na ochranu soukromého vlastnictví, přijatého v březnu roku 2007. Čína také poskytla aktuální informace o pokroku v oblasti ratifikace Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR).

Čínská strana informovala EU o provádění doporučení obsažených ve zprávě zvláštního zpravodaje OSN pro otázky mučení z jeho návštěvy Číny v roce 2005. Byly poskytnuty odpovědi na otázky ohledně svobody projevu, internetu, svobody náboženského vyznání a přesvědčení, včetně hnutí Falun Gong, svobody sdružování a úlohy nevládních organizací. Jednání o právech příslušníků menšin ukázala na existenci zásadních názorových rozdílů a Čína znovu potvrdila svůj nepříznivý postoj k právům menšin, zejména v Tibetu a Xinjiangu.

Pokud jde o situaci lidských práv v EU, byla projednána ochrana migrujících pracovníků a právní úprava svobody projevu a svobody tisku. Co se týče spolupráce v rámci mezinárodních organizací, jednání se zaměřila na složení a institucionální výstavbu Rady pro lidská práva. EU vyzvala Čínu, aby na fórech pro lidská práva spolupracovala ve věci naléhavých situací v oblasti lidských práv.

EU a čínské orgány uspořádaly v rámci dialogu v Pekingu ve dnech 16. a 17. října 2006 právní seminář o lidských právech. Pekingský seminář byl zaměřen na témata „Svoboda přístupu k informacím“ a „Pracovní práva“ a jeho výsledkem byla společná doporučení. Právní seminář o lidských právech, který se měl konat v Berlíně ve dnech 10. a 11. května 2007, se nemohl uskutečnit z důvodu čínského odmítavého postoje k účasti dvou nevládních organizací pozvaných Evropskou unií (Čína odmítla účast v den konání semináře). Témata, jež měla být v Berlíně projednávána, byla „Právo na spravedlivý soud“ a navázání na výsledky

jednání předchozího semináře o „Pracovních právech“. Během dialogu EU vyjádřila politování nad postojem čínské strany a vyjádřila velmi jasně své očekávání, že k takovému případu již nedojde.

Kromě dialogu o lidských právech pokračovala EU a její členské státy v prosazování konkrétních kroků pro posílení účinného požívání lidských práv v Číně na dalších setkáních v rámci politického dialogu EU s Čínou, a to i na nejvyšší politické úrovni, jakož i prostřednictvím dvoustranných programů technické spolupráce a výměny. V období mezi schůzkami v rámci dialogu byly vydávány demarše ke konkrétním případům vyvolávajícím znepokojení. Omezená aktivita čínské vlády bohužel namenala brzké propuštění pouze malého počtu osob a doplnění nových jmen na seznam jednotlivých případů vyvolávajících znepokojení.

24. kolo dialogu o lidských právech mezi Evropskou unií a Čínou se podle očekávání bude konat v Pekingu v říjnu roku 2007.

Human Rights Dialogue with China

In the period covered by this report, two EU-China human rights dialogues and one human rights legal seminar took place. The 22nd dialogue took place in Beijing on 19 October 2006. The 23rd round took place on 15-16 May 2007 in Berlin. China was represented by officials of the Ministry of Foreign Affairs, including their Special Representative on Human Rights, and included officials of other departments. Both meetings were preceded by a meeting at political level during which the EU raised a number of key concerns, stressing in particular the release of prisoners connected with the 1989 events in Tiananmen Square, speedy ratification and implementation of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), reform of the re-education through labour system (RTL) and the importance of allowing for greater freedom of expression, including on the Internet. The 2006 dialogue had freedom of expression as one of its main themes. The 2007 dialogue focused on reform of the criminal justice system, freedom of expression and freedom of the press, including the Internet. As always, the EU handed over a list of individual cases of concern, on which China provided replies in writing. In line with the benchmarks, specific concerns raised at both dialogues included: ratification of the ICCPR and legislative reforms needed to implement its provisions; rights of ethnic minorities in Tibet and Xinjiang, including the findings of the investigations into the shooting of Tibetans trying to flee Nepal; abolition and application of the death penalty and the need to obtain statistics on its use; the allegation of organ transplants from executed prisoners; reform of the RTL system and similar institutions, without judicial overview, used for misdemeanours; prevention and eradication of torture and rights of prisoners; independence of judges, the right to legal counsel and a fair and impartial trial; protection of human rights when countering terrorism; cooperation with the UN, in particular with the newly established Human Rights Council and special procedures and with the OHCHR, UNHCR, ICRC and the ICC. The EU also called on China to apply the principle of “non-refoulement” to North Korean refugees in China in line with China’s international obligations. In 2006, the EU also raised the protection of social and economic rights and the independence of NGOs with Chinese interlocutors.

The Chinese side informed the EU of a number of legislative reforms taken or underway, including a review by the Supreme Court of all death penalty cases, a

special court for minors, regulations on interrogation and detention and the rights of prisoners in the context of a nationwide campaign to prevent and eradicate torture, the planned reform of the RTL system and the new regulation on organ transplants which came into effect on 1 July 2006. Information was also provided on a series of new regulations regarding, inter alia: legal assistance to vulnerable sections of society, measures to promote democratic governance at village level, new regulations in the field of criminal procedures and the future labour contract law as well as the property law to protect private ownership adopted in March 2007. China also gave an update on progress made towards ratification of the ICCPR but without giving a clear timing regarding ratification.

The Chinese side informed the EU on the implementation of the recommendations of the report of UN Special Rapporteur on Torture, following his visit to China in 2005. Replies were given on questions relating to freedom of expression, Internet, freedom of religion and belief including Falun Gong, and freedom of association and the role of NGOs. Discussion on the rights of persons belonging to minorities showed little common ground and China re-affirmed a hard stance regarding rights for minorities, especially in Tibet and Xinjiang.

With regard to the human rights situation in the EU, protection of migrant workers as well as legal regulations on freedom of expression and freedom of the press were discussed. Concerning cooperation in international organisations, discussions focused on the composition and the institution-building process of the new Human Rights Council. The EU called on China to cooperate in human rights fora on urgent human rights situations.

The EU and Chinese authorities organised a Human Rights Legal Seminar within the framework of the dialogue in Beijing on 16-17 October 2007. The Beijing Seminar focused on the themes of “Freedom of access to information” and “Labour Rights” and produced joint recommendations.

The Human Rights Legal Seminar, due to take place in Berlin on 10-11 May 2007, could not be held due to Chinese opposition to the attendance of two NGOs invited by the EU (China refused to participate on the day of the seminar). The themes which would have been discussed in Berlin were “the Right to a Fair Trial” and a follow-up on the discussions at the previous seminar on “Labour Rights”. During the dialogue the EU regretted the position taken by the Chinese

side and expressed its very clear expectations that such an incident would not be repeated.

In addition to the human rights dialogue, the EU and its Member States continued to push for concrete steps to enhance the effective enjoyment of human rights in China at other EU political dialogue meetings with China, including at the highest political level, as well as through bilateral technical cooperation and exchange programmes. In between dialogue sessions, démarches were carried out on particular cases of concern. Unfortunately the limited action of the Chinese government meant that very few individuals were released early and new names were added to the list of individual cases of concern in the course of the year. The 24th round of the EU-China Human Rights Dialogue is expected to take place in Beijing in October 2007.

1.3. Dialog o lidských právech s Íránem

Lidská práva jsou klíčovým faktorem celkových vztahů EU s Íránem jako s každou jinou zemí. Od roku 2002 jednala EU s Íránem na čtyřech zasedáních v rámci dialogu o lidských právech, z nichž poslední se konalo v červnu roku 2004.

Dialog je založen na řadě oboustranně schválených zásad a na konkrétních kritériích, která zahrnují veškeré oblasti, jimž EU přikládá význam: podepsání, ratifikaci a provádění mezinárodních nástrojů v oblasti lidských práv ze strany Íránu; spolupráci s mezinárodními postupy; otevřenost, přístup a transparentnost; zlepšení občanských a politických práv, soudního systému, předcházení mučení a jeho vymýcení, ukládání trestů, diskriminaci a vězeňství.

Dialog o lidských právech je v první řadě platformou pro vyjádření znepokojení EU vzhledem k Íránu a zároveň příležitostí pro Írán vyjádřit své znepokojení ohledně EU. EU využívala v minulosti dialogu, aby mohla upozorňovat na jednotlivé případy, například na případy vězňů svědomí, a má v úmyslu činit tak i v každém dalším kole.

I přes dohodu mezi EU a Íránem o pozměněných postupech pro dialog odvolal Írán v prosinci roku 2006 svou účast na dialogu, jak učinil již dříve; došlo k tomu poté, co Valné shromáždění OSN za podpory EU přijalo rezoluci o Íránu. EU tohoto odvolání účasti hluboce lituje a bude nadále usilovat o znovuzahájení dialogu za podmínky, že Írán potvrdí svou ochotu vážně se do tohoto procesu zapojit.

Human Rights Dialogue with Iran

Human rights are an essential element of the EU's overall relations with Iran, as with any other country. Since 2002 the EU has held four sessions of the human rights dialogue with Iran, with the last occurring in June 2004. The dialogue is based on a number of mutually agreed principles and on concrete benchmarks, which include every area of concern to the EU: Iran's signature, ratification and implementation of international human rights instruments; cooperation with international procedures; openness, access and transparency; and improvements to civil and political rights, the judicial system, the prevention and eradication of torture, criminal punishment, discrimination and the prison system.

The human rights dialogue is primarily a channel to express the EU's concerns to Iran, while Iran also has an opportunity to raise its concerns with the EU. The EU has used the dialogue in the past to raise individual cases, for example prisoners of conscience, and plans to do this again in any future round. In spite of an agreement between the EU and Iran on revised modalities for the dialogue, in December 2006 Iran withdrew from its participation in the dialogue, as it had done before, following EU's co-sponsoring of the Iran country resolution in the United Nations General Assembly. The EU deplores such a withdrawal and remains committed to a relaunch of the dialogue, provided that Iran confirms its willingness to engage seriously in the process.

2.1. Role of Catholic Universities in the Europe

Lecture for Lublin

Excellence, Magnificence, spectabiles, honorabiles cives academici, distinguished guests, ladies and gentlemen

It is a great honour to give this lecture and thus inaugurate the first meeting of representatives of Catholic universities from the United States and from western and eastern Europe.

I was asked to speak about the role of Catholic universities in the new Europe. Three questions immediately struck me about very title of the lecture. Firstly, do not the terms “Catholic”, “university” and even “Europe” point in the same direction?

Secondly, the adjectives used in the title beg the question – in what sense are the universities that we have in mind “Catholic” and in what sense is the part of Europe we wish to speak about “new”. And thirdly, do Christians in this part of Europe truly have something “new” to offer, and might this “new” element perhaps contribute towards renewing our understanding of “catholicity”, “university” and “Europe”?

I think these are more than enough questions for one inaugural lecture.

First of all, regarding the expression “new Europe”. I must admit I find the term somewhat irritating. On the one hand it is burdened with political ballast: the most frequent references to a “new Europe” in the twentieth century came from the mouth of Hitler and Nazi propaganda; on the threshold of the 21st century it was used by the administration of President Bush when it wanted to praise the post-Communist countries for their loyalty and to distinguish between the attitudes of “old” and “new” Europe to America’s adventure in Iraq.

On the other hand, does the term says any more about the post-Communist countries than that they simply were able to become members of the European Union only recently, after the collapse of the totalitarian Soviet empire?

The nations of eastern central Europe always had a deep sense of belonging to Europe and its culture and were never reconciled with the Iron-Curtain division of the continent. There exists an old map of Europe on which Europe is depicted allegorically as a queen with the individual countries forming her limbs. My homeland and its capital Prague are shown as the centre of the continent, as the heart of Queen Europe – even though Shakespeare thought that Bohemia was by the sea, and I'd better not cite the notions about the countries of central Europe that I have sometimes heard in recent years from many English people and Americans. One joke from the Communist era maintained that Stalin and Brezhnev deserved the Nobel Prize for surgery for have managed to transplant the heart of Europe into the digestive tract of the Soviet Union.

The apostles to the Slavs, Cyril and Methodius, were active at Velehrad in the 9th century, Nitra has been a bishopric since the year 880, an archdiocese was founded in Gniezno in the 11th century, a university was founded in Prague in 1348, and I could draw out the list further in order to demonstrate that these countries are no beginners in the school named Europe.

The term “new Europe” is scarcely more appropriate a designation for the countries of eastern central Europe than “post-communist countries”, which defines them in terms of a single stage in their recent history. What is it, in fact, that links those countries apart from their geographical location and the similar experience of oppression in their recent history? The religious situation in those countries is radically different. Recent research has shown how deceptive it is to speak in sweeping terms about “the church in the post-Communist world”. The religious situation and the position of the church in Poland more closely resembles the situation in Ireland than that in the neighbouring Czech Republic; the religious situation in the Czech Republic is much more like the situation in France than in Slovakia; and in this respect Slovakia is more similar to Austria, from which it was separated by the Iron Curtain, than to the Czech lands with which it formed a single state for over 70 years, etc.

The church's standing in society and its ability to withstand persecution were, moreover, influenced by the history of “inculturation”, i.e. the degree to which it managed to incorporate Christianity into the actual culture and mentality of

society, and how much the church identified with the interests of a particular nation and society. However, the church's standing, once acquired, is not definitive – the fact is that in the transition from a traditional society to a pluralistic modern society, as in the transition from an authoritarian state to a civil society, the most radical secularisation occurs precisely where a single church held a dominant position and was therefore unaccustomed to pluralism; the Catholic Church has markedly lost influence, and continues to, even where it made a major contribution to the transition from dictatorship to democracy.

One of the few things that the churches in post-Communist society have in common, or which are analogous, is the need to cope with similar temptations and shadows of the past. It is remarkable that where one group in society is in intense conflict with another for a long period of time, in eventually acquires some of the characteristics of its opponent – not only marriage partners but also old enemies come to resemble one another after a time. I often notice, for instance, that the calls for unity, which are often heard within churches in the post-Communist world – a nostalgia for the closed ranks that were necessary during the period of persecution – is based unwittingly more on the ideals of discipline and conformity required by the Communists than on the unity in diversity that St Paul spoke about, when he described the church as the body of Christ, in which every member has a specific mission. Many Christians in the post-Communist countries are no longer capable of living without an enemy. Since the fall of the Communist regimes, they have been strenuously searching for new enemies, either within their own ranks, or, most frequently, within “Western liberalism”, and the rhetoric of fear and disgust vis-à-vis the “corrupt West” is unpleasantly reminiscent of what we used to hear from Communist ideologists in respect of the free world.

After the fall of Communism, the question was sometimes raised whether Christianity – and Catholicism in particular – might not fill the vacuum left in eastern central Europe by the bankrupt Communist ideology. To some, the prospect was appealing, while others, on the contrary, were appalled by it. The fact that many liberals, for whom the church was until recently a welcome ally in the struggle against Communism, now adopt a hostile attitude to it in post-Communist countries, can partly be explained by such fears. Those who perhaps

expected the church and Catholic institutions to adopt a dominant role in eastern central Europe based this assumption not only on an unrealistic assessment of the social, cultural and political developments but above all on a deformed notion of Christianity.

Those who believed that the buildings left vacant by the “institutes of Marxism-Leninism” –once the obligatory ideological core of every university – would simply be taken over by “Catholic universities” or theological institutes, in order to play – albeit with a contrary philosophical and ethical content – an analogous social role, regarded Christianity as a “Weltanschauung” or ideology. If the Church ever signalled approval of this demand anywhere, it was making a great mistake. For Christianity to achieve credibility in the “new Europe”, it must first prove that it is not simply “Marxism in reverse”.

What was to be fatal for many liberal currents in the political and economic life of the post-Communist countries was the very fact that some representatives of those currents regarded liberalism as “Marxism in reverse”. They inherited from Marxism a primitive economic determinism – what we used to call ironically “the fairy tale about the base and the superstructure”. The Communists anticipated that changes in the economic base – the elimination of private ownership and the social ownership of the means of production – would automatically bring about changes within the cultural and spiritual “superstructure” and engender a “new Socialist man”.

odvahu jít až ke kořenům – můžeme jistě koncil nazvat *revoluční*, není-li tento původně astronomický pojem pro pohyb nebeských těles příliš politicky zdiskreditován. Jakožto obrat ke *katolicitě* – která je, jak jsme si již řekli, eschatologickou, a tudíž uvnitř našich dějin nikdy plně nedovršenou hodnotou – je nutně *revoluční nedokončenou*. A smím-li v poslední větě překročit limity analytického přístupu k danému tématu, dodal bych své osobní přesvědčení, že záleží především na naší odpovědnosti a otevřenosti vanutí Ducha Božího, aby se nestala revolucí zrazenou.

Tato přednáška byla v první verzi proslovena ve Varšavě na večeru spolupřipraveném Klubem katolické inteligence a redakcí časopisu Wiesz, a v upravené verzi na Dnech Josefa Zvěřiny v Českých Budějovicích v červnu 2003; její text byl uveřejněn v časopisu Universum XIII, č. 203, s. 8-11. Zde je publikována v podobě poněkud doplněné a upravené v červenci 2004.

ÚLOHA KATOLICKÉ UNIVERZITY V NOVÉ EVROPĚ

Lublinská přednáška

Excellence, Magnificence, spectabiles, honorabiles
cives academici,
vzácní hosté, dámy a pánové!

Je mi ctí zahájit touto přednáškou historické první setkání představitelů katolických univerzit ze Spojených států a ze Západu i Východu Evropy. Byl jsem požádán abych promluvil o roli katolických univerzit v nové Evropě.

Nad touto formulací tématu přednášky mne okamžitě napadly tři otázky. Zaprvé: Nepoukazují pojmy „katolická“, „univerzita“, a dokonce i „Evropa“ stejným směrem? Zadruhé: obě spojené adjektiva se substantivy v názvu přednášky představují problém – v jakém smyslu jsou univerzity, které máme na mysli, „katolické“, a v jakém smyslu je ta část Evropy, o níž chceme hovořit, „nová“? A zatřetí: Mohou křesťané této části Evropy nabídnout vskutku něco „nového“, a může snad toto „nové“ nějak přispět k obnově chápání katolicity, univerzity a Evropy?

Myslím, že na jednu zahajovací přednášku je to dostatečné penzum otázek k zamyšlení.

Nejprve k pojmu „nová Evropa“. Přiznám se, že mne tento pojem poněkud irituje. Na straně jedné je zatížen politickým balastem: o „nové Evropě“ ve dvacátém století nejčastěji mluvil Hitler a nacistická propaganda; na prahu 21. století jej použila administrativa prezidenta Bushe, když chtěla pochválit postkomunistické země za jejich loajalitu a odlišit postoj „staré“ a „nové“ Evropy k americkému dobrodružství v Iráku. Na druhé straně: Říká tento pojem o postkomunistických zemích něco víc, než jen to, že se mohly stát členy Evropské unie teprve nedávno, po zhroutění totalitní sovětské říše?

Národy středovýchodní Evropy vždy silně prožívaly svou přináležitost k Evropě a její kultuře a nikdy se nesmířily s železnou oponou napříč kontinentu. Na jedné staré mapě Evropy, na níž je Evropa alegoricky zobrazena jako královna a jednotlivé země jako údy jejího těla, je má vlast a její hlavní město Praha znázorněna jako střed kontinentu, jako srdce královny Evropy – i když se Shakespeare domníval, že Bohemia leží u moře, a to, jaké představy o zemích v srdci Evropy občas slýchávám od řady dnešních Angličanů a Američanů, zde raději nebudu citovat. Jedna anekdota z doby komunismu tvrdila, že by si Stalin a Brežněv zasloužili Nobelovu cenu za chirurgii, protože se jim podařilo transplantovat srdce Evropy do zažívacího traktu Sovětského svazu.

Uvážíte-li, že na Moravě působili v devátém století apoštolové Slovanů – a spolupatroni Evropy – Cyril a Meto-

děj, že v Hnězdě bylo založeno arcibiskupství v jedenáctém století, že Praha má univerzitu od roku 1348 – a mohl bych jmenovat mnoho dalších faktů a událostí, zapsaných v dějinné paměti národů v srdci Evropy –, pak jistě nebudete překvapeni, že příslušníci těchto národů nebývají právě nadšeni, označí-li někdo jejich země za nováčky ve škole jménem Evropa.

Pojem „nová Evropa“ není o mnoho vhodnější označení pro země středovýchodní Evropy než „postkomunistické země“, který je definuje jednou etapou jejich nedávné historie. Co vlastně tyto země spojuje jiného než jejich geografická poloha a podobná zkušenost útlaku v nedávné historii? Náboženská situace v těchto zemích je radikálně odlišná. Nedávné výzkumy potvrdily, jak ošidné je mluvit paušálně o „církví v postkomunistickém světě“. Náboženská situace a postavení církve v Polsku se mnohem více podobá Irsku než sousední České republice, náboženské poměry v České republice se mnohem více podobají poměrům ve Francii než na Slovensku, Slovensko je v tomto ohledu bližší Rakousku, od něhož je oddělovala železná opona, než Čechám, s nimiž tvořilo přes 70 let jeden stát, apod.¹

Postavení církve ve společnosti – i její schopnost odolávat pronásledování – je nejvíc ovlivněno dějinami „inkulturace“, tím, nakolik se podařilo vtělit křesťanství do žité kultury a mentality společnosti a nakolik se církev identifikovala se zájmy toho kterého národa a společnosti. Avšak jednou získaná pozice církve ve společnosti není definitivní – ukazuje se, že při přechodu od tradiční k pluralitní postmoderní společnosti a při přechodu od autoritativního státu

k občanské společnosti dochází k nejradikálnější sekularizaci právě tam, kde jedna církev měla dominantní postavení, a nebyla tudíž zvyklá na pluralitu; katolická církev nápadně ztratila a ztrácí svůj vliv dokonce i tam, kde sama výrazně napomohla při onom přechodu od diktatury k demokracii.²

Jedna z mála věcí, které mají církve v postkomunistické společnosti společné či obdobné, je to, že musí čelit podobným pokušením a stínům minulosti. Je pozoruhodné, že bojuje-li jedna skupina ve společnosti dlouhou dobu intenzivně proti druhému, začne po jisté době přebírat některé její rysy – nejen starší manželé, nýbrž i starší nepřátelé si po určité době začínají být podobní. Často pozorují, že například volání po jednotě, které se často ozývá uvnitř církví v postkomunistickém světě, nostalgie po oné semknutosti, která byla nutností v době pronásledování, vychází nevědomky spíše z ideálu disciplíny a konformity, kterou vyžadovali komunisté, než z oné jednoty v různosti, o níž mluvil svatý Pavel, když líčil církev jako Tělo Kristovo, v němž má každý úd jiné poslání.³ Mnozí křesťané v postkomunistických zemích už nedovedou žít bez nepřítelů. Po pádu komunistických režimů usilovně hledají nové nepřátele, ať už ve vlastních řadách, nebo nejčastěji v „západním liberalismu“, přičemž rétorika strachu a odporu vůči „zkaženému Západu“ se nepřijemně podobá tomu, co jsme na adresu svobodného světa slyšovali od komunistických ideologů.

Po pádu komunismu se občas vynořila otázka, zda by křesťanství – a zejména katolicismus – nemohly ve středověchodní Evropě vyplnit uvolněné místo po zkrachovalé komunistické ideologii – pro některé byla tato představa

lákavá, jiné naopak děsila. To, že mnozí liberálové, pro něž ještě nedávno byla církev vítaným spojencem v boji proti komunismu, zaujmají dnes v postkomunistických zemích k církvi nevraživý postoj, lze pochopit také v souvislosti s těmito obavami. Ti, kdo snad očekávali dominantní roli církve a katolických institucí ve středověchodní Evropě, vycházeli nejen z nerealistického odhadu socio-kulturního a politického vývoje, nýbrž především z deformované představy křesťanství.

Ti, kteří se domnívali, že do uvolněných budov „ústavů marxismu-leninismu“, které byly povinným ideologickým centrem každé univerzity, se jednoduše nastěhují „katolické univerzity“ či teologické instituty, aby hrály – byť s protikladným filozoficko-etickým obsahem – analogickou společenskou roli, chápali křesťanství jako „světový názor“, jako ideologii. Pokud někde snad církve kývla na tuto společenskou objednávku, udělala velkou chybu. Má-li dnes křesťanství nabýt v „nové Evropě“ věrohodnosti, pak nejprve musí prokázat, že není jen „marxismem naruby“.

To, co se stalo osudným pro mnohé liberální proudy v politickém a ekonomickém životě postkomunistických zemí, bylo právě to, že někteří představitelé těchto proudů pochopili liberalismus právě jako „marxismus naruby“. To, co z marxismu zdědili, byl primitivní ekonomický determinismus, to, co jsme ironicky nazývali „pohádka o základně a nadstavbě“. Komunisté očekávali, že změny v ekonomické základně – odstranění soukromého vlastnictví, socializace výrobních prostředků – automaticky způsobí změny v kulturní a duchovní „nadstavbě“ a zrodí se „nový socialistický

člověk". Zrodil se však lidský typ, který ruský spisovatel Alexander Zinovjev a polský filozof otec Tischner nazývali *homo sovieticus*⁴ – člověk bez iniciativy, tvořivosti a odpovědnosti. Někteří představitelé ekonomického liberalismu v postkomunistickém světě – mnozí z nich konvertité z komunismu – zas očekávají, že opačné změny v ekonomii, zejména privatizace průmyslových podniků, automaticky změní postoje lidí a mentalitu společnosti a z „homines sovietici“ se stanou lidé s oněmi „protestantskými ctnostmi“, které podle Maxe Webera kdysi zrodily kapitalismus. Je však poněkud lehčí dělat z ryb polévku než z rybí polévky opět ryby – vytvořit morální biosféru pro demokratickou kulturu v ekonomii a politice postkomunistických zemí předpokládá zřejmě ještě hlubší změny a komplexnější péči než jen změny vlastnictví a ekonomických vztahů.

Mnozí z těch, kteří se domnívali, že by křesťanství mohlo usednout na uprázdňený trůn po komunistické ideologii, nechápali, jak podivnou roli tato ideologie ve skutečnosti hrála a jak slabou podporu měla. Od poloviny šedesátých let bylo jistě více přesvědčených marxistů na Západě než na Východě. Ve středovýchodní Evropě získával marxismus srdce lidí po první světové válce, pak v době velké hospodářské krize třicátých let a pak po druhé světové válce. Rok 1968 znamenal pro mnoho již pochybujících marxistů v sovětském bloku poslední naději, že by marxismus mohl nabýt věrohodnější politické inkarnace. Rozdrcení „Pražského jara“ vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 znamenalo nejen v Československu pro naprostou většinu „věřících komunistů“ konečné vystřízlivění. Troufám si tvrdit, že

v posledních dvaceti letech existence komunistické říše byl marxismus už jen rituálním ornamentem cynické a pragmatické politiky; v jeho ideály v naprosté většině nevěřili ani sami velebnější komunistické propagandy. Tajemstvím dlouhého trvání komunistického režimu byl spíše nepsaný „tajný pakt“ mezi vládami a ovládanými: budou-li se lidé chovat konformně a nebudou-li se dožadovat svých práv a svobod, pak budou mít zajištěny „sociální jistoty“ a režim bude tolerovat mnoho věcí, včetně špatné pracovní morálky a drobného rozkrádání „společného vlastnictví“. K jakému typu korupce tento pakt vedl, je dnes zřejmé.

Tedy zpět k našemu tématu: Prvním úkolem katolických univerzit v „nové Evropě“ je přesvědčivě prokázat, že slovo „katolický“ má v označení univerzity zcela jiný význam než slovo „marxistický“ v názvu komunistických vzdělávacích institucí. Je třeba dokázat, že katolické křesťanství není ideologie.

Katolické univerzity mezi katolicismem a katolicitou

Neopomněl jsem se již pochlubit, že v mé vlasti byla založena univerzita již v roce 1348; je to nejstarší univerzita ve středovýchodní Evropě. Tenkrát nepotřebovala být označována za „katolickou“. Napadá mne: Nevzniká označení „katolická univerzita“ – a celý kulturně-politický koncept, který je za tímto značením – až v době, kdy je katolická církev zproblematizována, otrřesena a oslabena – v době, kdy na místo „katolicity“ nastupuje „katolicismus“?

Měl pravdu, či ne? To je otázka. Jisté je jen jedno: protiklad tíha – lehkost je nejtajemnější a nejmnohovýznamnější ze všech protikladů.

3

Myslím na Tomáše už řadu let, ale teprve ve světle této úvahy jsem ho uviděl jasně. Viděl jsem ho, jak stojí u okna svého bytu a dívá se přes dvůr na zeď protějšího činžáku a neví, co má dělat.

Potkal Terezu poprvé asi před třemi týdny v jednom malém českém městě. Byli spolu sotva hodinu. Doprovázela ho na nádraží a čekala s ním až do chvíle, kdy nasedl do vlaku. O deset dnů později přijela za ním do Prahy. Milovali se spolu ještě téhož dne. V noci dostala horečku a zůstala pak celý týden s chřipkou v jeho bytě.

Pocítil tehdy nevysvětlitelnou lásku k té téměř neznámé dívce; zdálo se mu, že je to dítě, které někdo položil do ošatky vytržené smolou a poslal po vodě řeky, aby je Tomáš vylovil na břeh své postele.

Zůstala u něho týden, než se uzdravila, a pak zase odjela do svého města vzdáleného dvě stě kilometrů od Prahy. A tehdy přišla ta chvíle, o které jsem mluvil a která mi připadá jako klíč k jeho životu: stojí u okna, dívá se do dvora na zeď protějšího činžáku a přemýšlí:

Má ji pozvat do Prahy natrvalo? Báł se té odpovědnosti. Kdyby ji teď k sobě pozval, přijela by za ním, aby mu nabídla celý svůj život.

Anebo se jí už nemá hlásit? To by znamenalo, že Tereza zůstane servírkou v restauraci jednoho zapadlého města a on jí už nikdy neuvidí.

Chtěl, aby za ním přijela, anebo nechtěl?

Díval se do dvora na protější zeď a hledal odpověď.

Vzpomínal si znovu a znovu, jak ležela na jeho gauči; nepřipomínala mu nikoho z jeho předchozího života. Nebyla to ani

[14]

[15]

milenka ani manželka. Bylo to dítě, které vytáhl z ošatky vytřené smolou a položil na břeh své postele. Uspěl. Přiklekl k ní. Její horečnatý dech se zrychlil a ozvalo se slabounké zaupění. Přitiskl svou tvář k její a šeptal jí do spánku uklidňující slova. Po chvíli cítil, že se její dech klidní a její tvář se maně pozvedá k jeho tváři. Cítil z jejích úst jemný pach horečky a vdechoval ho, jako by se chtěl naplnit důvěrností jejího těla. A v té chvíli si představil, že je u něho už mnoho let a že umírá. Měl náhle jasný pocit, že by její smrt nepřelil. Položil by se vedle ní a chtěl by zemřít s ní. Pohnut tou představou, vtiskl v té chvíli tvář do polštáře vedle její hlavy a dlouho tak zůstal.

Stál teď u okna a dovolával se té chvíle. Co to mohlo být jiné- ho než láska, která se mu takto přišla dát poznat?

Ale byla to láska? Pociť, že chce umřít vedle ní, byl evidentně neuměřený: vždyť se s ní tehdy viděl teprve podruhé v životě! Nebyla to tedy jen hysterie člověka, který si v hloubi duše uvědomoval svou neschopnost lásky, a začal ji proto sám sobě předstírat? Jeho podvědomí bylo přitom tak zbabělé, že si zvolilo ke své komedii právě tuto ubohou servírku ze zapadlého města, která neměla skoro žádnou šanci vstoupit do jeho života!

Díval se do dvora na špinavou zeď a uvědomoval si, že neví, byla-li to hysterie, nebo láska.

A bylo mu líto, že v takové situaci, kdy skutečný muž by uměl okamžitě jednat, on váhá a zbavuje tak nejkrásnější chvíli, jakou kdy zažil (klečel u jejího lůžka a zdálo se mu, že by ne- přežil její smrt), jejího významu.

Zlobil se na sebe, a pak ho napadlo, že je to vlastně docela přirozené, že neví, co chce:

Člověk nikdy nemůže vědět, co má chtít, protože žije jen jeden den život a nemůže ho nijak porovnávat se svými předchozími životy, ani ho opravit v následujících životech.

Je lepší být s Terezou, anebo zůstat sám?

Neexistuje žádná možnost ověřit, které rozhodnutí je lepší,

protože neexistuje žádná srovnání. Člověk žije všechno hned napoprvé a bez přípravy. Jako kdyby herec hrál představení bez jakékoli zkoušky. Ale za co může život stát, je-li první zkouška na život už životem samým? Život se proto vždycky podobá skice. Ale ani „skica“ není přesné slovo, protože skica je vždycky náčrtem něčeho, přípravou na obraz, kdežto skica, již je náš život, je skicou k ničemu, náčrtem bez obrazu.

Einmal ist keinmal, říká si Tomáš německé úsloví. Co se uděje jen jednou, jako by se nestalo nikdy. Smí-li člověk žít jen jeden život, je to, jako by nežil vůbec.

implies a perspective from which things appear other than as we know them: they appear without the mitigating circumstance of their transitory nature. This mitigating circumstance prevents us from coming to a verdict. For how can we condemn something that is ephemeral, in transit? In the sunset of dissolution, everything is illuminated by the aura of nostalgia, even the guillotine.

Not long ago, I caught myself experiencing a most incredible sensation. Leafing through a book on Hitler, I was touched by some of his portraits: they reminded me of my childhood. I grew up during the war; several members of my family perished in Hitler's concentration camps; but what were their deaths compared with the memories of a lost period in my life, a period that would never return?

This reconciliation with Hitler reveals the profound moral perversity of a world that rests essentially on the non-existence of return, for in this world everything is pardoned in advance and therefore everything cynically permitted.

2

If every second of our lives recurs an infinite number of times, we are nailed to eternity as Jesus Christ was nailed to the cross. It is a terrifying prospect. In the world of eternal return the weight of unbearable responsibility lies heavy on every move we make. That is why Nietzsche called the idea of eternal return the heaviest of burdens (*das schwerste Gewicht*).

If eternal return is the heaviest of burdens, then our lives can stand out against it in all their splendid lightness.

But is heaviness truly deplorable and lightness splendid? The heaviest of burdens crushes us, we sink beneath it, it

pins us to the ground. But in the love poetry of every age, the woman longs to be weighed down by the man's body. The heaviest of burdens is therefore simultaneously an image of life's most intense fulfillment. The heavier the burden, the closer our lives come to the earth, the more real and truthful they become.

Conversely, the absolute absence of a burden causes man to be lighter than air, to soar into the heights, take leave of the earth and his earthly being, and become only half real, his movements as free as they are insignificant.

What then shall we choose? Weight or lightness?

Parmenides posed this very question in the sixth century before Christ. He saw the world divided into pairs of opposites: light/darkness, fineness/coarseness, warmth/cold, being/non-being. One half of the opposition he called positive (light, fineness, warmth, being), the other negative. We might find this division into positive and negative poles childishly simple except for one difficulty: which one is positive, weight or lightness?

Parmenides responded: lightness is positive, weight negative.

Was he correct or not? That is the question. The only certainty is: the lightness/weight opposition is the most mysterious, most ambiguous of all.

3

I have been thinking about Tomas for many years. But only in the light of these reflections did I see him clearly. I saw him standing at the window of his flat and looking across the courtyard at the opposite walls, not knowing what to do.

He had first met Tereza about three weeks earlier in a

small Czech town. They had spent scarcely an hour together. She had accompanied him to the station and waited with him until he boarded the train. Ten days later she paid him a visit. They made love the day she arrived. That night she came down with a fever and stayed a whole week in his flat with the flu.

He had come to feel an inexplicable love for this all but complete stranger; she seemed a child to him, a child someone had put in a bulrush basket daubed with pitch and sent downstream for Tomas to fetch at the riverbank of his bed.

She stayed with him a week, until she was well again, then went back to her town, some hundred and twenty-five miles from Prague. And then came the time I have just spoken of and see as the key to his life: Standing by the window, he looked out over the courtyard at the walls opposite him and deliberated.

Should he call her back to Prague for good? He feared the responsibility. If he invited her to come, then come she would, and offer him up her life.

Or should he refrain from approaching her? Then she would remain a waitress in a hotel restaurant of a provincial town and he would never see her again.

Did he want her to come or did he not?

He looked out over the courtyard at the opposite walls, seeking an answer.

He kept recalling her lying on his bed; she reminded him of no one in his former life. She was neither mistress nor wife. She was a child whom he had taken from a bulrush basket that had been daubed with pitch and sent to the riverbank of his bed. She fell asleep. He knelt down next to her. Her feverous breath quickened and she gave out a weak moan. He pressed his face to hers and whispered calming

words into her sleep. After a while he felt her breath return to normal and her face rise unconsciously to meet his. He smelled the delicate aroma of her fever and breathed it in, as if trying to glut himself with the intimacy of her body. And all at once he fancied she had been with him for many years and was dying. He had a sudden clear feeling that he would not survive her death. He would lie down beside her and want to die with her. He pressed his face into the pillow beside her head and kept it there for a long time.

Now he was standing at the window trying to call that moment to account. What could it have been if not love declaring itself to him?

But was it love? The feeling of wanting to die beside her was clearly exaggerated: he had seen her only once before in his life! Was it simply the hysteria of a man who, aware deep down of his inaptitude for love, felt the self-deluding need to simulate it? His unconscious was so cowardly that the best partner it could choose for its little comedy was this miserable provincial waitress with practically no chance at all to enter his life!

Looking out over the courtyard at the dirty walls, he realized he had no idea whether it was hysteria or love.

And he was distressed that in a situation where a real man would instantly have known how to act, he was vacillating and therefore depriving the most beautiful moments he had ever experienced (kneeling at her bed and thinking he would not survive her death) of their meaning.

He remained annoyed with himself until he realized that not knowing what he wanted was actually quite natural.

We can never know what to want, because, living only one life, we can neither compare it with our previous lives nor perfect it in our lives to come.

Was it better to be with Tereza or to remain alone?

to make him think she had just happened to drop in, things had just worked out that way: she was in Prague on business, perhaps (at this point she became rather vague) to find a job.

Later, as they lay naked and spent side by side on the bed, he asked her where she was staying. It was night by then, and he offered to drive her there. Embarrassed, she answered that she still had to find a hotel and had left her suitcase at the station.

Only two days ago, he had feared that if he invited her to Prague she would offer him up her life. When she told him her suitcase was at the station, he immediately realized that the suitcase contained her life and that she had left it at the station only until she could offer it up to him.

The two of them got into his car, which was parked in front of the house, and drove to the station. There he claimed the suitcase (it was large and enormously heavy) and took it and her home.

How had he come to make such a sudden decision when for nearly a fortnight he had wavered so much that he could not even bring himself to send a postcard asking her how she was?

He himself was surprised. He had acted against his principles. Ten years earlier, when he had divorced his wife, he celebrated the event the way others celebrate a marriage. He understood he was not born to live side by side with any woman and could be fully himself only as a bachelor. He tried to design his life in such a way that no woman could move in with a suitcase. That was why his flat had only the one bed. Even though it was wide enough, Tomas would tell his mistresses that he was unable to fall asleep with anyone next to him, and drive them home after midnight. And so it was not the flu that kept him from sleeping with Tereza on

There is no means of testing which decision is better, because there is no basis for comparison. We live everything as it comes, without warning, like an actor going on cold. And what can life be worth if the first rehearsal for life is life itself? That is why life is always like a sketch. No, 'sketch' is not quite the word, because a sketch is an outline of something, the groundwork for a picture, whereas the sketch that is our life is a sketch for nothing, an outline with no picture.

Einmal ist keimmal, says Tomas to himself. What happens but once, says the German adage, might as well not have happened at all. If we have only one life to live, we might as well not have lived at all.

4

But then one day at the hospital, during a break between operations, a nurse called him to the telephone. He heard Tereza's voice coming from the receiver. She had phoned him from the railway station. He was overjoyed. Unfortunately, he had something on that evening and could not invite her to his place until the next day. The moment he hung up, he reproached himself for not telling her to go straight there. He had time enough to cancel his plans, after all! He tried to imagine what Tereza would do in Prague during the thirty-six long hours before they were to meet, and had half a mind to jump in his car and drive through the streets looking for her.

She arrived the next evening, a handbag dangling from her shoulder, looking more elegant than before. She had a thick book under her arm. It was *Anna Karenina*. She seemed in a good mood, even a little boisterous, and tried

POVODŇOVÉ SITUACE V ROCE 2006

4.

4.1 Průběh povodní

Rok 2006 byl specifický množstvím povodní. Průchod povodní způsobil v korytech vodních toků rozsáhlé nátrže a poruchy opevnění břehů, výmoly a rozsáhlá poškození vodních děl. Podélná i plošná eroze vytvořila v korytech vodních toků nánosy, které omezují průchodnost vody korytem a mohou být příčinou rychlého vybřežení i při malých průtocích.

Opravy povodní poškozeného majetku státu, s nímž mají právo nebo příslušnost hospodařit s.p. Povodí a organizační složka státu ZVHS, bylo nutné urychleně zajistit z důvodu zamezení vzniku druhotných škod v důsledku zhoršeného průtočného profilu koryt vodních toků a snížené funkčnosti objektů na tocích. To nebylo možné zajistit bez finanční spoluúčasti státu.

Povodeň z března až dubna 2006

Povodeň z března – dubna roku 2006 byla výrazná svým rozsahem (neboť zasáhla téměř celé území ČR) a rovněž délkou trvání vysokých průtoků, které sice nedosáhly extrémních průtokových hodnot, nicméně byly zaznamenány mimořádné objemy povodňových vln.

Koncem března (od 24.3.2006) došlo k výraznému oteplení vzduchu a následně k velmi intenzivnímu odtávání sněhové pokrývky, což mělo za následek výrazné zvýšení průtoků ve vodních tocích. Tento nepříznivý stav v několika lokalitách ještě zhoršily vydatné dešťové srážky.

Vzhledem k povodňové situaci vyhlásila vláda svým usnesením č. 351 ze dne 2.4.2006 nouzový stav v 7 krajích České

republiky: na území Jihočeského, Středočeského, Ústeckého, Pardubického, Jihomoravského, Olomouckého a Zlínského kraje. Tento stav byl prodloužen vládním usnesením č. 380 ze dne 5.4.2006 a následně definitivně ukončen dne 19.4.2006 ve 24.00 hodin.

Škody na státním vodohospodářském majetku byly zjišťovány na základě Příkazu náměstka ministra zemědělství č. 3/2006 - k zjišťování následků povodně na státním vodohospodářském majetku. Pro zjišťování škod místním šetřením byly sestaveny povodňové komise, v nichž byli kromě pracovníků správců vodních toků také zástupci příslušného vodoprávního úřadu a případně zástupci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen „AOPK“), Správy chráněných krajinných oblastí nebo národních parků. Tyto komise vyhotovily protokoly z místního šetření o zjištění rozsahu povodňových škod.

Povodeň z května až června 2006

V průběhu května bylo v několika časových vlnách vydatnými dešti zasaženo území povodí Moravy, kde povodeň způsobila škody převážně na drobných vodních tocích. Další zasaženou oblastí bylo především povodí horní Vltavy a povodí Berounky.

Nejvýrazněji byl postižen územní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany a oblast Brd. Touto vydatnou srážkou bylo rovněž částečně zasaženo i území jižních Čech (zejména Tábořsko), ale i část okresu Praha – západ, kde srážka způsobila velké škody zejména na Únětickém potoce, který je recipientem odváděných srážkových vod a vypouštěných odpadních vod z čistírny odpadních vod (dále jen „ČOV“) a čistírny kontaminovaných vod letiště Praha – Ruzyně – SEVER.

Škody na státním vodohospodářském majetku byly zjišťovány na základě Příkazu náměstka ministra zemědělství č. 4/2006 –

k zjišťování následků povodně na státním vodohospodářském majetku. Opět byly sestaveny povodňové komise, které vyhotovily protokoly z místního šetření o zjištění rozsahu povodňových škod.

Povodně z července až srpna 2006

V období těchto letních měsíců byla vydatnými lokálními dešti zasažena velká část území ČR, především povodí Labe. Tyto deště způsobily rozlití toků ze svých koryt a tím způsobily škody na státním vodohospodářském majetku. Pro zjištění rozsahu škod na státním vodohospodářském majetku byl vydán Příkaz náměstka ministra zemědělství č. 5/2006 – k zjišťování následků povodně na státním vodohospodářském majetku, který přikazoval s.p. Povodí, Lesům ČR, s.p. a ZVHS neprodleně po skončení povodňového stavu zřídit pracovní komise pro ocenění následků povodňových škod, které následně vyhotovily protokoly z místního šetření o zjištění rozsahu povodňových škod.

4.2 Odstraňování povodňových škod

Celkové škody na státním vodohospodářském majetku po výše uvedených povodních byly v roce 2006 vyčísleny na částku přes 2,5 mld. Kč.

Na odstraňování následků povodní roku 2006 vláda ČR schválila Usnesením vlády č. 670/2006 ze dne 31.5.2006 prostředky ze státního rozpočtu ve výši cca 1,9 mld. Kč, z toho bylo určeno na odstranění následků povodní na státním vodohospodářském majetku 1 579,3 mil. Kč. Zbývající část se týká zejména zemědělského a lesního majetku.

PRIORITNÍ ÚKOLY VE VODNÍM HOSPODÁŘSTVÍ

5.

5.1 Reportingová povinnost ČR k EU

Příprava a zpracování zpráv za jednotlivé směrnice EU pro Evropskou komisi probíhaly i v roce 2006 v souladu s plněním úkolů vyplývajících z implementačního plánu pro oblast životního prostředí a z požadavků Rámcové směrnice.

V únoru 2006 byla Evropské komisi předána Zpráva o jakosti pitné vody v ČR za období 2002 – 2004 podle Směrnice č. 98/83/ES, ve formátu rozhodnutí komise 95/337/ES. Gestorem směrnice je MZd ve spolupráci s MZe, MŽP a Státní ústav pro jadernou bezpečnost. ČR je podle článku 13 Směrnice 98/83/ES, o jakosti vody určené pro lidskou spotřebu, povinna podávat

Evropské komisi každé tři roky zprávu o jakosti pitné vody. V roce 2006 bylo připraveno první takovéto hlášení zahrnující období let 2002 – 2004. Jelikož doposud nebyl stanoven formát podávání zpráv podle této směrnice, určila Evropská komise, že zpráva bude podána ve formátu směrnice předchozí. Směrnice 98/83/ES vyžaduje hlášení o všech jednotlivých zdrojích vody s průměrnou kapacitou nad 1 000 m³ denně nebo těch, které využívá více jak 5 000 osob (tzv. zásobovací oblasti).

Zpráva zpracovaná pro ukazatele dané přílohou I. směrnice obsahuje souhrnné informace za ČR. Podává obecné informace o právních předpisech přijatých v ČR ke splnění požadavků směrnice, včetně přijatých limitů pro jednotlivé ukazatele stanovované v pitné vodě a stručnou informaci o systému kontroly jakosti vody.

Při zpracování dat bylo zjištěno, že v ČR je 268 zásobovacích oblastí s denní kapacitou nad 1 000 m³ (nebo využívaných více než 5 000 osobami), které zásobují přibližně 7,3 mil. obyvatel, tj. zhruba 72 % populace. Odhadnuté množství dodávané vody v těchto zásobovacích oblastech je přibližně 532 mil. m³/rok. Z hlediska původu pitné vody je ve zprávě konstatováno, že 35,96 % populace je zásobeno z povrchových zdrojů, 32,81 % z podzemních a 31,23 % ze zdrojů smíšených.

Další část zprávy obsahuje přehled o celkové kvalitě pitné vody a její kontrole, např. počet měření provedených v jednotlivých ukazatelích, počet vyhovujících a nevyhovujících výsledků, seznam udělených výjimek, seznam všech zdrojů (zásobovaných oblastí), kde došlo k překročení limitů daných přílohou I směrnice, včetně zjištěné minimální, průměrné a maximální koncentrace v daném ukazateli (podrobnější informace lze nalézt na stránkách – www.szu.cz, www.mzcr.cz).

V roce 2006 byla zpracována Zpráva ČR o implementaci směrnice Rady 76/160/EHS, o jakosti vody ke koupání (gestorem směrnice je MZd, zpráva byla vypracována ještě v souladu s touto směrnicí, která však v roce 2006 byla nahrazena novou směrnicí č. 2006/7/ES, o řízení jakosti vod ke koupání). Zpráva o kvalitě vody využívané pro koupání osob a její nejdůležitější charakteristiky za rekreační sezónu 2006 byla předána Evropské komisi v prosinci 2006. Zpráva je každoročně po zpracování výsledků vyvěšena na portálu Evropské komise (<http://ec.europa.eu>). Rekreační vody využívané ke koupání osob ve volné přírodě jsou v ČR rozděleny na povrchové vody využívané ke koupání osob,

Cidlina, Sárý

tzv. koupací oblasti (výčet je dán vyhláškou č. 159/2003 Sb., kterou se stanoví povrchové vody využívané ke koupání osob, ve znění vyhlášky č. 168/2006 Sb.) a dále koupaliště ve volné přírodě, provozované ve smyslu zákona č. 258/2000 Sb. Pro účely směrnice Rady 76/160/EHS, o jakosti vody ke koupání, byly v roce 2006 hlášeny výsledky kvality vody ze 188 míst využívaných ke koupání osob. Mapu umístění lokalit lze nalézt na internetových stránkách – www.voda.env.cz, www.voda.mze.cz. Oproti roku 2005 došlo k celkovému navýšení o 12 lokalit, přičemž přibýlo 30 nových míst a 18 lokalit bylo vyřazeno. Hlavním důvodem pro vyřazení bylo nízké rekreační využití. Vyřazeny byly také koupací vody na vybetonovaných neprůtočných nádržích, které svým charakterem připomínají spíše plavecké bazény. Na nádrži Slezská Harta byl s ohledem na dobrou kvalitu vody redukován počet odběrových míst.

Ze závěrečné zprávy o jakosti vod ke koupání, zaslané Evropské komisi, vyplývá, že jakost vody ke koupání v oblastech hlášených do EU, má v ČR zvyšující se trend. Kvalita vody se zlepšila ve 38 lokalitách sledovaných též v roce 2005. To znamenalo nárůst počtu oblastí, které vyhověly požadavkům směrnice o 11 %. Současně se snížil počet nedostatečně vzorkovaných míst. Z nových 30 lokalit jich požadavkům směrnice vyhovělo 25. Nejčastější problémy s jakostí vody souvisejí s masovým výskytem sinic, který na některých lokalitách vedl k vyhlášení zákazu koupání. V koupací sezóně 2006 bylo vyhlášeno celkem 18 zákazů koupání, všechny z důvodu masového výskytu sinic (z toho 3 na koupalištích ve volné přírodě a 15 v koupacích oblastech). Limitní hodnoty pro ukazatel „sinice“ jsou dány přílohou č. 2 vyhlášky č. 135/2004 Sb., kterou se stanoví hygienické požadavky na koupaliště, sauny a hygienické limity písku v pískovištích venkovních hracích ploch. Limity pro tento ukazatel byly zmíněnou vyhláškou nastaveny v souladu s doporučením Světové zdravotnické organizace (WHO), tj. třístupňové hodnocení jakosti vody, kdy zákaz je vydáván v případě, že vizuálním hodnocením je posouzena přítom-

nost vodního květu. Z důvodu mikrobiologické kvality vody nebyl v koupací sezóně 2006 na těchto lokalitách vydán žádný zákaz koupání.

Vzhledem k požadavkům české legislativy byla zjištěna nevyhovující kvalita vod v určitých koupacích místech i v určitých koupacích obdobích, způsobená zejména přemnožením sinic vlivem vyšší teploty vody a zvýšeným obsahem živin (zejména fosforu). Specifická opatření, zaměřená na určitá koupací místa, nebyla vzhledem k charakteru znečištění prozatím přijata. S přihlédnutím k tomu, že ČR počtem vydaných zákazů značně překračuje evropský průměr, bude nutno provést vyhodnocení stávajícího stavu. V případě, že budou přijata nápravná opatření specifického charakteru, budou zapracována do příslušného plánu oblasti povodí.

Mikrobiologická nebo fyzikálně chemická kvalita vody v koupacích místech ČR splňovala za hodnocené období požadavky směrnice Rady 76/160/EHS o jakosti vody ke koupání.

Koncem roku 2006 probíhala příprava Zprávy podle článku 17 Směrnice Rady č. 91/271/EHS, o čištění městských odpadních vod, resp. aktualizace Zprávy z roku 2004. Aktualizovaná Zpráva ČR o programech implementace Směrnice se podle požadavků Evropské komise vztahuje k 31.12.2004 a dále zahrnuje údaje k termínům stanoveným ve Smlouvě o přistoupení pro přechodná období k této Směrnici (31.12.2006 a 31.12.2010).

Pro aglomerace nad 10 000 EO mělo ČR zajistit soulad se Směrnicí pro 18 vyjmenovaných aglomerací ke dni přistoupení (1.5.2004), pro 36 dalších aglomerací do 31.12.2006 (celkem 54 aglomerací) a pro zbylé aglomerace této velikosti do 31.12.2010. Jedná se o těchto 54 aglomerací: Kuřim, Přelouč, Vlašim, Sušice, Turnov, Kralupy nad Vltavou, Český Těšín, Hranice, Třinec, Orlová, Šumperk, Krnov, Uherské Hradiště, Karviná, Znojmo, Olomouc, České Budějovice, Brno, Bystřice pod Hostýnem, Rychnov nad Kněžnou, Frenštát pod Radhoštěm, Uničiv, Kyjov, Vysoké Mýto, Zábřeh, Vrchlabí, Veselí nad Moravou, Lovosice, Roudnice nad Labem, Ústí nad Orlicí, Vyškov, Litoměřice, Moravská Třebová, Žďár nad Sázavou, Písek, Polička,

Bruntál, Kopřivnice, Rakovník, Nový Jičín, Vsetín, Kolín, Benešov, Chrudim, Trutnov, Kroměříž, Hodonín, Děčín, Teplice, Most, Přerov, Havířov, Zlín a Ústí nad Labem. V těchto aglomeracích ČOV splňují požadavky Směrnice a procento obyvatel napojených na ČOV s tím, že zbývající procento obyvatel je řešeno individuálním způsobem čištění a výhledově se může na ČOV napojit.

5.2 Projekt Informační systém veřejné správy – VODA

Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo životního prostředí pokračovalo v roce 2006 v realizaci meziresortního projektu s názvem Informační systém veřejné správy – VODA, který byl oficiálně zahájen v roce 2005. Systémové budování Centrální evidence vodních toků se stalo základním prvkem prací v roce 2006. Hlavním cílem tohoto meziresortního projektu ISVS – VODA nadále zůstává snaha poskytnout odborné a široké veřejnosti dostatek věrohodných a relevantních informací o vodách pro rozhodování, vzdělávání a obecnou informovanost, pokud možno unifikovaně, efektivně a na jednom místě.

Jednotlivé resorty, tj. MZe a MŽP realizují a financují (na základě schválených dokumentů v Řídícím výboru projektu a poradě vedení ministerstva), své projektové úlohy. Přehled všech projektových úloh (evidencí) z oblasti vodního hospodářství, které mají resorty za povinnost zveřejňovat v rámci ISVS uvádí ustanovení § 21 vodního zákona. Rozsah údajů v jednotlivých evidencích stavu povrchových a podzemních vod, způsob zpracování, ukládání a předávání těchto údajů do ISVS je obsažen ve vyhlášce č. 391/2004 Sb.

Na základě schválených dokumentů a vytvořené tříúrovňové organizační struktury proběhla v roce 2006 dvě jednání Řídícího výboru projektu, dvě jednání Koordinačního týmu projektu a prů-

112

FLOOD SITUATION IN 2006

4.

4.1 Course of floods

The year 2006 was specific in terms of the amount of flooding. The passage of the floods caused extensive damage to riverbeds and faults in bank reinforcements, potholes and extensive damage to waterworks. Longitudinal and area erosion formed deposits in riverbeds which restricted the passage of water in the bed and could cause rapid bursting of banks even when there is only a small increase in flows.

In order to limit the secondary damage resulting from a worsened flow profile of riverbeds and reduced functionality of objects on watercourses, it was necessary to ensure prompt repairs to flood damaged state property which state river board corporations or the AWMA are authorised or competent to manage. It was not possible to ensure this without the financial participation of the state.

Flood from March to April 2006

The flood from March – April 2006 was striking in its scope (because it impacted virtually the entire territory of the Czech Republic) and also in the duration of high flows, where, although they did not reach extreme flow values, extraordinary volumes of flood waves were recorded.

At the end of April (from 24.3.2006) there was a marked warming of the air and subsequent intense thaw of snow cover, which resulted in a marked increase in flow in watercourses. This adverse state was made worse in several localities by heavy rainfall.

In view of the flood situation, by its resolution No 351 from 2.4.2006, the

government declared a state of emergency in seven regions of the Czech Republic – the South Bohemia, Central Bohemia, Ústí nad Labem, Pardubice, South Moravia, Olomouc and Zlín regions. This state was extended by government resolution No 380 from 5.4.2006 and then definitively terminated on 19.4.2006 at 24:00.

Damage to state water management assets was ascertained on the basis of Order of the Under Secretary of State for Agriculture No 3/2006 – for ascertaining the consequences of the flood for water management assets. In order to ascertain the damage by a local investigation, flood commissions were assembled which contained workers of the watercourse managers and also representatives of the relevant water management authority and as needs be representatives of the Countryside and Nature Protection Agency (referred to hereinafter as the „CNPA“), administrations of protected countryside areas or national parks. These commissions made out protocols from the local investigation into the ascertaining of the extent of flood damage.

Flood from May to June 2006

In the course of May, the territory of the Morava catchment area was impacted by several waves of heavy rain, and the flood caused damage primarily to small watercourses. The catchment area of the upper Vltava and the catchment area of the Berounka were the other areas primarily affected.

The worst affected places were the territorial area of the municipality with expanded competence Rokycany and the area of Brdy. The territory of southern Bohemia (in particular the Tábor area) was also partly affected by this heavy rainfall, but so was part of the

district of Prague West, where the rain caused great damage in particular to the Únětický Stream, which is a recipient of drained rainwater and discharged waste water from the waste water treatment plant (referred to hereinafter as the „WWTP“) and contaminated water treatment plant of the airport Prague – Ruzyně – NORTH.

Damage to state water management assets was ascertained on the basis of the Order of the Minister of Agriculture No 4/2006 – for ascertaining the consequences of floods to state water management assets. Once again flood commissions were assembled which made out protocols from the local investigation into the ascertaining of the extent of flood damage.

Floods from July to August 2006

In the period of these summer months a large part of the territory of the Czech Republic was impacted by heavy local rainfall, but this primarily affected the catchment area of the Elbe. This rainfall caused rivers to burst their banks and thus cause damage to state water management assets. In order to ascertain the extent of damage to state water management assets, Order of the Under Secretary of State for Agriculture No 5 – for ascertaining the consequences of the flood for water management assets was issued which ordered that as soon as the flood state ended the state river board corporations, the Forests of the Czech Republic, s.e. and the AWMA should establish working committees to appraise the consequences of flood damage, and these then made out protocols from a local investigation concerning the ascertaining of extent of flood damage.

PRIORITY TASKS IN WATER MANAGEMENT

5.

5.1 Priority tasks in water management

The preparation and processing of reports for the individual EU directives for the European Commission was also performed in 2006 in compliance with the performance of tasks arising from the implementation plan for the area of the environment and from the requirements of the Framework Directive.

In February 2006 the European Commission was given the Report on Drinking Water Quality in the Czech Republic for the period 2002 – 2004 pursuant to Directive No 98/83/EC, in the format of the decision of the Commission 95/337/EC. The authority responsible for the directive is the MoH in

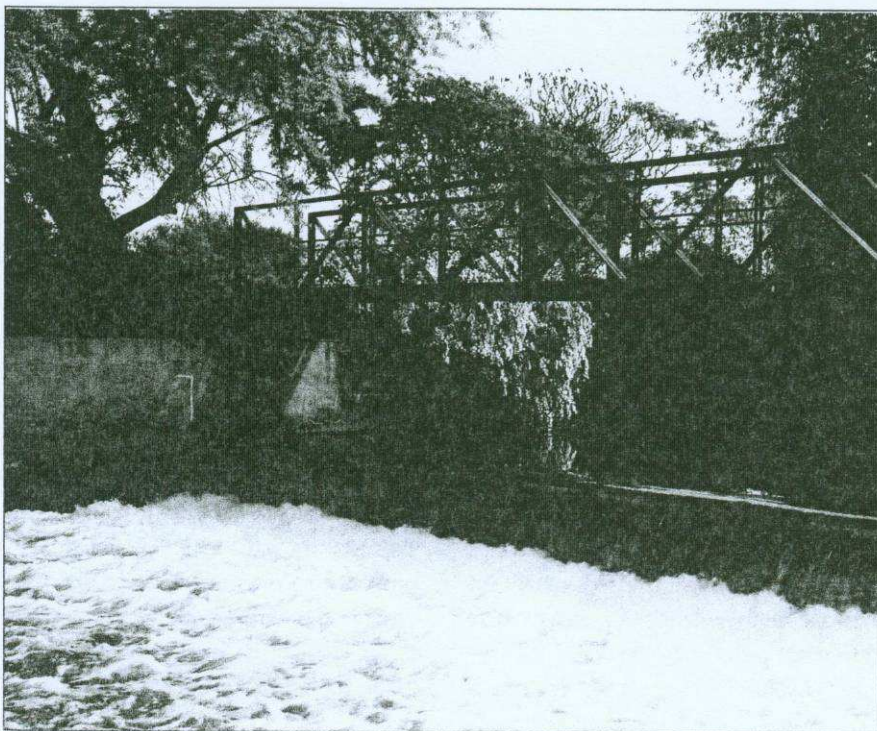
cooperation with the MoA, MoE and the State Nuclear Safety Institute. Pursuant to article 13 of Directive of 98/83/EC, on the quality of water intended for human consumption, the Czech Republic is obliged to give the European Commission a report on drinking water quality every three years. In 2006 the first such report was prepared, summarising the period of the years 2002 – 2004. As no format had been designated for the submission of reports pursuant to this directive, the European Commission designated that this report will be submitted in the format of the previous directive. Directive 98/83/EC requires reports on all the individual sources of water with an average capacity in excess of 1 000 m³ per day or those used by more than 5000 inhabitants (so-called supply area).

The report, processed for indicators given by annex I to the Directive, contains summarised information for the Czech Republic. It gives general information about the legal regulations adopted in the Czech Republic in order to meet the requirements of the directive, including adopted limits for the individual indicators designated in drinking water and brief information about the water quality control system.

When processing data it was ascertained that in the Czech Republic there are 268 supply areas with a daily capacity above 1 000 m³ (or used by more than 5000 persons), supplying approximately 7.3 million inhabitants, i.e., approximately 72 % of the population. The estimated amount of supplied water in these supply areas is approximately 532 million m³/year. From the aspect of the origin of drinking water, the report states that 35.96 % of the population is supplied from surface sources, 32.81 % from underground sources, and 31.23 % from mixed sources.

Another part of the report contains an overview of the overall quality of drinking water and its inspection, for example, number of tests performed in the individual indicators, number of compliant and non-compliant results, list of granted exceptions, list of all sources (supply areas) where there was an exceeding of the limits given by annex I of this directive, including ascertained minimum, average and maximum concentrations in the given indicator (more detailed information can be found on the pages of www.szu.cz, www.mzcr.cz).

In 2006 the Report of the Czech Republic on the implementation of Council Directive 76/160/EEC, concer-

Cidlina river, Sáry

ning the quality of bathing water (the department responsible for the directive is the MoH, the report was processed in compliance with this directive, but in 2006 it was replaced by the new directive No 2006/7/EC, concerning the management of bathing water quality) was processed. The report on the quality of water used for the bathing of people and its most important characteristics for the recreational season 2006 was given to the European Commission in December 2006. The report is displayed every year on the portal of the European Commission (<http://ec.europa.eu>) after the incorporation of results. In the Czech Republic, natural recreational water used for the bathing of persons is divided up into surface water used for the bathing of persons, i.e., bathing areas (the list is given by Decree No 159/2003 Coll., which designates the surface water used for the bathing of persons, as amended by Decree No 168/2006 Coll.) and also natural bathing areas, operated in the sense of Act No 258/2000 Coll. For the purposes of Council Directive 76/160/EEC, concerning the quality of

bathing water, in 2006 the results of water quality were announced from 188 places used for the bathing of persons. A map of the localities can be found on the internet pages www.voda.mze.cz. In contrast with 2005, there was an overall increase by 12 localities, and 30 new places were added and 18 removed. The main reason for the removal was the low recreational use. Bathing water in concrete-lined reservoirs without a through flow, which have more of the character of a swimming pool, were excluded. At the reservoir Slezská Harta the number of consumption points was reduced with regard to the good quality of the water.

From the final report on the quality of bathing water sent to the EC it is evident that the quality of bathing water in areas announced for the EU displays an increasing trend in the Czech Republic. Water quality improved in 38 localities also monitored in 2005. This meant an increase in the number of areas which complied with the directive's requirements by 11 %. At the same time there was a reduction in the number of insufficiently sampled places. Out of 30 new

localities, 25 complied with the requirements of the directive. The most frequent problems with water quality were associated with the mass incidence of cyanobacteria, which lead to a bathing ban in certain areas. In the bathing season 2006 a total of 18 bathing bans were announced, all as the result of a mass incidence of cyanobacteria (of which 3 were at natural bathing places and 15 in bathing areas. The limit values for the indicator „cyanobacteria“ are given by annex No 2 of Decree No 135/2004 Coll., which designates the hygiene requirements for bathing places and saunas, and the hygiene limits of sand in sandpits of external play areas. The limits for this indicator were set by the decree referred to in compliance with the recommendation of the World Health Organisation (WHO), i.e., three-stage evaluation of water quality, where a ban is issued if the presence of aquatic bloom is evaluated by a visual inspection. No bathing ban was issued in the bathing season of 2006 in these localities as a result of microbiological water quality.

115

In view of the requirements of Czech legislation, non-compliant water quality was ascertained in certain bathing places and in certain bathing periods caused primarily by the excessive reproduction of cyanobacteria as a result of higher water temperature and nutrient (in particular phosphor) content. Specific measures focussing on certain bathing places have not yet been adopted in view of the character of the pollution. With regard to the fact that the number of issued bans in the Czech Republic far exceeds the European average, it will be necessary to perform an evaluation of this state. In the event that remedial measures of a specific character will be adopted, they will be incorporated in the relevant catchment area plan.

Over the evaluated period, the microbiological or physical-chemical water quality in bathing places of the Czech Republic complied with the requirements of Council Directive 76/160/EEC, concerning the quality of bathing water.

At the end of 2006 the Report pursuant to article 17 of Council Directive No 91/271/EEC, concerning urban waste-water treatment, or the updating of the Report from 2004 was prepared. The updated report of the Czech Republic about programmes for the implementation of the Directive apply, pursuant to the requirements of the European Commission, to 31.12.2004, and also include data as of the dates designated in the Accession Treaty for the transitional period for this Directive (31.12.2006 and 31.12.2010).

For agglomerations larger than 10 000 EI, the Czech Republic should ensure compliance with the Directive for the 18 named agglomerations as of the day of accession (1.5.2004), for 36 other agglomerations by 31.12.2006 (total of 54 agglomerations) and for the remaining agglomerations of this size by 31.12.2010. It involves these 54 agglomerations: Kuřim, Přelouč, Vlašim, Sušice, Turnov, Kralupy nad Vltavou, Český Těšín, Hranice, Trinec, Orlová, Šumperk, Krnov, Uherské Hradiště, Karviná, Znojmo, Olomouc, České Budějovice, Brno, Bystřice pod Hostýnem, Rychnov nad Kněžnou, Frenštát pod Radhoštěm, Uničov, Kyjov, Vysoké Mýto, Zábřeh, Vrchla-

bí, Veselí nad Moravou, Lovosice, Roudnice nad Labem, Ústí nad Orlicí, Vyškov, Litoměřice, Moravská Třebová, Žďár nad Sázavou, Písek, Polička, Bruntál, Kopřivnice, Rakovník, Nový Jičín, Vsetín, Kolín, Benešov, Chrudim, Trutnov, Kroměříž, Hodonín, Děčín, Teplice, Most, Přerov, Haviřov, Zlín and Ústí nad Labem. In these agglomerations the WWTP comply with the requirements of the Directive and the percentage of inhabitants connected to waste water treatment plants, and the remaining percentage of inhabitants is dealt with by an individual method of treatment, and in the future may be connected to a WWTP.

5.2 Project of public administration information system – WATER

In 2006 the Ministry of Agriculture and Ministry of the Environment continued in the implementation of the interdepartmental project called public administration information system – WATER, which was officially initiated in 2005. The systematic building up of Central Records of watercourses became a basic element of work in 2006. The main aim of this interdepartmental project PAIS – WATER remains an attempt to give the general public sufficient credible and relevant information about water for decision making, education and general information, if possible in a unified and effective manner and in one place.

The individual departments, i.e., the MoA and MoE implement and finance their project tasks (on the basis of approved documents in the Steering Committee of the project and meeting of ministry heads). The overview of all project tasks (records) from the area of water management which the departments are obliged to publish in the framework of the PAIS is given by the provision of section 21 of the water act. The scope of data in the individual records of

the state of surface water and groundwater, the method of processing, saving and passing on of this data is contained in the PAIS in Decree No 391/2004 Coll.

On the basis of the approved documents and created three-level organisational structures, in 2006 the meeting of the project River Committee and two meetings of the project Coordination Team were held, and there were ongoing working discussions of the individual project teams dealing with the actual matter of agreed project tasks.

In the same way as in the preceding year, the main classification of the internet pages of the Water Management Information Portal into three tabs was preserved, these being:

- Current information
- Records of PAIS
- Project PAIS – WATER

Within the context of „Current information”, in 2006 the MoA initiated the preparation of the updating of the current applications, in particular the States and Flows in Watercourses, States and Flows in Reservoirs and Rainfall. In this context the discussions of the project team were held the aim of which was agreeing the presentation of the indicator „drought” in the framework of the current application „States and Flows in Watercourses” characterising average daily flow, which is attained or exceeded on average 355 days in the year. At the same time the replacement of the existing presentation of the application „States and Flows in Reservoirs” by a new application, this being „Water Levels in Watercourses”, which is based on the water level in the individual spaces of a reservoir, was agreed. Many design changes were made which also applied to the application „Rainfall”, which gives current information about hourly rainfall totals.

In the tab „Records of PAIS”, in 2006 the MoA participated in the implementation of the following planned project tasks, which were successfully and duly performed in the planned dates. The central part of the work applied primarily to the building up of Central Records